

Veivalg

**En analyse av praktisk kulturminnevern,
basert på planleggingen av et nytt hovedveisystem i
Løten kommune**

Linda Margrethe Taje

Hovedoppgave i etnologi
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Universitetet i Oslo
Høsten 2006

Forord

Når jeg nå setter punktum for et langt studium, er det mange som fortjener takk. Først vil jeg nevne medstudenter og venner som har bidratt til å gjøre årene på Blindern til en tid jeg ikke ville vært foruten. I perioder hvor motivasjonen for å arbeide med oppgaven var lav, representerte kaffepausene kjærkomne og hyggelige avbrekk fra lesesalen.

Den største takken er det imidlertid mannen min, Øystein, som fortjener. Han har vært en tålmodig støttespiller gjennom mange lange studieår. Like tålmodig har ikke vesle Gjermund vært. Han kom til verden omtrent på side 32, og sørget dermed for at studiet rykket et hakk ned på min mentale prioriteringsliste. Likevel har det å få barn i løpet av studietiden vært motiverende for å fullføre utdannelsen, så en *liten* takk skal også Gjermund ha.

Til slutt vil jeg takke veileder Ragnar Pedersen som har kommet med konstruktiv kritikk underveis.

Innholdsfortegnelse

Del 1: Innledning	5
Kapittel 1: Tema for oppgaven.....	5
Problemstilling.....	6
Kapittel 2: Omleggingen av Rv3/Rv25 i Løten kommune.....	8
Kapittel 3: ”Løten - Midtpunkt med mangfold”.....	14
Sosiokulturelle forhold.....	14
Løtens kulturminner.....	16
Kapittel 4: Kilder og metode.....	19
Kilder.....	19
Kvantitativ metode.....	20
Diskursanalyse.....	20
Kapittel 5: Sentrale begreper.....	23
Kultur, kulturlandskap og kulturmiljø.....	23
Kunnskap, makt og kunnskapsmakt.....	25
Retorikk – kunsten å konstruere en sannhet.....	27
Identiteter og roller.....	27
Ideologi.....	29
Rasjonalitet.....	30
Kapittel 6: Gjennomføring og faglig forankring.....	31
Gjennomføring av analysen.....	31
Den etnologiske fagtradisjonen og det vitenskapelige utgangspunktet for analysen.....	31
Del 2: Analysen	33
Kapittel 7: Diskursens rammer	33
Avgrensning.....	33
Arenaer for diskursen.....	33
Aktørene.....	35
Kapittel 8: Innhold og argumentasjon i Rv3/Rv25-diskursen.....	38
Hvem har rett til å uttale seg?.....	40
Kulturminner i veien.....	44
Næringslivsinteresser.....	50
Jordvern.....	53
Friluftsjnteresser.....	55
Transportøkonomi og transportkvalitet.....	56
Kapittel 9: Mobilisering og strategi.....	57
Mistenkeliggjøring av motiver.....	57
Fakta på bordet.....	61
Pest eller kolera? Inhabile kommunestyrerepresentanter eller uerfarne vararepresentanter?.....	62
Lokaldemokrati for fall?.....	64
Ny vei – Nå!.....	66
Suksess eller fiasko?.....	67
Kapittel 10: Virkelighetsoppfatninger.....	70
Ulike rasjonaliteter.....	70
Historieoppfatning og stedsoppfatning.....	72

Del 3: Ideologi og praksis.....	74
Kapittel 11: Kulturminneforvaltning.....	74
Verdivurdering og utvelgelse av verneobjekter.....	76
Holdninger til kulturminneforvaltningen.....	78
Utfordringer for kulturminnevernet.....	80
Rv3/Rv25-saken som et eksempel på hvordan kulturminnevern praktiseres	82
Kapittel 12: Sammenfatning og konklusjon.....	89
Trykte kilder.....	94
Andre kilder.....	95
Litteraturliste.....	96
Sammendrag.....	99

Del 1: Innledning

Kapittel 1:

Tema for oppgaven

Det årlige tapstallet for kulturminner er stort. Hvert år forsvinner omkring 1 % av de kjente arkeologiske kulturminnene vi har her i landet, og tallet er tilsvarende for eldre bebyggelse. I tillegg til de kulturminnene som blir helt ødelagt, er det svært mange kulturminner og kulturmiljø som får redusert verdi som følge av nærføring av ny bebyggelse eller veier. Både næringsliv og privatbilister stiller høye krav til infrastrukturen, men utbyggingen har sine kostnader utover de økonomiske. I Løten kommune på Hedmarken viste det seg å bli store problemer med å legge om traséene for de to største gjennomfartsveiene. Alle de alternative traséene som ble utredet ville komme i konflikt med viktige kulturminner og kulturmiljø.

Den sentrale beliggenheten mellom Hamar og Elverum gjør at det er mye trafikk som skal avvikles i Løten hver dag. Det dreier seg om øst-vestgående trafikk på Rv25 mellom Hamar og Elverum, og om nord-sørgående trafikk på Rv3 fra det sentrale Østlandet via Østerdalen til Trøndelag. Med slike hovedferdselsårer gjennom bygda har det oppstått problemer for lokalbefolkningen, ettersom de samme vegene blir benyttet av fotgjengere, syklistene og landbrukskjøretøy. Mange av de som bor langs riksveien har i lengre tid etterlyst gang og sykkelveier for å gjøre skoleveien tryggere for barna, og på slutten av 1990-tallet begynte arbeidet med å få til en løsning på trafikkproblemene i Løten. Den påfølgende prosessen avslørte mange ulike meninger, og det var et påfallende fravær av enighet om valg av trasé. Det var først og fremst kulturmiljøet rundt Løten kirke som skapte problemer for en eventuell utbygging, og det skulle vise seg å bli en vanskelig sak for politikerne. Det var store uenigheter blant aktørene i saken om hvilke behov den nye veien skulle tilfredsstillende, og hvilke konsekvensscenarier man stod overfor. Da avgjørelsen falt var det kulturminnevernet som fikk medhold, til tross for at saken lenge så ut til å få et annet utfall.

Problemstilling

Denne oppgaven vil dreie seg om kulturminnevern på et praksisnivå. Det vil innebære å se kulturminnevernet i en større kontekst enn en rent ideologisk. Å studere kulturminnevern i et slikt perspektiv innebærer å studere bl.a. de politiske, byråkratiske, økonomiske og sosiokulturelle rammene som kulturminnevernet opererer innenfor i et lokalsamfunn. Ved å gjøre en mikrostudie av diskursene rundt en omlegging av Rv3/Rv25-traséene i Løten kommune, vil jeg avdekke kulturminnevernets rolle i en kompleks situasjon der kulturminner ikke er de eneste verdiene som står på spill. Ettersom det er ofte svært vanskelig å sammenligne de ulike interessene, vil dette i stor grad bli en verdianalyse der argumenter for ulike verdier settes opp mot hverandre.

Verdsetting av kulturminner er i utgangspunktet basert på ikke-økonomiske vurderinger, som for eksempel historisk kildeverdi, sjeldenhet, representativitet, identitet, opplevelse, estetikk osv. Denne type verdier er vanskelig å sammenligne med andre verdier, og å omsette til en økonomisk kroneverdi fremstår som nærmest umulig.¹ Likevel må også kulturminnevernet forholde seg til et samfunn der det meste blir vurdert i forhold til nytte og kostnad. Ettersom det i vårt moderne og urbaniserte samfunn stilles høye krav til effektiv arealutnyttelse, vil kulturminner ofte utgjøre hindringer. I slike tilfeller blir spørsmålet om økonomi straks brakt inn i bildet. I de færreste tilfeller vil man ha mulighet eller behov for å sette en eksakt kroneverdi på et kulturminne, men dets verdi vil likevel vurderes som større eller mindre enn den økonomiske verdien av et utbyggingsprosjekt. Når det gjelder kostnadene ved å ta vare på kulturminner er det altså ikke alltid drift og/eller vedlikeholdskostnader som veier tyngst. Hensynet til kulturminner kan medføre store økonomiske tap, eller tapt gevinst, rett og slett fordi de er til hinder for nye prosjekter.

Ettersom alle levninger fra tida før reformasjonen (1537) er automatisk fredet etter kulturminneloven, må det gis spesiell tillatelse før man kan gjøre inngrep i, eller på annen måte forringe et kulturminne. Det har vært kritisert at myndighetene i for stor grad har gitt slike dispensasjoner, og at forvaltningen av kulturminner ikke alltid er på et tilfredsstillende faglig nivå. Selv om det er vektlagt at Norge skal føre en bærekraftig miljøpolitikk, inkludert kulturminnevern, er det lang vei fra ideologi til praksis. Kulturminnevern er i høy grad blitt et politisk anliggende, og ulike lobbyister kan dermed få stor innflytelse. Samtidig er politikerne avhengige av at byråkratiet gjør jobben sin på en god og ryddig måte, slik at all relevant informasjon blir gjort kjent og ligger til grunn for den politiske behandlingen. Lokalpolitikere må

¹ Økonomisk verdsetting av kulturminner vil kunne gjøres på bakgrunn av miljøøkonomiske metoder. Den verdien et kulturminne har for en person kan vurderes i forhold til den prisen vedkommende er villig til å betale for å kunne nyte kulturminnet som et gode. Den totale verdien til kulturminnet vil da være summen av det folk er villig til å betale (Navrud og Ready 2002, s 6-7).

også ta hensyn til valgresultater, og det kan dermed være vanskelig å ta upopulære standpunkt. Holdninger blant lokalbefolkning og ulike pressgrupper kan dermed få avgjørende betydning. Disse kan i stor grad være betinget av sosiokulturelle forhold, og ha røtter langt tilbake i tid. I Rv3/Rv25-saken var det mange som ønsket å påvirke beslutningstakerne. Diskursen utspilte seg på flere arenaer, og mobiliserte mange ulike aktører med ulike roller og virkelighetsoppfatninger. Dette kommer til syne gjennom argumentasjonen, ettersom den avspeiler aktørens bakgrunn. Hvordan de ulike aktørene behersker diskursens sjangere og språk har dessuten avgjørende betydning for i hvilken grad de blir hørt. Derfor er det også nødvendig å analysere tekstene med utgangspunkt i den konteksten de produseres i.

Gjennom tekstproduksjon og –konsumpsjon avslører vi hvem vi er (eller ønsker å være), og hvilke roller vi innehar. Tekstene (eller mer korrekt: utsagnene) avslører identiteter og roller, maktstrukturer og virkelighetsbilder. Jeg har valgt å ta for meg en sak hvor en av de viktigste diskursene er knyttet til kulturminnevern, for derigjennom å belyse blant annet disse aspektene. Formålet med analysen er ikke å rette kritikk mot noen av partene/aktørene, men heller å avsløre bakenforliggende motiver og strukturelle forutsetninger for kulturminnevern.

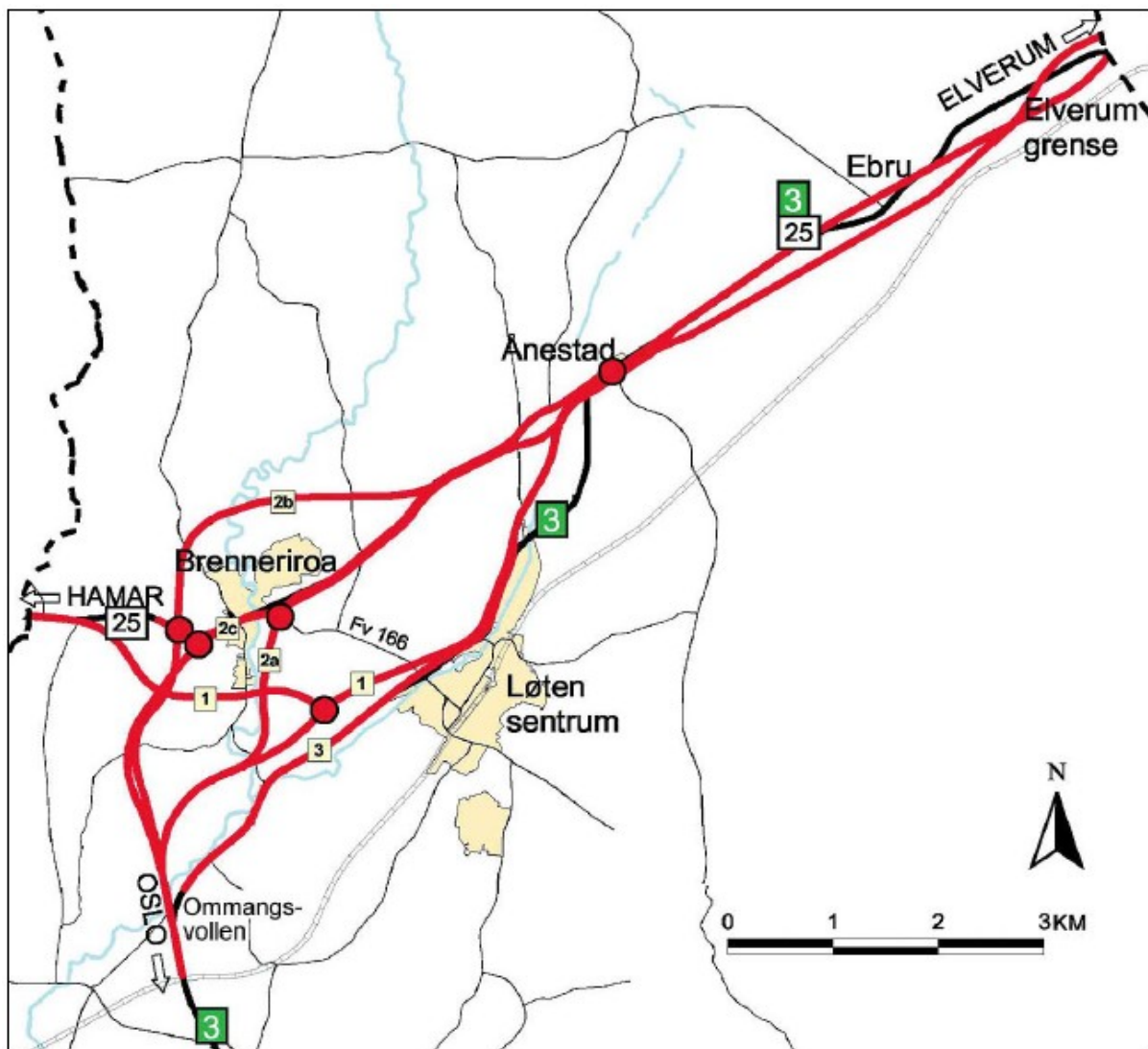
For å konkretisere hva jeg har sett etter i materialet har jeg laget en liste med underordnede problemstillinger som jeg forsøker å besvare underveis i oppgaven:

- Hvem deltok i diskursene rundt Rv3/Rv25-utbyggingen?
- Hvordan gikk aktørene frem for å få gjennomslag for sine synspunkter?
- Hvordan foregikk mobiliseringen?
- Hvilke argumenter ble brukt?
- Kan man skille mellom ulike rasjonaliteter?
- Kan man skille mellom ulike stedsoppfatninger og historieoppfatninger?
- Varierte diskursenes og retorikkens karakter med hvilken arena den utspilte seg på?
- Hvordan var forholdet mellom politiske og byråkratiske aktører?
- Hvilken innflytelse hadde ekspertene/fagfolkene på de politiske beslutningene?
- Hvordan var forholdet mellom de ulike forvaltningsnivåene?
- Kan man peke på ulike ideologier, målsetninger og praksiser?
- I hvilken grad følger lokalpolitikkerne opp statlige myndigheters retningslinjer?

Kapittel 2

Omleggingen av Rv3/Rv25 i Løten kommune

Som sagt har standarden på hovedveiene i Løten vært et tema i mange år. Allerede på 70-tallet ble ulike nye traseer utredet, uten at noe ble gjort. Først i 1998 satte Statens Vegvesen i gang arbeidet med en konsekvensutredning. En slik utredning er entreprenøren pålagt gjennom plan- og bygningsloven. Utredningsprogrammet ble vedtatt i januar 2000. Av de alternativene som ble foreslått ble det avgjort å utrede alternativ 1, 2a, 2b, 2c og 3 for den største delen av strekningen, og alternativ nord og alternativ sør for den østligste delen av strekningen (se figur 1).

Figur 1: Oversikt over alternativene for ny Rv3/Rv25 i Løten (Kilde: Konsekvensutredning Rv3/Rv25 - Løten, s 5).

For disse fem alternativene ble det utarbeidet 13 fagrapporter ved hjelp av ulike konsulentfirmaer. Temaene for disse fagrapportene var nærmiljø, landskap, kulturminner og kulturmiljøer,

forurensing, friluftsliv, naturmiljø, landbruk, geo- og vannressurser, nytte-/kostnadsanalyse, transportkvalitet, utbyggingsmønster, næringsliv og helsemessige forhold. På bakgrunn av disse temarapportene ble så selve konsekvensutredningen utarbeidet. Dette arbeidet foregikk frem til høsten 2001, og samtidig ble det utarbeidet forslag til kommunedelplan for tiltaket. Statens Vegvesen var ansvarlige for begge deler. I perioden fra 1. februar til 5. april 2002 lå både konsekvensutredningen og kommunedelplanen ute til offentlig ettersyn, og den 7. februar ble det holdt et åpent informasjonsmøte hvor 150 tilhørere hadde møtt opp.

De innkomne høringsuttalelsene ble oversendt Vegdirektoratet 20. juli 2002. 17. desember 2002 konkluderte direktoratet med at utredningsplikten var oppfylt, og godkjente dermed konsekvensutredningen. Den eneste betingelsen var at temarapporten for kulturminner og kulturmiljøer måtte følge utredningen, fordi det ikke var fullstendig overensstemmelse mellom resultatene slik de ble presentert i de to rapportene.

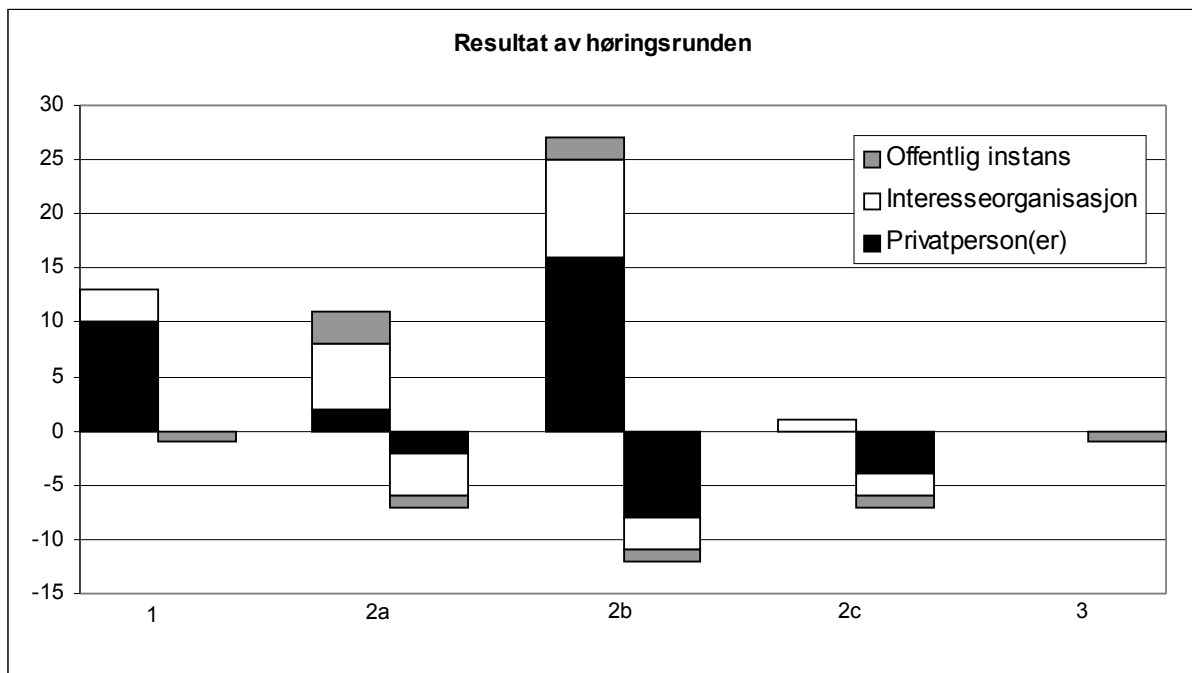
Det kom inn 47 skriftlige høringsuttalelser til de ulike kommuneplanene. 8 fra offentlige myndigheter, 23 fra interesseorganisasjoner og 16 fra enkeltpersoner. I tillegg kom det inn 21 uttalelser fra privatpersoner som vedlegg til uttalelsene fra to av interesseorganisasjonene. Totalt dreier det seg dermed om nærmere 70 uttalelser i tilknytning til denne saken, noe som ble ansett for å være mange.

I henhold til retningslinjene er det fylkeskommunen som er høringsinstans for kulturminner. Behandlingen av saken i Hedmark fylkeskommunes utvalg for samferdsel, miljø og plan mars 2002 viste store interne uenigheter. På grunn av at fylkesrådmannen var inhabil i denne saken, ble det bestemt at fylkesordføreren skulle komme med innstilling til forslag. Fylkesordføreren ønsket alternativ 1 eller 2c, men dette forslaget fikk ingen stemmer ved voteringen. Resultatet ble at utvalget anbefalte alternativ 2a, etter at dette forslaget hadde vunnet voteringen mot alternativ 2b med 7 mot 6 stemmer. Dette forslaget til vedtak ble støttet i den påfølgende behandlingen av saken i fylkesutvalget.

Diagrammet på neste side viser hvilke veialternativer som ble anbefalt eller frarådet av de ulike høringsinstansene. De fleste som uttalte seg hadde konkrete ønsker, og disse blir altså presentert her i form av et søylediagram. Som søylene viser var det alternativ 2b som fikk størst oppslutning i høringsrunden. Det var imidlertid også det alternativet som flest stilte seg negative til. For øvrig er det verdt å merke seg at ingen, med unntak av Riksantikvaren, uttalte seg om alternativ 3, noe som må henge sammen med at dette alternativet raskt mistet aktualitet. I høringsrunden la folk

vekt på å vurdere de alternativene som fremdeles ble ansett som aktuelle. I alternativ 3 fulgte Rv3 i hovedsak den nåværende traséen, og med tanke på behovet for en parallell lokalvei ble dette sett på som lite hensiktsmessig.

Dette diagrammet ville åpenbart sett annerledes ut dersom folk skulle vurdere de fem alternativene utavhengig av den forutgående debatten. Det er åpenbart at mange av de som engasjerte seg i høringsrunden følte at valget langt på vei var gjort allerede. Etersom veivalget skulle være en lokalpolitisk beslutning, ble signaler fra politikerne tatt svært alvorlig.

Figur 2: Antall positive og negative høringsuttalelser knyttet til de ulike traséalternativene, fordelt på type høringsinstans.

Riksantikvaren reiste innsigelse mot alternativ 1 på bakgrunn av at det ville medføre et uheldig skille mellom relaterte kulturminner på gården Veen. De reiste innsigelse mot alternativ 2a og 2c fordi disse alternativene ville medføre nærføringer til Løten prestegård og inngrep i kulturmiljøet og kulturlandskapet rundt kirken og tilhørende gårdsanlegg. Direktoratet reiste også innsigelse mot alternativ 3 på grunn av at kryssløsninger mellom fylkesvei 166 og riksveiene vil medføre uheldige konsekvenser for Prestegården og Veensbakeriet.² Statens Vegvesen på sin side la inn innsigelse mot alternativ 2b fordi denne traséen ville medføre betydelig større kjørelengde (1,1 km) for stamvegtrafikken.³

² Høringsuttalelse 41.

³ Høringsuttalelse 40.

Siden ingen av alternativene nå stod uten innsigelse, vedtok formannskapet i Løten 21. mai 2003 å be om meklingsmøte hos fylkesmannen. Dette er i tråd med de retningslinjene som foreligger for slike situasjoner. Det ble bestemt at utgangspunktet for meklingen skulle være alternativene 1, 2a, 2b og 2c. Alternativ 3 ble på dette tidspunkt ansett som uaktuelt. Meklingsmøtet ble avholdt 2. juni 2003 med representanter for Statens Vegvesen, Riksantikvaren, Hedmark fylkeskommune og Løten kommune. Selv om Statens Vegvesen stilte med forslag til justeringer av enkelte av traseene kom man ikke frem til noen løsning. Ingen av partene var villige til å trekke sine innsigelser.

Kommunestyret behandlet saken 25. juni 2003, og vedtok det sørligste alternativet for den delen av veien som ville gå øst for Ånestad. Ettersom det ikke var fremmet noen innsigelser mot dette forslaget var vedtaket rettskraftig. Deretter vedtok kommunestyret alternativ 2a for strekningen Ommangsvollen – Ånestad, til tross for Riksantikvarens innsigelse mot dette alternativet. Saken måtte derfor oversendes til departementene for godkjenning. Etter å ha vurdert saken uttalte Samferdselsdepartementet i brev til Miljøverndepartementet 29. oktober 2003 at de anbefalte alternativ 2a, men at også 2b kunne aksepteres. Dermed var veimyndighetenes innsigelse mot alternativ 2b trukket tilbake. 23. januar 2004 kunngjorde Miljøverndepartementet at de ga Riksantikvaren medhold i innsigelsen, og at de anbefalte alternativ 2b. Den 14. april 2004 vedtok kommunestyret dette alternativet, og med det valgte de å avslutte den lange prosessen. En ytterligere forsinkelse i saksbehandlingen ville neppe bli populær blant løtensokninger flest, og det var derfor naturlig å følge Riksantikvarens anbefaling i stedet for å begynne å utrede andre alternativer. På dette tidspunktet følte de fleste at denne saken hadde trukket ut for lenge allerede. Det må likevel bemerkes at det var uenighet i kommunestyret om hvorvidt man skulle følge departementets anbefaling. Enkelte av kommunestyrerepresentantene ønsket å utrede et østlig alternativ som hadde vært oppe til diskusjon tidligere, men de aller fleste stilte seg negative til å begi seg ut i enda en lagdryg saksbehandlingsprosess. Flertallet i kommunestyret gikk derfor inn for alternativ 2b av hensyn til å få fortgang i veibygingen.

Når rv3/rv25-prosjektet blir virkeliggjort er foreløpig uvisst. Nå som kommunedelplanen er godkjent, gjenstår et omfattende arbeid med reguleringsplanen. Det er i denne planen detaljene kommer på plass. Det dreier seg om eksakt trasé, kryssløsninger, over- og underganger osv. Selv om det skulle foreligge en godkjent reguleringsplan, er det i tillegg et stort spørsmål knyttet til finansiering som gjenstår. Da man begynte arbeidet med utredningen av en ny vei hadde man tro på at byggingen skulle starte allerede i 2006. Saksbehandlingen tok imidlertid mye lenger tid enn antatt, og da nasjonal transportplan 2006-2011 ble presentert var det ikke satt av tilstrekkelige

midler til prosjektet. Debatten knyttet til finansiering av veiprosjektet hører imidlertid ikke til den diskursen jeg har studert, så jeg setter et punktum for analysen ved det endelige kommunestyrevedtaket. Det er likevel verdt å nevne at det ser ut til å bli ny vei selv om det vil bety finansiering gjennom bompenger.

Hva er det så ved denne saken som er så interessant at det er verdt å bruke den som utgangspunkt for en hovedoppgave? Jeg fikk tips om saken både fra ansatte hos Riksantikvaren og Statens Vegvesen/Vegmuseet, og det er ikke tilfeldig at nettopp dette prosjektet ble trukket frem. Først og fremst er det en svært omfattende utbygging det er snakk om. Mange personer og ulike interesser vil bli berørt av en ny vei, og forholdet mellom de ulike partene har til tider vært svært opphetet. Løten-saken er på ingen måte ment å være representativ for veiutbyggingssaker i Norge. Tvert i mot er saken uvanlig i den forstand at det ble fremmet innsigelse mot alle de fem alternativene som ble utredet av Statens Vegvesen. Det er nettopp den lange og kronglete (og til tider noe uryddige) saksbehandlingsprosessen som jeg mener gjør den godt egnet som utgangspunkt for en diskursanalyse. Forhåpentligvis vil jeg med bakgrunn i denne saken kunne si noe om hvilke forutsetninger og rammebetingelser kulturminnevernet må forholde seg til i prosessen fra verneideologi til et praktisk kulturminnevern.

Kapittel 3

”Løten - Midtpunkt med mangfold”⁴

Sosiokulturelle forhold

Av hensyn til analysen kan det være nyttig å se litt på Løten som sted også. Bakgrunnen for diskursen var behovet for en ny vei gjennom bygda. Det er noe som vil skape store fysiske endringer, samtidig som det også vil få konsekvenser for det sosiale. Av bidragene til diskursen er det aller meste produsert av løtensokninger, og på den måten blir Løten som sted avgjørende for å forstå konteksten rundt diskursen. Dersom det hadde dreiet seg om et annet sted med andre sosiokulturelle forhold, kan det godt tenkes at andre temaer og problemstillinger ville dominert.

Løten kommune ligger mellom Hamar og Elverum i Hedmark. 1. januar 2004 var det 7282 innbyggere i kommunen, men i motsetning til mange andre norske landkommuner har ikke dette tallet sunket de senere årene. Riktignok har det vært et lite fødselsunderskudd, men tilflytting har sørget for at folketilveksten likevel har vært positiv. Det er særlig kommunens sentrale beliggenhet med kort vei både til Hamar og Elverum som gjør at kommunen trekker til seg nye innbyggere. I perioden 1994-2003 var folketilveksten på hele 3,4%, mens det i Hedmark fylke i tilsvarende periode bare var en vekst på 0,5%.⁵ Det er med andre ord en kommune som har gode grunner til å se lyst på fremtida.

Den sentrale beliggenheten har også gjort Løten kommune til et sted man kan bo selv om det ikke er veldig mange arbeidsplasser der. Det er mange Løtensokninger som arbeider i andre kommuner. Netto utpendling var i 2001 hele 1703, noe som betyr at en svært stor andel av befolkningen arbeider utenfor kommunen. Antallet arbeidsplasser i kommunen har imidlertid vært økende de siste årene.

Arbeidsledigheten i kommunen ligger under landsgjennomsnittet, men tallet for uføretrygdete er atskillig høyere enn i landet som helhet. Når det gjelder utdanningsnivå ligger både Hedmark fylke og Løten kommune lavt på tabellen. Av befolkningen i kommunen som er 16 år og eldre er det bare 14,6% som har høyere utdanning, tilsvarende tall for fylket er 16,5%, og for hele landet 22,3%.

---

⁴ Løten kommunes motto.

⁵ Statistisk sentralbyrå.

Løten kommune består av både store skogområder og rike jordbruksområder. En stor del av kommunens innbyggere er knyttet til primærnæringen, men det har også vært en del industriarbeidsplasser ved Løiten Brænderi (Brenneriroa) og Klevfos Cellulosefabrikk (Ådalsbruk). Løiten Brænderi ble etablert som et bondesameie i 1855, og til tross for stadige omlegginger i driften skapte brenneriet arbeidsplasser for mange i årene frem til driften ble endelig avviklet i 1995. Brænderiet lever imidlertid videre som museum, aktivitetssenter og senter for håndverksproduksjon og opplevelser, og er fremdeles en viktig arbeidsplass i kommunen. Det er selvfølgelig også arbeidsplasser innen handel og tjenesteyting, men det er kommunene som er den største arbeidsgiveren i Løten.

I dag er Løten sentrum og Brenneriroa de to største tettstedene i kommunen, førstnevnte ved rv3, sistnevnte ved rv25. Disse tettstedene er til en viss grad konkurrenter i debatten om ny rv3/rv25. Begge stedene ønsker folk fordelene med bedre infrastruktur, men ingen vil ta ulempene som nærføringen vil medføre. Etersom Løten sentrum vokste frem som et kommunikasjonsknutepunkt, er det imidlertid mange som mener at det ikke bør skje endringer som svekker denne funksjonen.

Den vestligste delen av kommunen hører til et område som historisk sett har gitt grunnlag for dannelsen av store maktsentra. Dette er et rikt jordbruksområde med mange store gårder. I Nord og øst er det imidlertid mest skog og skrinn mark (Skogsområdene i Løten tilhører i all hovedsak Løten allmenning). Budorområdet i den nordligste delen av kommunen har utviklet seg til å bli et populært utfartsområde. Variasjonene i jordsmonn har hatt konsekvenser for de sosiale forholdene i bygda. Forskjellene ble store fra storgårder til småbruk og husmannsplasser, og for mange Løtensokninger var det både naturlig og nødvendig å ta seg annet arbeid ved siden av å drive jordbruk.

Løten var altså preget av å være et sosiokulturelt svært klassesdelt samfunn. Skillene mellom de ulike klassene var også skarpere enn i de omliggende kommunene. I hovedbygda var det et etablert bondesamfunn med storbønder og husmenn. I tillegg var det et arbeidersamfunn på Ådalsbruk som i stor grad var atskilt fra det øvrige samfunnet. Som en siste kategori kommer samfunnet i åsbygdene hvor det ble drevet et utstrakt kombinasjonsjordbruk, med skogsdrift som en viktig attåttnæring. Denne klassesdelingen i Løten er nesten utvisket i dag, men både innen arbeiderklassen og husmannsklassen fantes det en antiautoritær mentalitet som til en viss grad lever videre i dag. I forbindelse med Rv3/Rv25-saken var det særlig kritiske holdninger til

politikere og byråkrater, uten at det dermed kan konkluderes sikkert med at det har bakgrunn i en spesielt ”løtensk” mentalitet. Det er imidlertid fristende å se dette i sammenheng.

Løtens kulturminner

De kulturminnene som er viet mest oppmerksomhet i forbindelse med RV3-saken er Løten kirke og Prestegården. Kirka er ombygd mange ganger i århundrenes løp, men de eldste delene av kirken avslører at den ble reist som en romansk langkirke på 1100-/1200-tallet.. Dette gjør at kirken med rette kan kalles en middelalderkirke, og den er dermed automatisk fredet etter kulturminneloven. Spesielt for Løten er at den nære forbindelsen mellom kirka og prestegården har blitt bevart. Prestegården fungerer fremdeles som prestebolig, og våningshuset på gården ble fredet etter kulturminneloven i 1991. Bakgrunnen for fredningen var bygningens arkitektoniske utforming, alder og autenticitet. I tillegg var prestegårdens århundrelange tradisjon med røtter tilbake til middelalderen tungtveiende. I forbindelse med fredningen anbefalte Riksantikvaren den gang at området ble regulert til spesialområde bevaring i henhold til plan og bygningsloven.

Figur 3: Løten kirke (Kilde: Konsekvensutredning Rv3/Rv25 - Løten, s 46).

Løten kirke, Løten Prestegård og gården Norderhov (også kalt Norderhaug), som ligger rett sør for kirka, danner til sammen et kulturmiljø som tillegges stor verdi i temarapporten for kulturminner og kulturmiljøer. Navnet Norderhov antas å være sammensatt av *Njord* (navn på

norrøn gud) og *hov* (sentralplass/hedensk gudshus). Det er derfor grunn til å tro at området har vært et religiøst sentrum også før kristendommen ble innført. Denne store tidsdybden er med på å heve verdien på det samlede kulturmiljøet, og gjør det til et kulturmiljø som tillegges stor nasjonal verdi. Frem til jernbanen kom til Løten på i 1863 var det kirkebygda som var sentrum i kommunen, men ettersom sentrumsfunksjonene da ble flyttet til stasjonsbyen Løten, fikk området rundt kirka ligge i fred for videre utbygging. Løten kirke ligger på et lite høydedrag, og utgjør fremdeles et blikkfang i det åpne landskapet. Til tross for at landskapet i hovedsak er relativt flatt, kan kirka ses fra store deler av kommunen.

Ved siden av dette sentrale kulturmiljøet finnes det en del kulturminner i kommunen som stammer fra forskjellige tidsepoker. Det dreier seg for eksempel om en steinsetting fra eldre jernalder som ligger på eiendommen til gården Veen mellom Løten kirke og Løten sentrum. På Veen er det totalt registrert 13 gravminner og gravfelt. Ellers er det på selve gården også bevart en isbu fra 1400-tallet. Veen har også et underbruk som kalles Vensbakeriet, selv om det ikke er spor etter noe bakeri på gården. Den gamle kongeveien gikk gjennom tunet, og stedet har i den forbindelse hatt funksjon som skysstasjon. Bygningsmiljøet på gården er dessuten vurdert som verneverdig.

Ellers er det flere gårder i influensområdet som anses som viktige for forståelsen av Løtens kulturhistorie. Dette gjelder blant annet Rømma-gårdene som vil bli berørt av den vedtatte traséen (alternativ 2b). Kulturmiljøet Doksrudskogen med en bygdeborg fra folkevandringstida vil også bli berørt av den nye veien når den kommer.

Kapittel 4

Kilder og metode

Kilder

Oppgaven er først og fremst basert på skriftlig materiale. Jeg har benyttet offentlige saksdokumenter inkludert konsekvensutredning, kommunedelplan, høringsuttalelser, møtereferater o.l. som er knyttet direkte til rv3/rv25-saken. Svært mye av dette er offentlig tilgjengelig på internett, blant annet på sidene til Statens Vegvesen og Løten kommune. Ellers har Løten kommune vært behjelpelige med blant annet møtereferater og høringsuttalelser, og fra Riksantikvarens arkiv har jeg fått tilgang til hele mappen med dokumenter i forbindelse med Rv3/Rv25-saken. Disse dokumentene er arkivert med saksnr. 98/2674, og omfatter blant annet dokumenter og brev fra Statens Vegvesen, Løten kommune, Fylkesmannen i Hedmark og Miljøverndepartementet.

I tillegg til offentlige saksdokumenter har avisartikler og leserinnlegg som omhandler saken vært svært viktige kilder. Jeg har gjort søk i nettutgaven av Østlendingen og Hamar Dagblad i perioden fra konsekvensutredningen ble offentliggjort våren 2001, og frem til det endelige kommunestyrevedtaket ble fattet våren 2004. Hamar Dagblad er en del av AS Østlendingen, men har egen redaksjon og redaktør. De to avisene publiserer mange av de samme artiklene og leserinnleggene med relevans for Løten, men det er bare Østlendingen som har en separat nettredaksjon. Søkene jeg gjorde var åpne, med søkeord som Rv3 og Rv25 (flere skrivemåter), Løten, Løten kirke, kulturminner, veg/vei, Brenneriroa, Løten sentrum, Statens Vegvesen, Riksantikvaren, osv. Enkelte personnavn ble også benyttet som søkeord. Ved å gjøre så åpne søk var jeg sikret å finne alle artikler og leserinnlegg som omhandlet Rv3/Rv25-saken, selv om det nødvendigvis medførte at søkemotoren også gjorde svært mange irrelevante treff. Jeg gjorde til slutt et utvalg på et femtital artikler, rundt 20 leserinnlegg, og noen få ledere som konkret omhandlet valget av ny Rv3/Rv25.

Analysen er basert på det helhetsinntrykket som saksdokumentene og avismaterialet i fellesskap gir. De sitatene som er brukt er hentet fra et representativt utvalg av disse kildene, og er ment å illustrere diskursive tendenser. Til tross for at alt materialet som er benyttet i oppgaven er tilgjengelige for offentligheten, har jeg valgt å ikke navngi noen av privatpersonene som har deltatt i diskursen.

For å kunne sammenligne rv3/rv25-saken med nasjonale målsetninger og retningslinjer for kulturminnevern, har jeg også benyttet ulike offentlige publikasjoner og andre utgivelser som omhandler kulturminnevern generelt. Dette dreier seg først og fremst om offentlige utredninger, stortingsmeldninger og håndbøker/veiledere for forvaltning.

Som et supplement til det skriftlige materialet har jeg benyttet lydopptak fra kommunestyremøter da disse er gjort tilgjengelige for publikum på Løten kommunes internettsider. Jeg har også vært på befaring i Løten for å få se de ulike alternative veitraséene i landskapet. Denne befaringsen ble gjort sammen med den nåværende lederen for Løten Historielag.

Kvantitativ metode

Analysen av det skriftlige materialet, lydopptakene og opplysninger som kom frem på befaringsen, har først og fremst vært basert på kvalitativ metode (diskursanalyse). Jeg har imidlertid også funnet det nødvendig å kvantifisere deler av resultatet av høringsrunden. Det kom inn relativt mange høringsuttalelser til saken, og for å kunne se et mønster har jeg utarbeidet søylediagrammer over argumentene som ble benyttet og hvilke løsninger som ble anbefalt. Disse diagrammene viser også om avsenderen er privatperson, interesseorganisasjon eller en offentlig instans. Utover høringsuttalelsene er det lite av materialet som egner seg for slike kvantifiseringer.

Diskursanalyse

Den kvalitative analyseformen jeg kommer til å benytte på dette materialet er altså først og fremst knyttet til diskursene selv. Ved å gjennomføre en diskursanalyse med utgangspunkt i tekstteoretiske metoder håper jeg å belyse de problemstillingene jeg har skissert. Diskurser er i følge Werner Christie Mathisen ”kunnskapsmaktens medium”.

Kunnskapen formidles gjennom og er forankret i visse typer tekster og de institusjoner der tekstene produseres. Diskursanalytikere analyserer tekstene for å forstå sosial interaksjon, de undersøker hvordan tekstene springer ut av og gjør seg gjeldende innenfor en sosial kontekst. De er opptatt av hvordan den samfunnsmessige virkeligheten tolkes og formes gjennom bestemte former for språkbruk.⁶

Det jeg ønsker å avdekke i denne analysen er med andre ord hvilke ”sannheter” som blir formidlet i den saken jeg har valgt.

---

⁶ Werner Christie Mathisen *Kunnskapsmakt og miljøpolitikk*, Makt- og demokratiutredningen 1998-2003, rapportserien nr. 58. (Oslo: Unipub, 2003), s. 11.

Diskursanalyse er ikke en entydig metode, men dreier seg om et mangfold av tverrfaglige og multidisiplinære fremgangsmåter som kan benyttes innen mange forskjellige vitenskaper. Det viktigste premisset for å kunne gjennomføre en diskursanalyse er kanskje at diskursanalyse som metode ikke kan løsrives fra diskursanalysen som teori. Det betyr imidlertid ikke at man ikke kan benytte elementer fra forskjellige disipliner i en diskursanalyse.⁷ All diskursanalyse har imidlertid utgangspunkt i strukturalistisk og poststrukturalistisk språkteori, som vektlegger språkets grunnleggende ustabilitet. Ettersom dette er en kulturhistorisk analyse vil jeg imidlertid ikke bevege meg inn i detaljerte språkstudier. Mitt utgangspunkt er språket som verktøy for produksjon av tekster som inneholder (forsøk på) konstruksjon og/eller formidling av kulturelle ”sannheter”. Ettersom diskursene jeg har valgt å analysere knytter seg til en tidsavgrenset politisk prosess som ledet frem til et vedtak, hadde de fleste bidragene form av å være argumenter for eller imot konkrete forslag. Derfor bærer også analysen preg av å være en argumentasjonsanalyse.

Diskursanalyse som teori blir særlig knyttet til den franske historikeren og filosofen Michel Foucault. Han var den som for alvor begynte å utvikle teorier og begreper til bruk i empiriske undersøkelser. Senere teoretikere lar sjelden være å henvise til Foucault, og selv om mange både kritiserer og modifierer hans forskning, er det ikke til å komme bort fra at de aller fleste har røtter i Foucaults tenkning.⁸

Oddlaug Reiakvam forsøker å nærme seg diskursbegrepet slik Michel Foucault presenterer det ved å forstå det som

...matrisen som organiserer og produserer innsikt og viten innafor viktige kunnskapsområde, som eit nett av relasjonar mellom språlege og ikkje-språlege felt. Det vil seie ei regelstyrd framstilling av utsegner, omgrep, teser og teoriar som til saman utgjer ei artikulert førestelling om noko.⁹

En diskurs representerer altså en bestemt måte å fortolke de sosiale omgivelsene på. Men fordi det kan finnes andre diskurser som representerer andre virkelighetsfortolkninger, kan det oppstå kamp mellom flere diskurser for å oppnå hegemoni.¹⁰ I min diskursanalyse av RV3/RV25-saken er det flere slike diskurser som alle representerer ulike sannheter. De mest synlige diskursene er det kulturvernerne og utbyggeren Statens Vegvesen som står for, og som jeg senere vil vise representerer disse svært motstridende virkelighetsoppfatninger.

---

⁷Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips *Diskursanalyse som teori og metode*, (Danmark: Roskilde universitetsforlag, 1999), s. 9ff.

⁸Jørgensen og Phillips *Diskursanalyse som teori og metode*, s. 21.

⁹Oddlaug Reiakvam ”Kulturteori i kort- og klartekst: Mary Douglas og Michel Foucault”. I: *Etnologi av hjartans lyst*, (Bergen: Forlaget Folkekultur, 1997), s. 123.

¹⁰Jørgensen og Phillips *Diskursanalyse som teori og metode*, s. 15.

Diskursbegrepet kan virke noe vagt, så for å operasjonalisere det i forhold til mitt faglige utgangspunkt knytter jeg det til forholdet mellom mennesker og deres omgivelser, og i siste instans til forholdet mellom kultur og natur. I denne sammenheng omfatter naturbegrepet både landskap (topografi), flora og fauna. Til syvende og sist handler nemlig Rv3/Rv25-diskursene om forholdet mellom landskapet og menneskene, og hvordan førstnevnte blir formet av menneskelig aktivitet og utfoldelse. Diskursperspektivet åpner i dette tilfellet for å se den nære forbindelsen mellom tenkemåter og samfunnsmessige prosesser, og samtidig synliggjøre hvilke mekanismer som styrer utformingen av våre omgivelser. I dette tilfellet er det veiutbygging det dreier seg om, men det kunne like gjerne ha vært en annen form for samfunnsmessig endring.

Kapittel 5

Sentrale begreper

Enkelte begreper peker seg ut som spesielt viktige for analysen, og noen av de krever nærmere redegjørelse. Dette er for eksempel makt og kunnskapsmakt, ideologi og rasjonalitet. Disse begrepene fungerer som analytiske verktøy i oppgaven, og er ikke i seg selv tema i diskursene. Andre begreper, som for eksempel demokrati og identitet, blir brukt av flere av aktørene. Diskursbegrepet er selvfølgelig sentralt i oppgaven, men ettersom det henger sammen med analyseformen har jeg valgt å behandle det som metode/teori.

Aller først vil jeg likevel begynne med kanskje det mest selvsagte begrepet i en slik sammenheng: kultur. Dette enkle begrepet som vi alle benytter i det daglige, men som likevel kan være så vanskelig å definere. Ulike varianter av kulturbegrepet står sentralt i Løten-saken.

Kultur, kulturlandskap og kulturmiljø

Kulturbegrepet alene er komplisert nok til å fylle et flerbindsverk, så noen omfattende redegjørelse for dette begrepet lar seg ikke gjøre innenfor rammene av denne oppgaven. Det er heller ikke nødvendig, ettersom det er en svært folkelig fortolkning av begrepet som kommer frem i diskursene. I materialet er heller ikke kulturbegrepet i seg selv særlig sentralt. Derimot brukes begrepene kulturlandskap og kulturmiljø ofte. Disse begrepene blir ofte benyttet uten noen videre redegjørelse for hva de inneholder. En liten gjennomgang kan derfor være nyttig, selv om dette er ord som for mange er selvforklarende.

Johan Gottfried Herder fortolket i sin tid kulturbegrepet slik at det omfattet alle sider av et folks felles liv, og både de åndelige og materielle resultater av dets virksomhet. Det vil si alt fra språk, religion og tenkning til boliger, redskaper osv. Herder gikk også bort fra et hierarkiserende kulturbegrep som tillot å vurdere en kultur som overlegen en annen.¹¹ Denne måten å bruke kulturbegrepet fikk gjennomslag, og er mer eller mindre slik vi benytter det i dag. Kulturbegrepet er med andre ord et ikke normativt begrep som omfatter alt som er menneskeskapt, i motsetning til det som er naturskapt. Likevel opplever man i flere sammenhenger at noen kulturprodukter eller sider ved kulturen oppfattes som mer verdifulle enn andre. Blant folk flest er det nok en tendens til å tillegge noen sider av kulturen større verdi enn andre. Det storslagne ses på med

---

¹¹ Hans Fink *Et hyperkomplekst begrep. Kultur, kulturbegrep og kulturrelativisme*. I: Kulturbegrepets kulturhistorie, Hans Hauge og Henrik Horstbøll (red.), (Danmark: Aarhus University Press, 1988).

større beundring enn det fattigslige, så det er nok ikke uvanlig at ”kultur” blant mange oppfattes som ”noe for de fine”.

Kulturminner er et annet begrep som står sentralt. Hva er egentlig et kulturminne? I utgangspunktet må alle synlige spor etter menneskelig aktivitet/tiltak i grunnen defineres som kulturminner, men på den måten blir det et lite funksjonelt begrep når det gjelder å skille mellom det som er verdt å ta vare på og det som vi har ”råd” til å miste. Et kulturminne blir et kulturminne i det øyeblikket det blir tillagt en slik verdi. Når det gjelder utvelgelse av verneobjekter blir blant annet kunnskapsverdi, identitetsverdi, opplevelsesverdi, estetisk verdi og bruksverdi vurdert. Det er imidlertid viktig å merke seg at det ikke bare er det som er fredet som faller inn under den vanlige definisjonene av kulturminner. De fleste kulturminner har ikke noe formelt vern, men blir tatt vare på gjennom arealplaner/reguleringsplaner, eller ved at privatpersoner tar ansvar for å utføre vedlikehold osv. I tillegg er det selvfølgelig svært mange kulturminner som ingen tar ansvar for, og som dermed står i fare for å forsvinne. I følge *Miljøstatus i Norge* forsvinner omkring 1 % av de kjente arkeologiske kulturminnene hvert år.¹² Tapstallet for ukjente kulturminner, først og fremst fornminner, må nødvendigvis antas å være mye høyere.

Kulturlandskap på sin side er i vid forstand et landskap som er formet eller brukt av mennesker på en eller annen måte. Det vil innebære at det er svært lite landskap som faller utenfor denne definisjonen. Alt fra fjell og beiteområder på den ene ytterkanten, til by-/tettstedslandskapet på den andre vil falle inn under kulturlandskapsbegrepet. I senere tid er kulturlandskapsbegrepet også benyttet om naturområder som det knytter seg spesielle forestillinger til, selv om det finnes få spor etter menneskers aktivitet i disse områdene. Dette gjelder særlig steder som har hatt stor betydning for den samiske befolkningen. For folk flest vil nok imidlertid kulturlandskap være synonymt med *kultivert* landskap, dvs. først og fremst jordbrukslandskap.¹³ Med en stadig voksende befolkning, og folks krav til bolig, servicetilbud, infrastruktur osv. oppleves et økende press på kulturlandskapet. Særlig gjelder dette områdene i og i utkanten av tettsteder og byer, men også i jordbruksområder oppleves et slikt press. Det kommer delvis av endringer i landbrukets driftsformer, og delvis som resultat av at jorda blir ”spist opp” av tettsteder og byer.¹⁴ I Løten er det de nye veiene (Rv3/Rv25) som utgjør trusselen mot kulturlandskapet. Alle de fem alternativene som ble utredet vil ha en negativ påvirkning på kulturlandskapet i kommunen. Tatt i

---

¹² *Kulturminner*, URL:<http://miljostatus.no/templates/PrintThemePage.aspx?id=3178>, publisert 03.12.2002, lesedato 26.01.2004.

¹³ Mari Kollandsrud ”Kulturlandskap og kulturmiljø”, I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1. Jørn Holme (red.), (Økokrims skriftserie nr. 12, 2001), s 100.

¹⁴ Jørn Holme ”Trusler og utfordringer”, I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1. Jørn Holme (red.), (Økokrims skriftserie nr. 12, 2001), s 22.

betraktning at det meste av landskapet i Løten faller inn under definisjonen kulturlandskap, ble det et spørsmål om å vurdere noen områder som mer verdifulle enn andre ut fra et kulturvernensyn. Det var særlig området rundt Løten kirke som ble trukket frem som viktige hva kulturlandskap angår, og sammen med kirka, prestegården og andre viktige gårder i dette området blir dette landskapet ansett for å være et sluttet kulturmiljø av stor betydning for bygda.

Kulturmiljøbegrepet kom for alvor i bruk på 1990-tallet, og omfatter landskap og kulturminner sett i sammenheng. Dette henger sammen med et nytt syn på kulturminnevern der man i større grad enn tidligere ser hvert enkelt objekt som del av en større helhet, der omgivelsene spiller en sentral rolle for at opplevelsen av kulturminnet skal bli best mulig. Når det nå har blitt åpnet for fredning av hele kulturmiljøer, så har det sammenheng med en generell vending fra del til helhet innen kulturminneforvaltningen. Når det til sist ble vedtatt å legge den nye vegen i Løten utenom det sentrale kulturmiljøet rundt Løten kirke, må det ses på som en del av denne generelle tendensen.

I det materialet jeg har studert blir kulturlandskap- og kulturmiljøbegrepet først og fremst benyttet av de som taler kulturminnevernets sak. Det er derfor grunn til å anse dette for å være begreper som først og fremst benyttes av folk som innehar en viss kulturfaglig kompetanse. Med andre ord er dette begreper som forutsetter en viss grad av kunnskap. Likevel er det begreper som er lett tilgjengelige, og det er derfor begreper som lett kan tilegnes av andre som mener at bruk av disse begrepene kan være nyttige.

Kunnskap, makt og kunnskapsmakt

Som nevnt ovenfor er det særlig Michel Foucault som har vært toneangivende i forhold til forskning på diskurser, og det arbeidet omfattet også maktteori. Han ønsket å avdekke grunnlaget for den moderne bevissthet, sosial praksis, maktrelasjoner og sosiale institusjoner. Selv om Foucault var særlig opptatt av den diskursive praksis på 60-tallet, ble han stadig mer opptatt av samfunnets maktmekanismer, og knytter dette til kunnskap. Han mener at kunnskap ikke representerer eviggyldige sannheter, men er et relativt fenomen som har både historiske og samfunnsmessige forutsetninger.¹⁵

En av de norske forskerne som har vært opptatt av forholdet mellom kunnskap og makt er statsviteren Werner Christie Mathisen. Han beskriver kunnskapsmakt som (blant annet) *makt til å bestemme hva slags generell forståelse av kunnskap som skal vinne frem og få gjennomslag*.¹⁶

¹⁵ Reiakvam *Etnologi av hjertans lyst*, s. 121-126.

¹⁶ Mathisen *Kunnskapsmakt og miljøpolitikk*, s. 47.

Mathisen studerer kunnskapsmakt slik den kommer til syne innen politikken og byråkratiet, noe også Foucault fokuserer på. Begge disse forskerne bruker språket som innfallsport til å forstå samfunnets maktstrukturer. I Makt- og demokratiutredningen rapport 58 redegjør Mathisen for hvordan ulike former for kunnskapsmakt kommer til syne gjennom språket. Han poengterer at analyser av språkbruk vil kunne avsløre i hvilken grad enkelte fag og profesjoner i større grad enn andre får gjennomslag for sitt vokabular.¹⁷

Gjennom analyser av to stortingsmeldinger om miljøpolitikk viser Mathisen hvordan ulike fagmiljøer har satt sitt preg på offentlige utgivelser. Det er særlig juridiske og økonomiske begreper som benyttes, og Mathisen stiller spørsmål ved om andre innfallsvinkler ville ført til andre konklusjoner. Som statsviter etterlyser han naturlig nok først og fremst sosiologiske og statsvitenskapelige perspektiver. Om årsaken til enkelte fagmiljøers dominans skriver Mathisen:

Det er grunn til å tro at noen vitenskaper gjør seg sterkere gjeldende enn andre – også i forvaltning og politikk – fordi den formen for kunnskap de forvalter, anses som sikrere, mer solid og anvendbar enn andre former for vitenskapelig kunnskap.¹⁸

Når det gjelder det språklige aspektet ved kunnskapsmakten er det naturlig å se på hvordan det innen samfunnets ulike institusjoner utvikler seg entydige språklige koder som skiller de profesjonelle fra de som ikke er det. Institusjonaliseringen gjør at det som er subjektivt og mangetydig blir ikledd et sett av felles koder, og på den måten fremstår som objektivt og profesjonelt.¹⁹ Det er gjennom denne prosessen at institusjonene får den faglige troverdighet som er nødvendig for å legitimere den makten de besitter.

Innen kulturminneforvaltningen er de språklige kodene ikke like ekskluderende som de kan være innen andre fagfelter. Likevel finnes det koder som skaper et inntrykk av profesjonalitet og troverdighet. I møte med andre institusjoner som baserer seg på andre vitenskaper, og dermed benytter andre språklige koder, kan likevel kulturminneforvaltere fremstå som mindre troverdig, fordi språket i liten grad er kodifisert. Sammenlignet med for eksempel jurister og økonomer kan kulturminneforvalterne dermed gi inntrykk av å være vitenskapelige lettvektene, og de kan derfor ha vanskeligere for å få gjennomslag for sine synspunkter. Det er ikke usannsynlig at utfallet av mange saker knyttet til kulturminnevern kunne vært annerledes dersom andre former for kunnskapsmakt hadde dominert. Slik det er i dag er det nettopp juridiske og økonomiske

---

¹⁷ Mathisen *Kunnskapsmakt og miljøpolitikk*, s. 61.

¹⁸ Mathisen *Kunnskapsmakt og miljøpolitikk*, s. 84.

¹⁹ Ivar Frønes *Handling, kultur og mening*, (Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2001), s. 119.

virkemidler som dominerer innen offentlig forvaltning. Det inkluderer også kulturminneforvaltningen. Det betyr som sagt ikke at det ikke finnes et eget vokabular som benyttes av kulturminnevernere, men dette vokabularet er ikke like kodifisert som andre fagspesifikke vokabular. Det er derfor lettere for folk flest å tilegne seg dette vokabularet enn for eksempel et økonomisk vokabular. På mange måter er dette et problem for fagfeltet, fordi en viktig kunnskaps- og kompetansemærke dermed forsvinner. Det er nemlig først og fremst gjennom språket at makt manifesteres. På den andre siden kan mangelen på faglige koder være en styrke, fordi det kan gjøre det enklere å formidle disse verdiene til et stort publikum.

Retorikk – kunsten å konstruere en sannhet

For at man skal kunne snakke om kunnskaps*makt* må det foreligge en form for formidling. Alle former for kunnskapsmakt forutsetter et publikum som lar seg overbevise. Uavhengig av hvilket utgangspunkt man har for å mene noe om et saksforhold, så er kunsten å overbevise sentral for å få gjennomslag for sine synspunkter. Det er det retorikk handler om. Det handler altså om *hvordan* man snakker om noe, ikke bare hva det er man sier. En god retoriker vil kunne overbevise selv om argumentene ikke nødvendigvis er de beste. Tilsvarende vil en som uttaler seg klosset og ukorrekt kunne så tvil hos tilhørerne om sin kompetanse.²⁰

Som så mye annet handler ikke retorikk om å komme frem til *Sannheten* med stor s, men om den virkeligheten som skapes gjennom språket.²¹ En god retoriker er med andre ord en person som har troverdighet nok til å skape nye sannheter. Retoriske kvaliteter er viktig på de fleste samfunnsområder, men mange forbinder ordet retorikk først og fremst med politikk. Politikere på alle nivåer er avhengig av å oppnå støtte fra en velgermasse, og språket blir dermed avgjørende for maktoppnåelse.

Identiteter og roller

Makt og kunnskap henger altså nært sammen med språk ettersom begge deler forutsetter kommunikasjon. Språk er også en viktig identitetsmarkør fordi det er nært forbundet med sosial bakgrunn og kunnskapsnivå. I denne sammenhengen er ikke språk begrenset til å bety språk som norsk eller spansk, men inkluderer dialekter, sosiolekter, slang, ulike måter å ordlegge seg på, hva vi snakker om, osv. Gjennom hvordan vi snakker avslører vi med andre ord hvem vi er, og hvem vi identifiserer oss med. Men det er imidlertid ikke nødvendigvis slik at språket bestandig avspeiler *reell* tilhørighet. Selv om identiteten ofte avgjør hvilket språk man snakker, finnes det mange eksempler på at språk også kan *skape* identitet. På den måten kan man bevisst velge å

²⁰ Øyvind Andersen *I retorikkens hage*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1995).

²¹ Andersen *I retorikkens hage*, s. 183.

bruke språklige identitetsmarkører som vil lette kommunikasjon med andre personer eller grupper.²²

Identitet er altså noe vi til en viss grad kan velge selv ut i fra den situasjonen vi befinner oss i. Ikke bare gjennom språket vi snakker, men også gjennom hvordan vi kler oss, hva vi spiser, hvilke fritidssysler vi holder på med osv. Men identitetsbegrepet er også normativt ladet i den forstand at *mangel på identitet* i mange sammenhenger blir sett på som en trussel mot det bestående. Følelse av identitet og gruppetilhørighet forhindrer kaos og oppløsning, og fungerer som en motvekt mot den pluraliseringen og individualiseringen som skjer i samfunnet.²³

Identitet er imidlertid ikke et begrep som kun benyttes om individer, eller for den saks skyld om grupper. I mitt materiale kommer det tydelig frem at identitet også er et begrep som knyttes til *sted*. Et steds identitet er sammensatt av flere faktorer der både fysiske omgivelser og sosiale forhold er sentrale. Hvordan man fortolker et steds identitet er opp til hver enkelt, ettersom folk vektlegger forskjellige kvaliteter. Hva som er styrker og svakheter kan det være delte meninger om, og det kan derfor være mange ulike stedsoppfatninger av ett og samme sted. Valget av en ny veitrasé i Løten har synliggjort at det er sprikende oppfatninger av hva som er bygdas identitet eller sjel.

Nært forbundet med identitet er også de ulike *rollene* man har i relasjon til andre mennesker. Relasjonen kan være nær eller fjern, egalitær eller hierarkisk, privat eller institusjonell, osv. De fleste innehar et stort spekter av ulike roller, og de kan altså ha ulik karakter. Enkelte roller er institusjonelle, andre er mellommenneskelige, eller er knyttet til aktiviteter eller diskurser.²⁴ Når man analyserer språkbruk og argumentasjon er det derfor viktig at avsenderens identitet og rolle i forhold til mottakeren blir avklart. Vi snakker på en annen måte og med andre ord til barna våre enn til en overordnet på jobben. I et jobbintervju bruker man et annet språk enn når man snakker med en ektefelle. I mange tilfeller opplever man imidlertid å ha flere roller i forhold til en annen person. For eksempel kan en skoleelev oppleve å ha en av foreldrene som lærer, eller et ektepar kan være over- og underordnet i en bedrift. I slike tilfeller kan det oppstå problemer med rolleblanding. I mange situasjoner må vi ta et standpunkt i forhold til hvilken rolle vi ønsker å ha, og dette valget vil først og fremst bli bestemt av hva vi ønsker å oppnå. Samtidig kan omgivelsene

---

²² Jan Svennevig *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*, (Oslo: Cappelen akademisk forlag, 2002), s. 117.

²³ Henriksen og Krogseth (red) *Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme*, (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2001), s. 18 f

²⁴ Svennevig *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*, s. 120

stille krav til hvordan man opptrer i forhold til andre. For eksempel vil det vurderes som svært negativt dersom en lærer velger foreldrerollen i stedet for lærerrollen overfor sitt eget barn i klasserommet.

I Rv3/Rv25 diskursen kommer det svært tydelig frem at svært mange hadde mer enn én rolle å forholde seg til. Ettersom mange løtensokninger på en eller annen måte hadde personlige interesser i saken var det viktig å klargjøre hvem det var som til enhver tid uttalte seg; bonden eller lokalpolitikeren, huseieren eller kulturverneren. Det var mange eksempler på at det var tvil om hvilket hode hatten satt på. Konsekvensen av denne rolleblandingene førte blant annet til at flere måtte erklære seg inhabile når saken skulle behandles i politiske organer.

Ideologi

Begrepet ideologi er ikke bare dekkende for de ”store” ideologiene som kommunisme eller kapitalisme. En ideologi er *et system av forestillinger, oppfatninger og vurderingsmåter som er herskende innen en samfunnsgruppe i en bestemt tid.*²⁵ Ideologibegrepet kan dermed overføres til mindre grupper, som for eksempel Riksantikvaren, for å synliggjøre at de fleste beslutninger som tas har bakgrunn i en grunnleggende forståelse av hvordan våre fysiske omgivelser bør forvaltes. Ideologibegrepet kan også knyttes til mer ubevisste normsystemer, i den grad de representerer forholdsvis systematiske oppfatninger av hvordan verden er, hvordan den bør være, og hvordan man kan virkeliggjøre eventuelle mål.

Mange av aktørene som deltar i Rv3-diskursen har mer eller mindre klart formulerte ideologier som rammeverk for de vurderingene de gjør. Riksantikvaren har selvfølgelig en tydelig verneideologi. Andre hensyn blir nedprioritert i forhold til bevaring av kulturminner og kulturmiljøer. Statens Vegvesen, som er den største ”motstanderen” til Riksantikvaren i denne saken, har derimot en helt annen ideologi som kan oppsummeres med ”Vegen skal frem”. For Statens Vegvesen er innovasjon og fremskritt viktige stikkord, og kulturminner kan nok i mange sammenhengene oppfattes som hinder for en positiv utviklingen av infrastrukturen. Det sier seg selv at disse statlige aktørene er pålagt ulike oppgaver, og dermed er forpliktet til å beskytte sine særinteresser. Det blir derfor enkelt å si at vegvesenet ikke bryr seg om kulturminner eller landskap, og at Riksantikvaren er motstander av all vegutbygging. Men de ulike partene har ulike interesser å ivareta, og de kan derfor lett fremstå som ensidige og unyanserte i sine uttalelser. Hver for seg vil representanter for ulike ideologier gjerne fremstå som fullstendig rasjonelle, men ønskene de har er ofte uforenelige med gjennomføringen av andre ideologier.

---

²⁵ Gyldendals fremmedordbok, 1974

Rasjonalitet

Ordet rasjonalitet brukes på mange måter og i mange sammenhenger. Men hva er egentlig rasjonalitet? Rasjonalitet handler ikke om hva som er rett eller galt, sant eller usant. En rasjonell handling er en handling som er i samsvar med fornuften. Men hva som er fornuftig finnes det mange oppfatninger av. Det som er fornuftig eller rasjonelt for en person eller en gruppe er ikke nødvendigvis rasjonelt for andre. Enhver person som handler i tråd med sin egen virkelighetsoppfatning handler rasjonelt, selv om denne virkelighetsoppfatningen ikke alltid stemmer overens med den faktiske forhold. Det er altså ingenting i veien for at to eller flere motstridende oppfatninger kan være fullstendig rasjonelle hver for seg, så lenge aktørene handler på en konsistent måte. For analysens del er det derfor viktigere å se etter *ulike* rasjonaliteter enn å forsøke å avsløre irrasjonalitet. I Rv3/Rv25-saken hadde alle et felles overordnet mål om å gjøre Løten til et bedre sted. Ulike rasjonaliteter hos aktørene medførte imidlertid mange ulike løsningsforslag. De aller fleste forslagene må karakteriseres som rasjonelle, selv om man kan være uenig i vurderingene som ble gjort. Mye av det som i vårt dagligspråk betegnes som irrasjonelt er altså bare et utslag av ulike rasjonaliteter.

Når vi snakker om rasjonalitet er det ofte i forbindelse med nettopp de *vurderingene* som ligger til grunn for bestemte handlinger. Beslutninger blir fattet på bakgrunn av hva man tror er den mest effektive måten å oppnå et ønsket resultat på. Denne formen for rasjonalitet kan kalles instrumentell, og står sentralt i det moderne vestlige samfunn. Spontanitet, tradisjoner og moralske verdier blir underordnet i møte med en slik rasjonalitet. Det betyr likevel ikke at det er irrasjonelt å handle i tråd med for eksempel moralske verdier. Dersom man er av den oppfatning at moralske normer bør veie tyngre enn for eksempel sannsynlighetsberegninger, vil det være rasjonelt å følge sin moralske overbevisning. Det dreier seg bare om en annen form for rasjonalitet.²⁶

---

²⁶ Jo Sivertsen *Vitenskap og rasjonalitet*, (Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1996), s 31-60

Kapittel 6

Gjennomføring og faglig forankring

Gjennomføring av analysen

Til nå har jeg presentert saken som denne analysen bygger på, og det analyseverktøyet jeg kommer til å benytte. Første del av analysen vil innebære å identifisere de ulike aktørene i diskursen, deres identiteter og roller, samt de arenaer diskursen utspiller seg på. Deretter vil jeg ta for meg innholdet i diskursen, dvs. se på de ulike utsagnenes språk, argumentasjon, virkelighetsoppfatninger, osv. Til slutt vil jeg ta for meg den forvaltningsmessige siden ved kulturminnevern generelt, og se på de utfordringene det står overfor. Jeg vil også i den sammenheng bruke Rv3/Rv25-diskursen som utgangspunkt.

Ettersom diskursanalyse som metode i stor grad handler om å analysere tekst, vil jeg ta utgangspunkt i språk- og kommunikasjonsteori. Målet for oppgaven er likevel ikke å gjøre en ren tekstanalyse. I motsetning til rene språkanalyser vil diskursanalysen (ideelt sett) forsøke å se forholdet mellom språklige uttrykk og den sosiale konteksten de er en del av. Det er med andre ord forholdet mellom aktører og tekst som er av betydning.

Den etnologiske fagtradisjonen og det vitenskapelige utgangspunktet for analysen

Kulturminnevern kan som forskningsfelt knyttes til flere ulike vitenskapelige disipliner avhengig av hvilket perspektiv som benyttes. I etnologifaget har det vært tradisjon for å studere de materielle sidene ved menneskers kultur, og selv om faget i stor grad har løsrevet seg fra ”tingene” de siste tiårene, er de fysiske levningene stadig et viktig forskningsfelt for etnologer. Når det gjelder å studere kulturminnevern på et generelt nivå er det imidlertid ikke levningene selv som er studieobjektet, men de kognitive vurderingene som legges til grunn for å ta vare på noe.

Det er mange som har studert kulturminnens betydning for folk. Den britiske historikeren og geografen David Lowenthal beskriver i sin bok ”The past is a foreign country” hvordan vi bevisst og ubevisst bruker fortida for å tilfredsstille nåtidens behov, og hvordan kulturminner inngår som et ledd i en legitimeringsprosess.²⁷ Også norske forskere har studert kulturminnevernets ideologiske forutsetninger. I sin bok ”Historie, minne og myte” beskriver folkloristen Anne Eriksen den kollektive minneproduksjonen som kulturminnene er en del av.²⁸ Av etnologisk forskning er det

---

²⁷ David Lowenthal *The past is a foreign country*, (England: Cambridge university press, 1985).

²⁸ Eriksen *Historie, minne og myte*, (Oslo: Pax forlag, 1999).

skrevet mye om kulturminner, bevaringsideologi og vernekriterier. Også begrepet nostalgi er sentralt i etnologisk forskning, og kommer særlig til uttrykk i forbindelse med bevaring av kulturminner.

Ettersom denne oppgaven i stor grad handler om kulturminneforvaltningen blir også politisk og byråkratisk organisering og praksis viktig. Dette har tradisjonelt ikke vært et etnologiske emne, men er likevel en sentral del av kulturen vår. Kulturminnevern er altså ikke noe som foregår atskilt fra det øvrige samfunnet. Kulturminneforvaltning handler ikke om å hindre utvikling og nyskapning, men om å forvalte de endringene som skjer med og rundt kulturminner. Det er derfor viktig å få klarhet i hvilke prosesser som fører frem til beslutninger om hva som skal vernes, og hva som ikke skal vernes.

Denne type problemstillinger er ikke på noen måte typiske for etnologien, men er likevel høyaktuelt i forhold til mange etnologers oppgaver i arbeidslivet. Når det gjelder å anlegge et diskursanalytisk perspektiv på kulturminnevernet er det heller ikke mye lærdom å hente fra den etnologiske tradisjonen, men dette er en metode som blir benyttet av stadig flere humanister. En hovedoppgave i etnologi fra 2001 skrevet av Per-Øystein Lund benytter et slikt perspektiv på byutviklingen i Oslo.²⁹

---

²⁹ Per-Øystein Lund: *Kampen om byen. En komparativ analyse av diskursen om byutviklingen i Oslo på 1950 og 1990-tallet*, (Hovedoppgave i etnologi, IKS, UiO, 2001).

Del 2: Analysen

Kapittel 7

Diskursens rammer

Avgrensning

Hvordan man skal kunne avgjøre hva som er bidrag i en diskurs, og hva som faller utenfor er ikke alltid lett. I følge Werner Christie Mathisen vil det kunne være fornuftig med en institusjonell avgrensning, dvs. ta utgangspunkt i en bestemt samfunnsmessig virksomhet og de institusjonelle rammene rundt denne. Andre måter å avgrense på kan ta utgangspunkt i produksjon, distribusjon og forbruk av tekst, og på den måten finne ut hvilke aktører som er del av samme nettverk. Ellers kan man velge se på teksters innhold for å avgrense en diskurs. Alle tekster som omhandler et bestemt tema vil i så fall vurderes som bidrag i den samme diskursen. Ved å snevre inn eller utvide avgrensningen av temaet vil man også kunne redusere eller øke mengden av bidrag som anses som relevante for diskursen. For eksempel vil en diskurs om miljøvern generelt nødvendigvis favne flere bidrag enn en diskurs som begrenser seg til utslipp av klimagasser.³⁰

Når det gjelder å avgrense diskursen som er utgangspunktet for denne oppgaven velger jeg å inkludere alle bidrag som er fremsatt i forbindelse med valg av ny trase for RV3 i Løten. Jeg velger stort sett å utelate alle uttalelser som dreier seg om behovet for å heve veistandard for RV3 i sin helhet, men som ikke diskuterer trasevalg eller ulike konsekvensscenarier i Løten kommune.

Arenaer for diskursen

I løpet av årene som er gått har det kommet mange reaksjoner på planene om ny RV3. Det har vært skrevet leserinnlegg i avisene, møter har blitt avholdt, og det har vært diskutert på andre måter. Uansett hvilket alternativ man falt ned på ville noen, eller noe, bli skadelidende. I høringsuttalelsene som kom inn i forbindelse med behandlingen av kommunedelplanen blir de ulike reaksjonene og argumentene uttrykt i klartekst. Også i avisene, særlig Østlendingen, kom det

---

³⁰ Mathisen *Kunnskapsmakt og miljøpolitikk*, s 19ff.

mange meninger på trykk. Ved å trekke ut essensen i disse uttalelsene og leserinnleggene, er det mulig å se et mønster i argumentasjonen.

For analysens del er det vesentlig å få oversikt over hvilke fora, eller arenaer, diskursen foregikk i. Dette fordi de ulike bidragene til diskursen vil bære preg av de spillereglene som gjelder i det forumet de er fremsatt i. For eksempel kan det være vesentlig å se på om forumet er åpent for hvem som helst, eller om noen er ekskludert. Det kan også være fora hvor noen er definert som publikum, og dermed ikke potensielle bidragsytere. Utover dette er det av interesse å vurdere uttalelser i forhold til hvordan diskursen utspiller seg i forumet. Tar den sted rundt et bord, fra en talerstol eller i skriftlig form?³¹

Diskursen knyttet til ny RV3 utspilte seg i flere fora. Disse kan på mange måter ses på som ulike nivåer, der mulighetene for hvem som helst å få komme med bidrag blir redusert jo høyere nivået er. Diskursen ble på det øverste nivået ført av spesialister/eksperter som innehar stor kunnskap på sine respektive fagfelt. Her var ikke tilgjengeligheten særlig stor for ”lekfolk”. Mulighetene for å bli hørt var i stor grad avhengig av den enkeltes formelle kompetanse. Et annet nivå, eller fora, bestod i stor grad av de politiske aktørene på lokalplan. De skal ta vare på folkets/velgernes interesser, og sitter sånn sett i en mellomposisjon mellom byråkratene og innbyggerne i kommunen. Diskursen som ble ført på dette planet foregikk i mer eller mindre formelle former, men publikum har mulighet til å komme med bidrag, og på den måten delta aktivt i diskursen. Et annet forum hvor store deler av diskursen har funnet sted er avisspaltene. Gjennom leserinnleggene kan hvem som helst komme med sitt bidrag, og terskelen for skrive et leserinnlegg er atskillig lavere enn terskelen for å oppsøke kommunestyremøter eller på andre måter delta i diskursen på et høyere nivå. Ved siden av leserinnleggene ble det publisert mange artikler om saken hvor aktører kom til orde.

Ut over disse nivåene førte planene om ny RV3 til heftige meningsutvekslinger folk imellom, enten det ble diskutert innen hjemmets fire vegger, i lokalbutikken eller på arbeidsplassene. I ettertid er det ikke lett å få oversikt over argumentasjonen som brukes på dette nivået, ettersom det ikke blir skrevet ned og arkivert. Likevel må man anta at hovedtrekkene av det som diskuteres på dette nivået avspeiles i både leserinnlegg og høringsuttalelser. Den største forskjellen ligger mest sannsynlig i måten argumenter blir fremsatt på. Dette har sammenheng med at spillereglene er forskjellige fra nivå til nivå, eller fora til fora. Den tillit og troverdighet som trengs for å få gjennomslag i debatter er i stor grad avhengig av at bidragsyteren ”snakker” riktig språk.

---

³¹ Mathisen *Kunnskapsmakt og miljøpolitikk*, s19ff.

Essensen i argumentasjonen kan med andre ord være den samme uavhengig av arena, men fremstillingen blir gjerne tilpasset mottakergruppen slik at den får størst mulig kraft.

Det som foregår utenfor den offentlige debatten er imidlertid ikke mitt hovedanliggende i denne analysen. Det betyr imidlertid ikke at det ikke har hatt betydning for saken. De ulike aktørene har naturligvis hatt uformell kontakt med både allierte og motstandere, og de som ønsket kunne gå ut offentlig gjennom avisene for å nå frem til flere.

Den politiske prosessen var relativt åpen, så mulighetene var tilstede for at andre kunne komme med innspill. En av kulturvernerne som prøvde å påvirke politikerne til å legge vegen utenom kulturmiljøet rundt kirka, opplevde imidlertid at det var vanskelig å hevde seg, selv om prosessen i utgangspunktet var åpen. I hvilken grad politikere og byråkrater er lydhøre for innspill fra grasrota er selvfølgelig varierende, og i denne sammenheng vil jeg igjen understreke betydningen av å fremstå med troverdighet.

Aktørene

Så hvem var det egentlig som deltok aktivt i denne diskursen? Som nevnt i et tidligere kapittel kom det inn høringsuttalelser fra både offentlige instanser, interesseorganisasjoner og privatpersoner. De offentlige instansene som uttalte seg representerer ulike ekspertsystemer i denne sammenhengen. De som kom med innspill i høringsrunden var Norges vassdrags- og energidirektorat, Fylkesmannen i Hedmark, Elverum kommune, Fylkeslandbruksstyret i Hedmark, Hedmark fylkeskommune, Hamar kommune, Statens Vegvesen og Riksantikvaren.

Blant disse ekspertene er det Statens Vegvesen og Riksantikvaren som skiller seg ut som de mest sentrale. Deres roller i forhold til kommunepolitikere er tradisjonelt sterke. Det var lenge slik at ekspertenes uttalelser ble tillagt svært stor vekt ved politisk behandling av plan- og bygningsaker. Samfunnet har imidlertid endret seg i retning av større deltakelse i slike avgjørelser, og derfor er politikere i større grad enn tidligere nødt til å søke legitimitet hos befolkningen. På den måten blir ekspertene på mange måter redusert til aktører på lik linje med andre aktører. I Løten-saken ble dessuten ekspertenes makt svekket av at Riksantikvaren og Vegvesenet trakk i hver sin retning.

Interesseorganisasjonene som uttalte seg var i hovedsak knyttet til (eller representerte) kirka, næringslivet i Løten, grunneiere/beboere, natur/friluftinteresser eller kulturminneinteresser.³² I

³² Interesseorganisasjoner som leverte høringsuttalelse: Løten kirkelige fellesråd, Hamar biskop, Brenneriroa og omegn vel, Lund FAU, Løiten Brænderi opplevelse, Oppsitterne langs Rv3, Løten historielag, Segla Velforening, Jesliven

tillegg var det en del privatpersoner som sendte inn skriftlige høringsuttalelser. De aller fleste var personlig berørt av veiprojektet, og hadde først og fremst hus og hjem som utgangspunkt for å uttale seg. Folk fra andre steder enn Løten deltok ikke i diskursen i samme grad, og det var få utenfor distriktet som i det hele tatt fikk med seg denne saken.

Når det gjelder leserinnlegg i aviser var det først og fremst privatpersoner som stod bak (delvis de samme som kom med høringsuttalelser). Noen innlegg kom fra lokalpolitikere og representanter for interesseorganisasjoner. Enkelte personer har skrevet flere innlegg, med mer eller mindre det samme budskapet.

Det var imidlertid ikke bare i leserinnleggene at man kunne lese om utviklingen i Rv3-saken. Lokalavisenes redaksjonelle dekning var også ganske omfattende, men å hevde at det ble drevet dyptpløyende journalistikk vil være å ta i. Ettersom det kunne ta noe tid mellom hver gang det skjedde noe i saken er det selvfølgelig lange perioder nærmest uten avisomtale av veiprojektet. Men hver gang saksbehandlingen tok et steg videre kom avisoppslagene tett. Avisene forholdt seg stort sett til de store konsekvensene av veisaken, men noen enkeltskjebner ble også trukket fram under overskrifter som *Drømmen som brast*³³, og *Livsverket kan bli lagt i grus*.³⁴

Det var mange som så nytten i å få sine synspunkter på trykk, og slik sett ble avisene viktige for å formidle holdninger. Avisene ble ikke minst viktige virkemidler for å mobilisere motstand mot de alternativene som kom i konflikt med kulturlandskapet rundt kirka. Hvor stor rolle avisenes omtale av saken spilte er det vanskelig å få klarhet i, men det er ingen tvil om at Østlendingen og Hamar Dagblad hadde sentrale roller i saken ved å gi spalteplass til de ulike aktørene.

Det kom tidlige signaler fra politisk hold om at dersom befolkningen i Løten klarte å samle seg om ett alternativ ville deres mening bli tillagt stor tyngde. Ettersom det ikke var enighet om saken blant ekspertene skulle man tro at befolkningen innflytelse på politikerne kunne bli avgjørende. Det kom imidlertid ingen klar anbefaling fra grasrota i denne saken, noe som gjorde dette til en svært vanskelig sak for kommunestyret. Uansett hvilke avgjørelse de fattet til slutt så ville de møte kritikk fra aktører på alle de diskursive nivåene.

Vel, Grunneiere og naboer til alt 2B, Norsk Ornitologisk forening avd. Hedmark, Løiten Brænderi Eiendom AS, Fura Elveeierlag, Løiten Bondelag/Løiten Bonde- og småbrukarlag/Løiten Skogeierlag, Løiten Grunneierlag, Løiten Jeger og Fiskeforening, Løiten Almanning, Løiten Bygdeutvikling AS, Hamar og Hedmarken Turistforening, Opplysningsvesenets fond, Soknepresten i Løten, Løiten Næringslivsforening og Fortidsminneforeningen Hedmark.

³³ Østlendingen 13.03.02.

³⁴ Hamar Dagblad 15.10.02.

Den kritikken som ble fremsatt mot ulike aktører i saken var i stor grad knyttet til rolleblanding. I flere tilfeller hadde aktørene flere roller, som for eksempel representant for en interesseorganisasjon og berørt grunneier. Kommunepolitikere som hadde åpenbar personlig interesse i utfallet av saken valgte å erklære seg inhabile i behandlingen av denne saken.

Kapittel 8

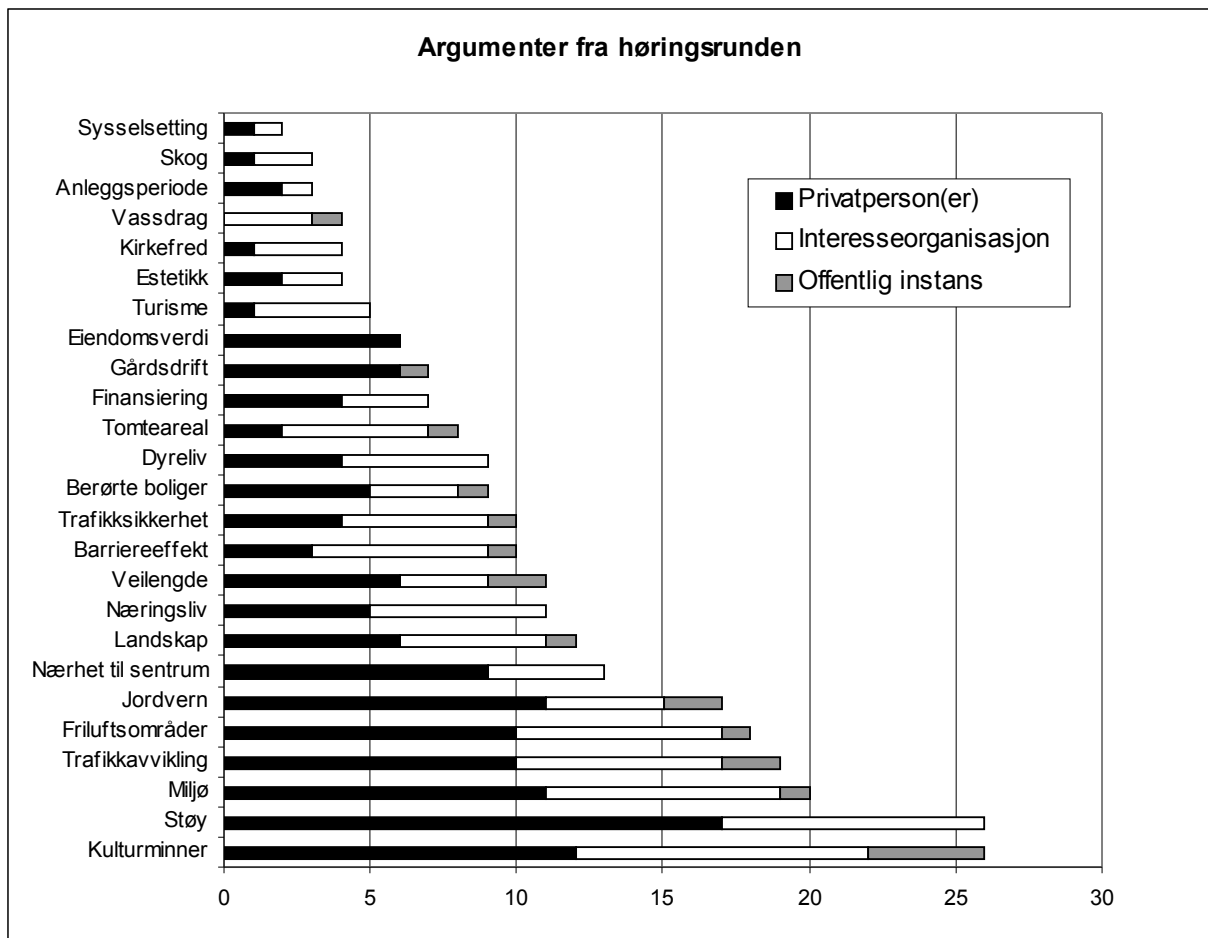
Innhold og argumentasjon i Rv3/Rv25-diskursen

Jeg har valgt å strukturere kildematerialet som ligger til grunn for denne analysen på bakgrunn av argumentasjon, og ikke fra på bakgrunn av hvem som uttaler seg. Dette fordi det først og fremst er argumentasjonen jeg er interessert i, og fordi det på denne måten blir lettere å gjennomføre en komparasjon mellom de ulike aktørenes argumentasjonsteknikk.

Ettersom Rv3/Rv25 saken var en politisk sak sier det seg selv at bidragene til diskursene i stor grad var rettet mot politikere og statlige aktører, og hvor motivet for å delta var å påvirke beslutningstakerne. Men folk flest følte seg ikke berettiget til å uttale seg om det som var ekspertenes/ingeniørenes arbeidsfelt, og la i stor grad fokuset på sine egne hus og hjem. Mens ekspertene i denne sammenhengen baserte sine vurderinger på det vi kan kalle en teknokratisk eller instrumentell rasjonalitet, er det åpenbart at folk flest var mer emosjonelle i sin tilnærming. Deres meninger var i liten grad bygget på plussene og minusene i Vegvesenets konsekvensutredning, men sprang ut av deres følelsesmessige tilhørighet til det berørte området.

De innkomne høringsuttalelsene viser et mangfold av ulike verdivurderinger og argumenter, noe som er naturlig ettersom avsenderne er alt fra representanter for statlige myndigheter til privatpersoner. For å få oversikt over dette materialet har jeg sett meg nødt til å kvantifisere argumentene. De ulike argumentene som blir brukt i høringsuttalelsene har jeg sortert etter hvor hyppig de opptrer, uavhengig av om det er avsenderens eneste argument, et av flere sidestilte argumenter, eller om det er et underordnede argumenter. Resultatet er presentert som et søylediagram på neste side.

Det må påpekes at dette diagrammet ikke er representativt for hva befolkningen i Løten kommune som helhet har ment. Det er grunn til å anta at mange har skrevet høringsuttalelser med bakgrunn i den pågående debatten, og at mange har fokusert på faktorer som de føler at har blitt utelatt eller rett og slett ikke har fått nok omtale. Det er derfor ikke slik at vi umiddelbart kan si at folk flest i Løten er veldig opptatt av kulturminnene i bygda, selv om høringsuttalelsene i stor grad preges av dette. Men det vi med sikkerhet kan si er at *diskursen* i stor grad har dreiet seg om nettopp dette forholdet.

Figur 4: Antall høringsinstanser som benytter ulike argumenter, fordelt på type høringsinstans. Argumentene kan være både positive og negative. For eksempel kan miljø benyttes som argument *for* et veialternativ med små miljølemper, samtidig som det kan være et argument *mot* et eller flere andre alternativer.

Mange av argumentene som her er ført opp som separate søyler bør ses i sammenheng med andre nært beslektede argumenter. For eksempel er det relativt få som snakker direkte om syssetsetting, mens det er flere som argumenterer for at vegen må legges nær sentrum uten at de nødvendigvis presiserer hvorfor. Det lokale næringslivet blir også fremhevet som viktig. Det sier seg selv at alle disse er opptatt av at det skal være arbeidsplasser i bygda. Dersom slike fortolkninger blir lagt til grunn ville diagrammet sett noe annerledes ut, men jeg har i så stor grad som mulig tatt utgangspunkt i ordlyden i uttalelsene.

Som vi ser av diagrammet er det typiske miljøverdier som hyppigst trekkes frem i høringsuttalelsene. Kategoriene er basert på argumentasjonen i høringsuttalelsene, og er altså til en viss grad overlappende. Når noen argumenterer med at en ny vei vil medføre belastende trafikk, kan det hende at vedkommende mener både i forhold til støy, miljø, trafikksikkerhet, barriereeffekt osv. Blant privatpersonene som uttalte seg er det støy fra den nye veien som skiller

seg ut som den største bekymringen. Deretter kommer hensynet til kulturminner, jordvern og andre miljøhensyn. Ønsket om en hensiktsmessig trafikkavvikling blir også trukket frem, men veilengde, som var et av Vegvesenets viktigste argumenter, kommer noe lenger ned på prioriteringlista for folk flest. Det var også et mye brukte argument at den nye veien burde følge en linje som ga enkel adkomst til Løten sentrum. I tillegg var mange opptatt av at friluftsområder som ble mye brukt ikke ble ødelagt av det nye veiprojektet.

De fleste argumentene blir brukt av minst to av de tre typene høringsinstanser. Et unntak er imidlertid argumentet knyttet til redusert eiendomsverdi. Dette angår kun et fåtall eiendommer, og først og fremst de som risikerte å få den nye veien svært nær huset. For øvrig var ikke eventuell verdireduksjon av de enkelte eiendommer og boliger noe sentralt tema i diskursen. Det kan være et underliggende motiv for mange av de som uttalte seg, men de fleste erkjente at det ville bli nødvendig ”å knuse noen egg for å lage omelett”. Derimot var bokvalitet et sentralt tema, og gjenfinnes særlig i argumentene knyttet til støy og miljø.

Innholdet i høringsuttalelsen speiler den helhetlige diskursen ganske godt. Det var imidlertid en del av diskursen som først og fremst ble ført i avisspaltene, og som tok utgangspunkt i selve prosessen som ledet frem mot en beslutning. I tekstene/utsagnene som er utgangspunkt for denne analysen er argumenter for/mot et veialternativ i stor grad blandet sammen med kritikk av prosessen. Likevel må de til en viss grad ses på som to separate diskurser, der omtalen av saksbehandlingen egentlig tilhører en større systemkritisk diskurs hvor makt og demokrati er sentrale tema.

Hvem har rett til å uttale seg?

De aller fleste som kom med høringsuttalelser i denne saken tok stilling til hvilke vegalternativ de ønsket at skulle bli valgt, eventuelt hvilke alternativer de ikke ønsker. Det var stort sett enighet om at det var nødvendig med en bedre vei gjennom Løtenbygda, og det ser ut til at folk avfant seg med at noen vil ende opp med svarteper, uansett hvilket alternativ som ble valgt. Det er imidlertid ingen som med lett hjerte står passive og ser på at en motorvei blir lagt over tunet. Derfor er det mange private motiver som kommer frem i høringsuttalelsene. Mange av de som ville bli berørt av et vegalternativ la slett ikke skjul på sine personlige motiver. Andre derimot presiserte at de hadde fellesskapets interesser i tankene, selv om det var åpenbart at de også hadde personlige interesser i saken. Ettersom det var mange mulige grunner for å argumentere for eller i mot de ulike løsningsforslagene, ble det også spekulasjoner om vikarierende motiver.

Mange uttalelser tar imidlertid utgangspunkt i mer prinsipielle argumenter for eller imot et/flere alternativer. I og med at en motorvei er en mer eller mindre permanent konstruksjon, vil negative konsekvenser av en ny veg aldri kunne oppveies fullstendig. Argumenter fra de som først og fremst har dette som utgangspunkt handler gjerne om bevaring av kulturminner og kulturlandskap, og om ikke å skape ødeleggende barrierer mellom tettstedene i bygda. Fra flere privatpersoner ble det påpekt at det var viktig å gjøre et godt veivalg av hensyn til fremtidige generasjoner. Det er åpenbart at de aller fleste innser at dette veiprojektet vil medføre permanente endringer, og at feil ikke vil kunne rettes opp igjen når veien først er på plass. Spørsmålet om hvor den nye veien skal gå blir dermed en etisk problemstilling om hvordan bygda skal overlates til de neste generasjonene av løtensokninger. En av de berørte grunneierne skriver:

Vi kan ikke akseptere og ha det på oss at vi har ødelagt dette kulturhistorisk viktige og fine landskap for de generasjoner som kommer etter oss.³⁵

Den samme personen skriver i et leserinnlegg i lokalavisa:

Vil løtensokningen i 2003 ha samvittighet til å ødelegge dette fine kulturlandskapet med en stor gjennomgangsvei og ei stor rundkjøring? Vær klar over at da er landskapet, omgivelsene og miljøet rundt det gamle bygdesenteret/kirka ødelagt for all tid. Er det slik vi vil overlevere bygda vår til de kommende generasjoner?³⁶

I begge disse tekstene appellerer avsenderen til en kollektiv ansvarsfølelse hos befolkningen i Løten. Det var en bønn til *lötensokningen* om ikke å ødelegge den arven som skal overleveres til fremtidens løtensokninger. Mottakerene for budskapet var i høringsuttalelsen først og fremst politikere og byråkrater, mens leserinnlegget var mer rettet mot vanlige løtensokninger. Det var flere som valgte å rette sine bidrag i diskursen mot befolkningen i kommunen, i stedet for mot de ansvarlige politikerne og byråkratene. Målsettingen var å mobilisere så mange som mulig, for på den måten å få større innflytelse i beslutningsprosessen. Det var åpenbart mange som mente at det var befolkningen selv som visste best, og som hadde de beste forutsetningene for å ta en beslutning på vegne av sine etterkommere.

Det var altså mange som begrunnet sine valg med at det ville være det beste for de kommende generasjoner. Det var imidlertid ikke enighet om *hva* som ville være best for fremtidens løtensokninger. Hensynet til fremtidens løtensokninger ble i noen tilfeller brukt som argument for å ta vare på kulturlandskapet. I andre tilfeller ble dette argumentet brukt i forbindelse med problemer knyttet til trafikk- og støyproblemer. Eller som i dette sitatet:

---

³⁵ Høringsuttalelse 7e.

³⁶ Østlendingen 06.01.03.

Nærfriluftsområde blir berørt. Det synes jeg er trist, særlig for de kommende generasjoner som blir avskjært fra en, i dag lett tilgjengelig natur.³⁷

De som hevdet å uttale seg på vegne av fremtidens generasjoner skapte også et inntrykk av at personlige interesser var mindre viktig. Ved å begrunne sine argumenter på denne måten, oppfattes også motivet som mer edelt enn ellers, og dermed gis uttalelsen legitimitet. Denne typen argumenter kom stort sett fra privatpersoner, ettersom det var de som i størst grad hadde behov for å begrunne hvorfor de uttalte seg. Interesseorganisasjonene og offentlige myndigheter hadde en mer selvsagt uttalelsesrett, og brukte stort sett argumenter som ble oppfattet som mer objektive i sine uttalelser. Likevel ble det selvfølgelig rettet kritikk mot disse også. Særlig interesseorganisasjonene ble kritisert for å kun ta særinteresser med i regnestykket når de kom med sine anbefalinger. I den forbindelse ble det luftet en del frustrasjoner over alle partsinnleggene som tok utgangspunkt i relativt ubetydelige forhold i den store sammenhengen. I uttalelsen fra Fylkesmannen i Hedmark, Miljøvernavdelingen³⁸ står det:

Valget mellom de aktuelle vegalternativene handler ikke bare om å begrense de negative effektene av tiltaket for berørte beboere, gardsbruk og kultur- og miljøverninteresser, men er også et valg av utviklingsmuligheter for kommunen og lokalmiljøer i kommunen. Lokale interessegrupper som vil begrense de negative effektene av ny veg, eller løse nåværende problemer i sitt nærmiljø synes å ha ført an i debatten så langt. Fylkesmannen savner i forslaget til kommunedelplan kommunens visjoner og synspunkter på alternative framtidsmuligheter som vegomleggingen gir. Det er viktig at den videre politiske debatten også får fram visjoner for de utviklingsmulighetene det nye riksvegsystemet gir de berørte lokalsamfunnene.

Senere i brevet gjøres det en vurdering av de ulike alternativene:

Ut fra nasjonale miljøverninteresser og fylkesmannens rolle som miljøvernmyndighet synes alternativene å være nokså like, og uten dramatiske negative effekter. Det er andre nasjonale interesser som jordvern og kulturminner som er sterkest berørt, uten at utredningen konkluderer med et klart alternativ i sine vurderinger. Valg av alternativ kan derfor bli et politisk valg om fordeling av fordeler og ulemper av tiltaket for lokale interesser.

Fylkesmannen var tydelig bekymret for den vendingen saken har tatt. Diskursen bar i stor grad preg av å handle om små problemer knyttet til hvert enkelt løsningsforslag, til tross for at folk åpenbart innså at den nye veien ville komme til å endre Løten kommune for alltid. Det var relativt få som brakte store spørsmål om bygdas fremtid på banen, og unntakene ble lett borte i mylderet av protester. Selv om enkelte snakket om å ta et valg for ”fremtidige generasjoner”, så var det få som klarer å ta inn hele omfanget av en slik veiomlegging. Argumentene tok i stor grad

---

³⁷ Høringsuttalelse 16.

³⁸ Høringsuttalelse 32.

utgangspunkt i de enkelte boligområdene, de enkelte kulturmiljøene, eller andre særinteresser som for eksempel fiskebestanden i elva Fura.

Det var ikke bare fylkesmannen som viste bekymring for hvordan saken hadde utviklet seg. Rundt omkring i Løten var det mange som var oppgitt over at det tok så lang tid å få avklart hvilken trasé den nye veien ville følge. I oktober 2002 ble noen av oppsitterne til den nye veien intervjuet i lokalavisa.³⁹ En av de uttalte: *Om det ikke kan tas noen avgjørelse om hvor veien skal gå før alle husmorforeninger har uttalt seg, kan det drøye lenge før det blir noen løsning. Og det har vi ikke tid til.* Det er åpenbart at vedkommende var av den oppfatning at det var viktigere å få en ny vei så raskt som mulig, enn at man gjorde alle til lags. Holdningen var lenge at man ønsket å komme frem til en løsning som et flertall var fornøyd med, men etter hvert som det ble klart at dette ikke kom til å skje, var det mange som mente at det var på tide å skjære igjennom og ta en avgjørelse. Det var også en holdning blant mange at det var de som ble direkte rammet av vegen som skulle ha størst innflytelse på utfallet. I det samme intervjuet i Østlendingen faller det en kommentar fra en av oppsitterne til en nordbygding: *Du som bor så langt oppi Nordbygda at det bare vokser krokfuru, har i grunnen ikke noe med å ha noen synspunkter på dette.* Slike holdninger kommer fram i mange sammenhenger, men det var også flere eksempler på folk som mener at det motsatte burde være tilfelle. Altså at de som var direkte berørt ikke burde ha så mye å si, nettopp fordi de ikke klarte å se lenger enn sine egne interesser. *I denne saken er det viktigste motivet for de fleste å dytte veien over på naboen,* uttaler en av oppsitterne.

En av de som er direkte berørt av det ene alternativet formulerte seg slik i et leserinnlegg i Østlendingen:

Jeg har skrevet dette av personlige grunner, slike grunner som også den såkalte riksveg 3- komiteen har, og formannen i Ap har. Bare at jeg er hardere rammet enn dem! Jeg tar ikke oppfordringen fra talsmannen for riksveg 3-komiteen om at vi alle skulle legge egeninteresser til side og tenke det beste for bygda. Særlig da vi vet at begrunnelsen for å danne denne komiteen var *å hindre at trafikken skulle gå over stuetrappene deres.* Men vi er jo vant til slike uttalelser fra denne kanten, uttalelser som trolig ikke har gått om hjernen først... Vi i Løten vet jo alle hvem som bor langs alternativ 2b. Enhver kan jo tenke sitt. Det er som kjent ikke straffbart å tenke. Kanskje det til og med burde være flere som begynner å tenke litt fritt og ikke bli styrt av andre!⁴⁰

Dette er et av mange eksempler på at denne saken satte følelsene i kok hos folk. Mannen som skrev dette leserinnlegget bor på et småbruk som ville blitt jevnet med jorden dersom alternativ 2a hadde blitt valgt. I et intervju i Hamar Dagblad⁴¹ forteller han at det tok lang tid før han innså at

³⁹ Østlendingen 29.10.02.

⁴⁰ Østlendingen 25.06.03.

⁴¹ Hamar Dagblad 15.10.02.

dette alternativet faktisk ville gå rett over huset, i stedet for å komme bak eiendommen hans. *Jeg blir kraftig provosert når Løten-politikere sier at vi på denne kanten av bygda burde kommet på banen før. Det er heller ikke flere eiendommer som vil bli innløst enn at det hadde vært en overkommelig oppgave å kontakte oss* sier han. Vedkommende innrømmer at det er en følelsesladet sak for han, og at han selvfølgelig snakker av egeninteresse. Han forteller også at han blir provosert når folk sier at noen uansett vil bli rammet av veien. Han mener at det vitner om stor likegyldighet, og mangel på medmenneskelig aspekt.

Totalt sett var det få som risikerte å miste boligen i forbindelse med ny Rv3/Rv25, men for de det gjaldt var det en alvorlig situasjon. Usikkerheten i forhold til om de ville miste hjemmet sitt eller ikke var en stor belastning. At noen uansett vil bli rammet av den nye veien var en mager trøst for disse. De mente at de hadde en rett til å bli hørt, og at det burde vært gjort mer for å komme frem til en løsning som skånet boligene.

Kulturminner i veien

Denne oppgaven er ment å handle om kulturminner og kulturlandskap, og hvordan disse verdiene forvaltes i praksis. I den sammenheng blir det avgjørende å se på hvordan holdningen er både hos myndigheter, interesseorganisasjoner og befolkningen for øvrig, samtidig som disse verdiene stilles opp mot andre verdier. Som søylediagrammet på side 37 viser er det mange som er bekymret for bygdas kulturminner, og slik sett er det grunn til å tro at folk tillegger kulturminner større verdi enn for eksempel tilgang til friluftsområder. I de fleste tilfeller vil folk si som Ole Brum, ”Ja takk, begge deler”, men i en konkret valgsituasjon blir folk nødt til å danne seg en oppfatning av hva som er viktigst.

En privatperson som ønsket å sette fokus på Løtens kulturminner sammenligner Løtens 6000 år gamle historie *under mosen* med Maihaugen på Lillehammer, Glomdalsmuseet og Skogbruksmuseet i Elverum, og Jernbanemuseet og Vikingskipet på Hamar.⁴² Vedkommende mente at Løtens fornminner er like viktig for Løten kommune som de nevnte stedene er for sine kommuner. Han ramset opp en rekke fornminner i kommunen, og pekte på muligheten for at det var mange ikke registrerte kulturminner som ville komme til å bli berørt av en veiutbygging. Språklig sett er det mange feil og dårlige eller upresise formuleringer som fratrar denne teksten mye av den autoriteten og sikkerheten den ellers kunne hatt. Personen viser grundig kjennskap til, og kunnskap om, de ulike kulturminnene, sammenhengen mellom dem, og deres plass i norgeshistorien. Likevel er det altså slik at teksten mister mye av sin troverdighet på grunn av at

---

⁴² Høringsuttalelse 5.

den ikke oppfyller de sjangerkravene som vanligvis benyttes innenfor det offentlige. Uttalelsen er håndskrevet, noe som gir et noe uprofesjonelt inntrykk i en slik sammenheng, og den inneholder også et dikt, som handler om elgens betydning for kommunen i fortid og nåtid. Vedkommende forsøkte å gi et stemningsbilde av naturen og elgens trekkruter gjennom å trekke inn en ny sjanger, men det er vel grunn til å stille spørsmål ved om dette står i samsvar med den kommunikative hensikten. Alle høringsuttalelser er ment som forsøk på å overbevise mottakeren om at man har rett, men i hvilken grad man lykkes er i stor grad avhengig av hvordan man presenterer sine argumenter. Avsenderen av denne uttalelsen avslører en identitet som ikke er preget av faglig eller profesjonell tilhørighet til kulturminnevern, historie eller arkeologi. Likevel er det tydelig at vedkommende sitter inne med stor lokalhistorisk kunnskap, og ikke minst et stort engasjement.

Denne uttalelsen er en av de få som omhandler fornminnene i området. Fornminner, enten det dreier seg om bosetningsspor fra steinalderen, jernaldergraver eller kullgroper fra middelalderen, er ofte relativt usynlige i landskapet. Det er derfor større interesse for mer monumentale bygg og anlegg, fordi disse i langt større grad enn de fleste fornminner er markante innslag i folks nærmiljø. I Løten er det først og fremst Løten kirke og Løiten Brænderi som skiller seg ut. Enkelte løtensokninger har selv jobbet på brenneriet, eller hatt forfedre som har jobbet der, og på den måten har stedet en nærhet til befolkningen. Med en såpass markant arbeiderkultur i kommunen fremstår brenneriet fremdeles som et viktig identitetsskapende element.

Brenneriet hadde imidlertid ikke noen stor rolle i Rv3/Rv25-saken. Selv om flere trakk frem stedets betydning som arbeidsplass og turistmagnet, kom Løiten Brænderi i stor grad i skyggen av Løten kirke og Prestegården. Kulturvernerne i denne saken la sitt fokus mer eller mindre utelukkende på Løten kirke og det kulturmiljøet den er en del av. En av årsakene til dette ligger trolig i det faktum at Løiten Brænderi i stor grad er avhengig av god tilgjengelighet, og at næringsdrivende der derfor ikke hadde noe ønske om å skjerme dette området for trafikk. Med andre ord hadde Løten kirke og Brænderiet motstridende interesser i denne saken. Kulturlandskapets forkjempere ønsket ro i området, mens Brænderiets representanter først og fremst så det som positivt for driften at stedet ble eksponert. På denne måten er Brænderiets interesser i tråd med de øvrige næringslivsinteressene i Brenneriroa. Som et kulturminne i aktiv bruk, og som en av de viktigste turistattraksjonene i fylket, er utgangspunktet for brenneriet naturlig nok et helt annet enn for kirken og kulturlandskapet. Den formen for kulturvern som drives på brenneriet er først og fremst knyttet til stedets bruksverdi, og antall besøkende har avgjørende betydning for stedets fremtid.

Blant de som satte fokus på Løten kirke var blant annet daværende hamarbiskop Rosemarie Köhn.⁴³ Biskopens rolle i denne saken er klar. Hun snakket ikke på vegne av seg selv som privatperson, men som representant for den norske kirke. Det er derfor ikke overraskende at hun først og fremst fokuserte på området rundt kirken og kirkegården i Løten. Hun mente at det var viktig å ivareta den roen og verdigheten som var nødvendig rundt kirken og kirkegården, og at hele dette kulturmiljøet måtte kunne oppleves på en estetisk best mulig måte. Biskopen mente også at det i utredningen av flere av alternativene ikke ble tatt tilstrekkelige kulturhistoriske hensyn. Dette er et argument som ble brukt av flere av de som stilte seg kritiske til å få en ny vei gjennom dette området.

Den daværende soknepresten i Løten hadde naturlig nok også synspunkter i saken.⁴⁴ Hun vektla i sin uttalelse betydningen av kulturmiljøet som består av Løten kirke, Løten prestegård og gården Norderhov, og begrunnet med resultater fra NIKUs temarapport ”Kulturminner og kulturmiljøer”. Det ble også argumentert for at kulturlandskapet rundt ”kjørkjebygda” har stor verdi for innbyggerne i hele kommunen, ikke bare de som bor i nærområdet. Løten kirke beskrives som *et viktig landemerke i bygda*, og som *et kulturminne med lokal, regional og nasjonal verdi*. Det blir også trukket frem at området har et stort potensial for å formidle bygdas historie. Soknepresten nevner imidlertid ikke kirkens betydning som gudshus, til tross for at rollen som sokneprest i høyeste grad er koplet til kirken og kirkegården som arenaer for kirkelig høytider og handlinger. At fokuset ensidig blir lagt på den kulturminnefaglige betydningen av kirkebygget og det omliggende kulturmiljøet kan selvfølgelig ha sammenheng med at kirkens betydning som gudshus tas for gitt i denne sammenheng.

Folkekirka står relativt sett sterkt i Løten, og representanter for kirka har derfor en ikke ubetydelig autoritet. I følge en av frontfigurene i kampen for å bevare kulturmiljøet rundt kirka var det av svært stor betydning at presten og klokkeren i Løten engasjerte seg i saken. Etersom kirken i utgangspunktet har et sterkt juridisk vern i kraft av å være gudshus, ga det dessuten gode kort på hånden for de som ikke ønsket den nye vegen tett inntil kirken. Men som sognepresten var inne på har Løten kirke stor betydning utover dens funksjon som aktiv menighetskirke. De eldre kirkene og kirkegårdene i landet hører til blant de fremste kulturminnene vi har, og blir høyt prioritert når det gjelder bevaring. I Stortingsmelding nr 16 2004-2005 *Leve med kulturminner* blir også

---

⁴³ Høringsuttalelse 3.

⁴⁴ Høringsuttalelse 34.

kirkenes og kirkegårdenes sentrale plassering i kulturlandskapet trukket frem som viktige bidrag for å skape stedstilhørighet, og som viktige symbolbærere.⁴⁵

Det var imidlertid ikke alle som hadde forståelse for det store fokuset på kirka og dens nærområder. I et tidligere nevnte avisintervju⁴⁶ var det en som uttalte seg om den plutselige interessen for kirka: *De fleste av oss er likegyldige til kirka. Det blir litt rart at kirka og prestegården plutselig skal bli så betydningsfullt for mange.* Det var mange som tolket interessen for kirka og kulturmiljøet rundt den som et uttrykk for religiøsitet. Eller for å være mer presis; det ble tolket i retning av at folk ga seg ut for å ha religiøse motiver, mens det egentlig var andre, og ikke fullt så edle, motiver som lå bak. Slike påstander er ikke bare tatt ut av løse lufta, for det ble tidlig åpenbart at kirka og kulturlandskapet rundt ville være avgjørende for avgjørelsen om trasévalg. Løten kirke ble dermed svært sentral i diskursen. Det er ikke dermed sagt at den generelle interessen for kirka ikke var oppriktig og helhjertet, men den var nok i stor grad basert på andre faktorer enn kirken som et gudshus. Løten kirke er den eneste kirken i kommunen, og er derfor et samlingspunkt for alle løtensokninger uavhengig av hvor i kommunen de bor. Samtidig er det åpenbart at den interessen folk viser for fortiden, og for historiske hendelser og levninger, på mange måter kan sammenliknes med en form for religiøsitet. Når den lange historien til Løten kirke blir kombinert med det faktum at folkekirka står relativt sterkt i bygda, gjør det at både kirkebygget og området rundt tillegges stor verdi. Den opplevelsen folk får av å være i og ved kirken kan altså være religiøs selv om de ellers har et sekulært forhold til den kristne tro.

En av beboerne på Prestegarden var inne på dette poenget. Vedkommende argumenterte med at området rundt kirka og prestegården har stor følelsesmessige verdi for folk i Løten. Det understrekes at dette området er en vesentlig del av løtenbygdas ”sjel”, og at det bør få ligge mest mulig i fred også i fremtida.⁴⁷ Ellers er det få som brukte slike ord som ”følelsesmessig verdi” og ”sjel” når de deltok i diskursen.

Diskursen rundt kulturminnene dreide seg altså først og fremst om dette området som har Løten kirke som sitt midtpunkt. Andre kulturminner og kulturmiljøer vil ikke bli berørt av en veiomlegging på samme måte, så kulturminnevernerne i denne saken konsentrerte seg først og fremst om å hindre at den nye veien skulle gå gjennom kulturlandskapet ved kirka. Av interesseorganisasjoner er det særlig Løten kirkelige fellesråd, Løten Historielag, Fortidsminneforeningen og sognepresten i Løten som stod på barrikadene for kulturminnene.

---

⁴⁵ St.meld. nr.16 *Leve med kulturminner* 2004-2005, s. 41.

⁴⁶ Østlendingen 29.10.02.

⁴⁷ Høringsuttalelse 18.

Riksantikvaren var selvfølgelig den instansen som hadde størst tyngde av kulturminnevernerne, og som satt inne med størst kunnskapsmakt på dette området. Det er likevel ikke slik at det var store forskjeller mellom argumentasjonen til Riksantikvaren og de andre som uttaler seg til fordel for kulturminnene. De fleste som uttalte seg til fordel for vern brukte argumenter som er vanlige i forbindelse med kulturminnevern. Begreper som nasjonal, regional og lokal verdi forekom hyppig. Det ble dessuten snakket om historisk kildeverdi, tidsdybde, kontinuitet og formidlingspotensial. De ulike områdene ble også av mange omtalt som ”underordnede kulturmiljøer”, en betegnelse som ikke på noen måte er i samsvar med de betegnelse folk i Løten bruker til vanlig. Ved å bruke denne type begreper gir man inntrykk av å ha nær kjennskap til kulturminnefaglige forhold, selv om det som tidligere nevnt ikke er et spesielt ekskluderende språk som benyttes innen dette faget. Det virker åpenbart at det først og fremst var i konsekvensutredningen at folk fant det språklige verktøyet de følte at de trengte for å begi seg inn i diskursen. Konsekvensutredningen ble lest av svært mange, og det var hovedsakelig i dette dokumentet folk fant opplysninger som kunne brukes som argumenter for eller imot de ulike alternativene. De aller fleste aksepterte stort sett utredningens konklusjoner, og var i liten grad kritiske til i hvilken grad Statens Vegvesen hadde oppfylt utredningsplikten.

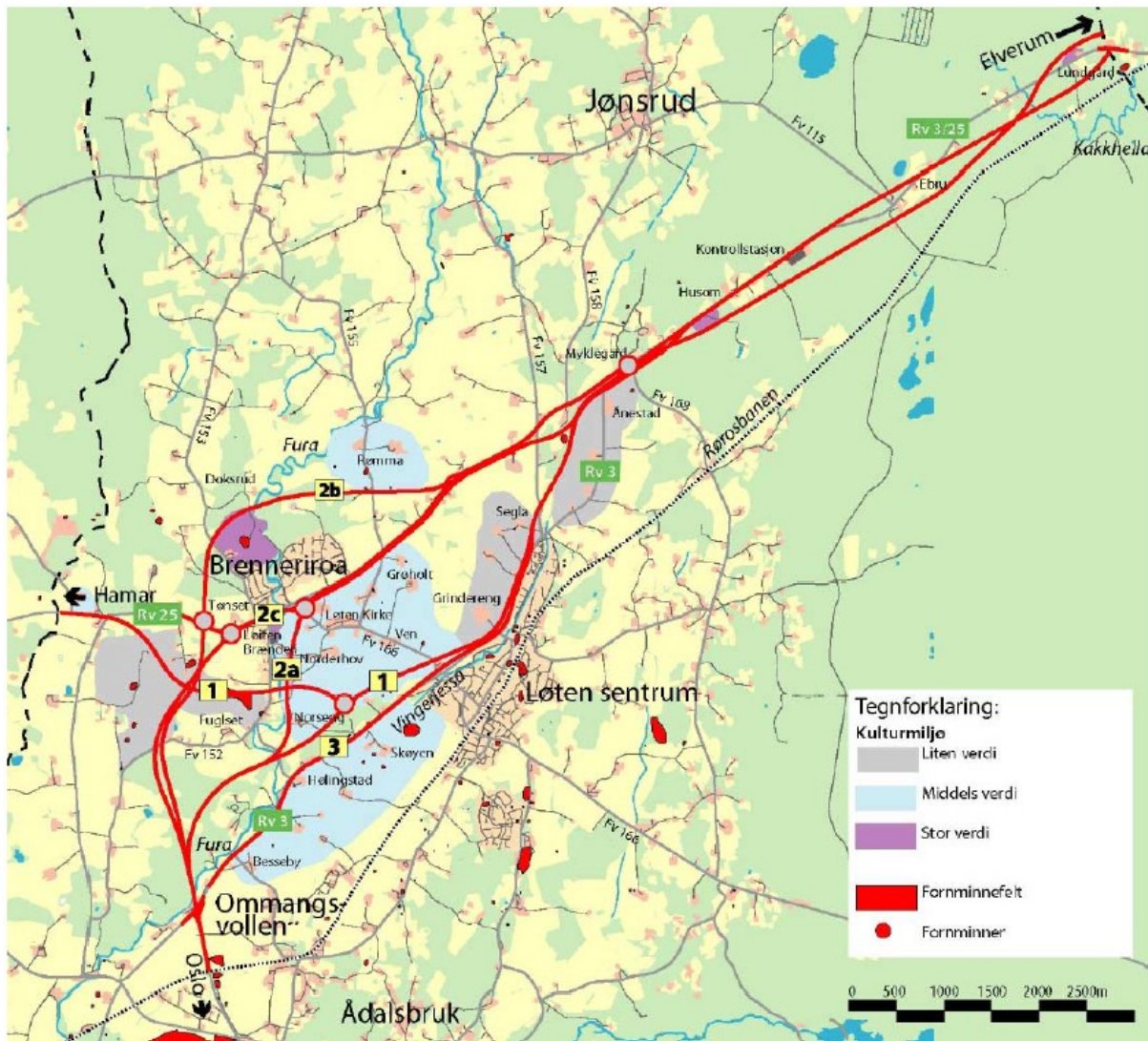
Løten Historielag var imidlertid ikke fornøyd med utredningsarbeidet som ble gjort i forhold til kulturminner.⁴⁸ De kritiserer konsekvensutredningen for ikke å ha tatt med kjente, fredede kulturminner. I motsetning til mange andre som uttalte seg, var historielagets fremste anliggende å opplyse om svakheter ved KU'en. Det ble ikke tatt direkte stilling til de ulike alternativene for ny veg. Gjennom å påpeke viktigheten av ulike kulturminner, og ved å minne om at utbygging av veg på bekostning av kulturminner kunne føre til økte kostnader, fremstår historielagets uttalelse likevel som et argument for å velge et alternativ som i minst mulig grad vil ha negative innvirkninger på kommunens kulturminner og kulturmiljøer. I andre uttalelser argumenterer Historielaget for å velge alternativ 2b, som altså ble det endelige vedtaket. Høringsuttalelsen ble forfattet av to av historielagets ”mest kompetente medlemmer”, og bærer preg av å være nøye gjennomarbeidet. Det vises inngående kjennskap til konsekvensutredningen, inkludert utredningsprogrammet og temautredningen for kulturminner og kulturmiljøer.

Kartet på neste side (figur 5) viser hvordan konsekvensutredningen definerer de ulike kulturmiljøene i influensområdet. Løten historielag stilte seg kritiske til hvordan kulturlandskapet rundt Løten kirke, Prestegården og gården Norderhov ble vurdert. Blant annet mente de at det er en mangelfull registrering og kartmerking av både automatisk fredete kulturminner og

---

⁴⁸ Høringsuttalelse 12.

vedtaksfredete bygninger fra nyere tid som lå til grunn for denne vurderingen. De nevner flere veifar fra middelalderen, gravhauger, ishuset på gården Veen, Løten kirke og våningshuset på prestegården.

Figur 5: Temakart kulturmiljøer. Kartet viser oppdeling og verddivurdering av kulturmiljøene i influensområdet (Kilde: Konsekvensutredning Rv3/Rv25 - Løten, s. 48).

Mange av privatpersonene som uttalte seg om trasevalg tok utgangspunkt i de konsekvensene et eller flere av alternativene ville ha for de enkeltes eiendommer. Få av disse tok opp spørsmålet om konsekvenser for kulturminner, men i de tilfellene det ble brakt på banen var det gjerne for å underbygge hvorfor kommunepolitikerne ikke burde velge et alternativ som ville få direkte negative konsekvenser for vedkommende, og for å gi inntrykk av at man ikke bare uttalte seg av ren egeninteresse. I mange av høringsuttalelsene ble kulturminner nevnt mer som et ”forresten”, enn som et hovedargument.

Selv om de fleste løtensokninger vil være enige i at kulturminnene generelt sett er viktige for bygda, kommer det tydelig frem at det ikke gjelder for en hver pris. Det er ofte andre faktorer som veier tyngre når det kommer til konkrete problemstillinger. Det er først og fremst ulike interesseorganisasjoner og representanter for offentlig forvaltning som bringer spørsmålet om kulturminner på banen, selv om det i høringsrunden var flere privatpersoner som benyttet kulturminner som argument. Den totalt sett noe labre interessen for kulturminner og kulturlandskap kan nok i stor grad koples til en generell mangel på formidling av kunnskap om historien. Etter hvert som saken gikk sin gang og fokuset på disse verdiene økte, økte imidlertid også kunnskapen og dermed også interessen blant mange.

Det er som nevnt ikke så store forskjeller i argumentasjon og språkbruk mellom kulturminnemyndighetene, interesseorganisasjonene og privatpersoner som engasjerer seg i kulturminnevern. Det kan virke som om det er større forskjeller på andre områder, for eksempel der det er mer vanlig å bruke økonomiske argumenter. Dette kan ha sammenheng med at innen for eksempel økonomi eller jus er utviklet et begrepsapparat som ligger fjernt fra det norske dagligspråket. På den måten blir det vanskeligere for ”vanlige” folk å bli hørt på disse feltene, nettopp fordi de ikke behersker språket.

Næringslivsinteresser

En av de viktigste konkurrerende verdiene til kulturminnene og kulturlandskapet var knyttet til næringslivet i kommunen. For mange er det viktig at antallet arbeidsplasser i kommunen ikke reduseres som resultat av en omlegging av veien. Ettersom Løten sentrum ved den nåværende Rv3 er administrativt sentrum for kommunen, handelssentrum, og fungerer som kommunikasjonssentrum for buss og tog, er det mange som frykter at eksistensgrunnlaget for stedet vil svekkes betydelig når den nye veien legges så langt vest og nord som det er vedtatt. Både private og representanter for næringslivet er bekymret for at Løten sentrum vil havne i ”bakevja”, og det fryktes at arbeidsplasser vil gå tapt dersom dette skjer. I et slikt perspektiv vil en omlegging av veien ha store negative konsekvenser for Løten sentrum. Andre derimot ser positivt på å flytte gjennomgangstrafikken vekk fra sentrum, og argumenterte ut fra mindre støy, forurensing, osv. Dessuten er det slik at oppgraderingen til stamveistandard vil føre til færre av- og påkjøringer. Dermed vil de næringsdrivende oppleve endret tilgjengelighet uansett hvilken trasé som ble valgt.

En av de som argumenterer for at hovedvegen må ligge nær Løten sentrum uttaler seg slik:

Det viser seg at det faktisk er mange kjørende på rv3 som stopper i Løten for å handle og fylle bensin. Løten har heller ikke råd til å miste de arbeidsplassene som lever av trafikken. Derfor er det farlig og legge vegen vekk fra Løten sentrum. I dette tilfellet er en utbedring av eksisterende veg et riktig valg.⁴⁹

Løten kommune er en landkommune med relativt få arbeidsplasser og med stor utpendling til nabokommunene. Frykten for at Løten skal miste arbeidsplasser som resultat av en veiomlegging er derfor ikke ubegrunnet. Hamar og Hedemarken Turistforening – Løten krets uttaler seg første og fremst på vegne av miljø- og friluftinteressene, men legger også til *Vi stiller (...) spørsmål ved hvorfor ikke betydningen av å legge vegknutepunktet nær Løten sentrum er sterkere begrunnet i forhold til å redusere handelslekkasjen fra dagpendlere til nabokommunene.*⁵⁰

Løten Næringslivsforening hadde også naturligvis meninger om de forskjellige traseene. I et kortfattet brev er det satt opp en prioriteringsliste. Øverst på lista står alternativ 2a fordi den *Gir kortest kjøredistanse gjennom Løten, og best adkomst til Løten sentrum og bedrifter i Brenneriroa. Trafikken gjennom Brenneriroa kommer i miljøtunnel.*⁵¹ Selv om begrunnelsen kunne vært utdypet, kommer det tydelig frem at næringsvirksomhetene i Løten ønsker kortest mulig adkomst til sentrum for de reisende. For å styrke argumentet blir også miljøgevinsten for Brenneriroa trukket frem.

Blant de som hadde noe å vinne på at veien ble lagt i et av ”mellomalternativene” var de næringsdrivende i Brenneriroa. Løiten Brænderi Opplevelse hadde sterke meninger om vegutbyggingen, og foreslo tiltak som vil bedre tilgjengeligheten til Løiten Brænderi for de reisende. Her argumenteres det først og fremst med økonomiske gevinster:

Jeg har ingen problemer med å forstå de som ivrer for andre alternativer, og jeg forstår, i det minste langt på vei argumentene for dem alle. Jeg mener likevel alternativ 2a, aller helst med foreslåtte tilpasninger, vil gi så mange positive ringvirkninger for bygda som helhet at man rett og slett ikke har råd til å la være.

Ikke nok med at det løser alle trafikkproblemene i Løten en gang for alle både hva gjelder riks og fylkesveger. Det vil bidra til å gi Løten kommune identitet, det vil øke besøket både på Løiten Brænderi og i sentrum, det gjør at flere stopper i bygda vår og informasjonstavlene vil bidra til å øke besøket til kommunens øvrige attraksjoner.⁵²

Det er interessant at det her ble argumentert for at veialternativ 2a, som vil medføre nærføring til Løtens kanskje viktigste kulturmiljø, vil bidra til å gi kommunen identitet. Det argumenteres også med at dette alternativet *vil utgjøre et ualminnelig flott blikkfang for Løten kommune* fordi alle

---

⁴⁹ Høringsuttalelse 6.

⁵⁰ Høringsuttalelse 27.

⁵¹ Høringsuttalelse 35.

⁵² Høringsuttalelse 9.

hovedavkjøringene til Løten vil bli samlet på et sted med rasteplass, informasjonstavler og *uovertruffen utsikt til kommunens tre flotteste og mest monumentale bygg: Løiten Brænderi, kirken og Prestegården*. Det ble også anbefalt at kirka og brenneriet ble opplyst om natten. Den stedsoppfatningen som kommer til syne i denne uttalelsen representerer et motsatt ytterpunkt i forhold til det synet som de fleste kulturvernere forfekter.

Vedkommende som skrev denne teksten uttalte seg med en sikkerhet og troverdighet som i stor grad overgår de fleste andre bidragene til diskursen på denne arenaen. Ved å vise forståelse for andre argumenter og synspunkter fremstår denne personen som reflektert og med et nyansert syn på konsekvensene av en veiomlegging. Rent argumentasjonsteknisk benyttet vedkommende få modererende ord. I stedet for å si at et bestemt veialternativ *kan løse alle trafikkproblemene i Løten*, sa personen at *det løser alle trafikkproblemene i Løten*. Dessuten forsterket han tyngden av utsagnet ved å si at det gjelder en gang for alle, og både når det gjelder riks- og fylkesveier. Avsenderen fremstår med stor troverdighet nettopp fordi uttalelsen er så bastant, og fordi argumentene fremsettes som selvfølgeligheter.

Også Løiten Brænderi Eiendom A/S vektlegger viktigheten av en ny vei i forhold til den næringsvirksomheten som foregår i Brenneriroa:

Virksomheten på Løiten Brænderi er i dag vesentlig i Løten kommune, men potensialet for økt virksomhet, og derigjennom økt sysselsetting vurderes av eierne til å være vesentlig. Viktig for Løiten Brænderi er tilgjengelighet, tilgjengelighet og tilgjengelighet. (...) Gjennom valg av alternativ 2a mener vi at kommunen får det beste utbyttet av kanskje den største investeringen overhodet som storsamfunnet gjør innenfor kommunens grenser i denne perioden. Her vil eksisterende Rv3 videreføres i en spennende trase langs Fura, eksponere varemerke Nr. 1 i Løten, Løiten Brænderi, på den ene siden, og ikke å forglemme kirken og prestegården på den andre...⁵³

Det er ikke tvil om at det her er den økonomiske kunnskapsmakten som snakker. Begreper som *virksomhet, sysselsetting, utbytte og investeringer* er sentrale. Dessuten blir det benyttet et språk som gjerne hører hjemme innen reklame og markedsføring. Traseen er *spennende*, og det dreier seg om å *eksponere varemerke Nr. 1*. Det er selvfølgelig naturlig at representanten for Løiten Brænderi Eiendom først og fremst tar utgangspunkt i bedriftens interesser. Antall besøkende er helt avgjørende for fremtiden til Løiten Brænderi, og det legges heller ikke skjul på at hovedinteressen er knyttet til å eksponere stedet for de reisende langs Rv3. Når kirken og prestegården nevnes er det ikke som kulturminner med egenverdi, men som salgsvarer som skal bringe økonomisk vekst til kommunen. Ved å legge vegen på denne måten, og gjennom god

---

⁵³ Høringsuttalelse 19.

skilting mener Løiten Brænderi Eiendom at de reisende *ikke kunne være i tvil om at de er i Løten*. Igjen ser vi med tydelighet at det er en annen stedsoppfatning blant de næringsdrivende på Brænderiet enn blant mange av de andre aktørene. De næringsdrivende, og spesielt de som lever av turisme, argumenterer først og fremst med utgangspunkt i de tilreisendes (og forbifarendes) opplevelse av Løten. Andre er mer opptatt av de som bor i Løten.

Når det gjelder valg av ny riksveitrasé satte Løiten Brænderi Eiendom opp en liste over det de mente var viktige mål. Disse var: økt trafiksikkerhet gjennom Løten, et forenklet trafikkbilde for de vegfarende, hevet standard for interntrafikk innad i kommunen, i minst mulig grad påføre enkeltpersoner eller bedrifter belastninger eller ulemper, ivaretagelse av de trafikale interessene i forbindelse med Brenneriroa, Løten sentrum og Ånestad, og utnyttelse av alle de muligheter som veiomleggingen vil gi. Med unntak av ønsket om å ikke påføre enkeltpersoner belastninger, tar alle disse punktene utgangspunkt i trafikale og næringsmessige mål. Miljømessige hensyn blir ikke vurdert, og det er åpenbart at Løiten Brænderi Eiendom mener at mulighetene for næringsutvikling, vekst og sysselsetting er så viktig at alle andre hensyn må nedprioriteres.

I tillegg til Løten sentrum og Brenneriroa er det også næringsvirksomhet ved Ånestad, det østligste punktet for de alternative traseene. Myklegard Vegserviceanlegg på Ånestad er naturlig nok avhengig av å ligge ved hovedveien, men ettersom alle de alternative traseene ble samlet ved dette punktet utgjorde ingen av dem noen trussel for fremtidig drift. Når det gjelder næringsinteressene i denne diskursen er det derfor hovedsakelig Løten Sentrum og Brenneriroa som blir omtalt.

Jordvern

Ettersom Løten kommune i stor grad er preget av å være en landbrukskommune, er det naturlig at også landbruksinteressene får stor betydning. De ulike alternativene for ny vei vil legge beslag på dyrka mark av forskjellig kvalitet, og de vil også av hensyn til drift forutsette jordskifter. I høringsuttalelsen fra Fylkeslandbruksstyret⁵⁴ ble det lagt vekt på at *valget av veglinje, kryssplasseringer og øvrig arealbruk i tilknytning til veganlegget må gjøres mest mulig framtidsretta*. Med det menes det at man bør velge en trasé som i så liten grad som mulig legger beslag på landbruksarealer.

I konsekvensutredningen⁵⁵ blir influensområdet for en ny vei beregnet til å favne ca 500 meter på hver side av vegen. Videre står det at man ved å gjøre et samferdselsjordskifte bør kreve skifte

⁵⁴ Høringsuttalelse 37.

⁵⁵ *Konsekvensutredning Rv3/Rv25 Løten. Hovedrapport*, (Statens vegvesen, 2002), s.66.

langs hele vegen i en total bredde på ca 1 km. I tillegg vil det måtte påregnes et stort midlertidig arealbeslag i anleggsperioden. De ulike alternativene er beregnet å legge beslag på mellom 0,4 % og 0,9 % av arealet i Løten kommune. Det er med andre ord ikke ubetydelige områder det vil berøre.

Det er særlig i området vest for Ånestad at dyrka eller dyrkbar mark vil bli berørt. I dette området er det mange grunneiere innenfor influensområdet. Øst for Ånestad er det hovedsakelig skogsmark og noe dyrka mark av litt dårligere kvalitet som blir berørt. Skogsområdene her eies for det meste av Løiten Allmenning, som er den største grunneieren i kommunen. Linjevalget øst for Ånestad har derfor ikke skapt store problemer. Ettersom det bare var utredet to alternativer, og vegen stort sett vil gå gjennom skog, var det få faktorer i dette regnestykket.

Av de ulike alternativene er det alternativ 2b som krever beslagleggelse av minst fulldyrket jord, og konsekvensutredningen konkluderer med at dette er det beste alternativet, vurdert ut fra arealforbruk og arrondering. Alternativ 2b vurderes til å ha middels stor negativ konsekvens, mens de andre fire alternativene stor eller meget stor negativ konsekvens.

Bondenæringen i Løten stod samlet i denne saken. Løten Bondelag, Løten Bonde og Småbrukarlag, Løten Skogeierlag og Løten Grunneierlag ga en felles høringsuttalelse hvor de gikk inn for alternativ 2b. Anbefalingen ble begrunnet slik: *Dette alternativet er valgt med utgangspunkt i en regnemodell og en omfattende diskusjon om de ulike traseers konsekvenser for landbruket i Løten. Regnemodellen vurderer hver trase kilometer for kilometer. Vurderingskriteriene har vært markslag, arrondering og avbøtende tiltak. I tillegg har pris, nærmiljø, landskap og kulturminner blitt vektlagt.*⁵⁶ Bøndene hadde et mer pragmatisk forhold til veiprojektet enn mange av de andre aktørene. De var opptatt av at det nye veisystemet i så liten grad som mulig vil skape begrensinger for landbruksvirksomheten i kommunen. De var derfor mest opptatt av å få frem hvilke tilpasninger som eventuelt må gjøres på den enkelte eiendom. Denne type tilpasninger hører hjemme på reguleringsplannivå, og det er tydelig at bøndene ønsket å komme eventuelle praktiske problemer i forkjøpet.

Friluftssinteresser

Det er også ganske mange som nevner friluftsliv som en faktor, selv om det stort sett blir brukt som et underordnet argument. Det ser ut til at det er særlig alternativ 2b som skiller seg negativt ut, noe også konsekvensutredningen konkluderer med. Hamar og Hedemarken turistforening -

---

⁵⁶ Høringsuttalelse 22.

Løten krets fokuserte i sin høringsuttalelse primært på temaer som friluftsliv, myke trafikanter, bomiljøer og natur- og landskapsvern.

En ny veg må så sant mulig ikke anlegges nær inntil eksisterende boområder inkludert nærfriluftsområder. Alternativ 2b er i så måte en svært uheldig løsning, der vegen formelig vil omkranse Slettmofeltet og Doksrudskogen, og til dels ødelegge dette området som rekreasjons- og friluftareal.⁵⁷

De som kjempet for alternativ 2b (eller i mot alternativ 2a), var på sin side forundret over at friluftsliv stort sett ble knyttet til områdene utenfor bebyggelsen. Kulturmiljøet rundt Løten kirke inkluderer mange små og store veger som blir benyttet som turveier. Det var derfor mange som hadde manglende forståelse for å prioritere alternativ 2a fremfor 2b av hensyn til friluftssinteresser.

Det viser seg at bygdevegene ved Norderhaug mot mølla og videre mot jomfrubakken er mye mer benyttet som turveier enn turstiene ved Køff.⁵⁸

De førstnevnte bygdeveiene ligger i kulturlandskapet ved Kirka, mens turstiene ved Køff går i området som blir vurdert som et viktig nærfriluftsområde i Brenneriroa, og som vil bli berørt av alternativ 2b.

Det må det understrekes at den direkte motstanden mot alternativ 2b, som ble det endelige resultatet, var relativt liten. Hamar og Hedmarken Turistforening – Løten krets var naturlig nok negative til denne løsningen. Det samme var mange av grunneierne langs denne traseen. Sist men ikke minst var Statens Vegvesen blant motstanderne. Sistnevnte var imidlertid mindre bekymret for friluftslivet i området enn for de transportøkonomiske kostnadene ved å velge dette alternativet fremfor et som var kortere. Ellers var det mange som mente at 2b på mange måter var et greit alternativ, men at det fantes bedre løsninger. Derfor ble heller ikke diskursen knyttet til friluftsliv avgjørende for denne saken.

Transportøkonomi og transportkvalitet

Med unntak av Statens Vegvesen var det få som tok utgangspunkt i generell transportøkonomi når de uttalte seg. Dette var til gjengjeld Vegvesenets viktigste anliggende i saken. I konsekvensutredningen ble det gjort en nytte-/kostnadsanalyse som lå til grunn for vurderingen av de ulike alternativene. Alle alternativene kom ut med negative nytte-/kostnadstall. Det vil si at kostnadene til bygging og drift av alle alternativene vil overskride nytten man vil ha av veien over en 25 års periode. Alle 2er alternativene kom bedre ut av analysen enn alternativ 1 og 3. Aller

---

⁵⁷ Høringsuttalelse 27.

⁵⁸ Høringsuttalelse 6.

gunstigst ut kom alternativ 2a, og dette alternativet ble også antatt å være det beste for stamvegtrafikken isolert sett. Forskjellene mellom alternativene var imidlertid relativt små.⁵⁹

Et av de største problemene knyttet til dagens veisystem i Løten er at dersom Rv3 mellom Ånestad og Elverum blir stengt, eller det av kapasitetsmessige årsaker blir forsinkelser på strekningen, finnes det ingen reelle omkjøringsmuligheter. Samtidig er det et stort problem at gående og syklister mange steder er tvunget til å benytte riksveiene i kommunen. Av hensyn til transportkvaliteten og sikkerheten for de som bruker veien, er det derfor ingen som betviler behovet for ny vei. Slike svakheter ved det eksisterende veinettet var i stor grad bakgrunnen for den utålmodigheten som flere av aktørene i Rv3/Rv25-saken la for dagen. Med unntak av Vegvesenet var det imidlertid ingen som vektla den transportøkonomiske gevinsten man vil oppnå med færre ulykker og mindre forsinkelser. Den type argumentasjon tilhører en instrumentell rasjonalitet som ligger fjernt fra vanlige folks mer emosjonelle og etiske rasjonalitet.

Når det gjelder de synsinntrykkene og opplevelsene de reisende vil få med den nye veien, ble det i konsekvensutredningen vurdert som negativt at veien vil gå utenom tettsteder og i stor grad unngå åpent kulturlandskap. Dette blir naturligvis sett på som positivt av de fleste som bor i området, men som blant annet de tidligere nevnte høringsuttalelsene fra næringsvirksomheter på Brenneriet viser finnes det også eksempler på det motsatte. Representanter for næringslivet ser det som verdifullt at kommunen får vist seg frem for de reisende. De fleste som ikke har næringsinteresser knyttet til veien mener imidlertid at veien må legges i en trasé som først og fremst tar hensyn til den eksisterende befolkningen i kommunen.

Det er høye forventninger til at en ny Rv3 og Rv25 vil være positiv for utviklingen av lokaltrafikken i kommunen. Med nye hovedveier vil belastningen på det eksisterende veinettet bli svært redusert, og på den måten gjøre det tryggere for de myke trafikantene. Ved siden av standardheving på hovedveiene er folk også opptatt av at forbindelsen mellom tettstedene i kommunen skal være hensiktsmessig. Det gjelder forbindelsen mellom Brenneriroa og Løten sentrum, og ikke minst tilgjengeligheten til Hamar og Elverum.

---

⁵⁹ *Konsekvensutredning Rv3/Rv25 Løten. Hovedrapport, s. 78.*

Kapittel 9

Mobilisering og strategi

Det er klart at denne veiutbyggingssaken hadde større interesse for noen enn for andre. De som ikke selv ville bli berørt i negativ forstand av noen av alternativene, forholdt seg stort sett passive. I en liten kommune som Løten var det imidlertid mange som hadde slekt eller venner som ville bli berørt, eller som av hensyn til trafikale forhold hadde en formening om hva som ville være den beste (eventuelt den verste) løsningen. De som hadde mest å tape ser naturlig nok også ut til å være de som engasjerte seg mest i debatten. Ved å innkalle møter i velforeninger osv. ble det gjort forsøk på å få folk til å engasjere seg. Det ble også skrevet en rekke leserinnlegg i de lokale avisene, samtidig som disse avisene hadde en relativt bred journalistisk dekning av saken. Det kommer tydelig frem i materialet at det var tro på at bygdefolkets stemmer ville bli hørt når beslutningen skulle tas, særlig dersom man kunne komme frem til et alternativ som et flertall kunne støtte opp om. Det skjedde imidlertid ikke i denne saken. Ettersom det var stor uenighet om hvilket alternativ som var det beste, så ble forskjellene på de ulike alternativene tydeliggjort og i mange tilfeller overdrevet.

Mistenkeliggjøring av motiver

Hvordan gikk egentlig de ulike aktørene frem for å få gjennomslag for sine interesser? Det ble tidlig klart at det ikke kom til å bli lett å komme frem til en løsning som et klart flertall kunne stille seg bak. Det var rett og slett for mange som hadde interesser i saken. For å få gjennomslag for egne synspunkter ble det derfor en utbredt strategi å angripe ”motstanderne” og deres motiver. Det ble stilt spørsmålsteget ved hele prosessen fra konsekvensutredningen til det endelige kommunestyrevedtaket. Og ikke minst ble de ulike aktørene beskyldt for å ha vikarierende motiver.

Finansiering av veien er i utgangspunktet en ikke-dirskursiv faktor. Men det ble likevel hevdet at spørsmålet om finansiering fikk betydning for hvordan enkelte aktører vurderte alternativene. Ettersom Rv3 er definert som stamveg antas det at det er lettere å få denne strekningen finansiert enn Rv25. I uttalelsen fra Brenneriroa og omegn vel står det i forbindelse med vurderingen av alternativ 1:

Vår største bekymring er (...) finansieringen av strekningen fra vest for Brenneriroa og ned til krysset hvor ny Rv3 og Rv25 skal møtes. Vi forstår at alt skal finansieres av statlige midler, men ser faren ved å bli en del av det som skal dele de såkalte fylkesfordelte vegmidlene. Forholdet mellom fylkesfordelte og stamvegmidler skal ikke være avgjørende for valg av trasé er det blitt sagt. Allikevel sitter vegkomiteen

igjen med en følelse av at fylkesfordelte midler er mer ”utsatt” enn stamvegmidler, og den følelsen har vi fortsatt. Vi har oppfattet under hele prosessen at det er et poeng å få så lang felles trasé for Rv3 og RV25, nettopp ut fra dette punktet om fylkesfordelte- og stamvegmidler.⁶⁰

I forhold til alle 2er alternativene ville alternativ 1 medføre en lang trasé for Rv25 før den ble koplet inn på Rv3. Alternativ 3 forutsatte sammenkopling så langt øst som ved Ånestad. Dette medførte altså spekulasjoner om at disse to alternativene mistet aktualitet på grunn av finansieringsmessige grunner.

I en annen høringsuttalelse som ble skrevet av privatpersoner ble også spørsmålet om finansiering tatt opp:

Gjennom snart tjue år har ny riksvei vært et tema i Løten. Hedmark vegkontor har gjennom hele denne prosessen hatt som overordnet strategi at man for det første måtte lage et **stort** prosjekt slik at det fikk nasjonal oppmerksomhet. Dernest har det vært avgjørende, at det gjelder å få mest mulig stamveimidler til utbedring av Rv 25 og fylkesvei 166 i samme omgang. Dette gjennomsyrrer utredningen.⁶¹

I tillegg har spørsmål knyttet til innløsning av eiendommer blitt trukket frem. I en av Høringsuttalelsene antydes det at Statens Vegvesen ønsker at den nye vegen skal gå over Prestegårdens eiendom fordi denne allerede er i statens eie:

Målsetningen for en slik vegomlegging må være at både lokale og regionale/lands interesser ivaretas. Det er derfor med noe undring en da registrerer at Statens Vegvesen anbefaler alternativ 2a eller 2c. Det er nesten slik at en faller for fristelsen til å tro at det er andre underliggende motiver for valg av disse løsningene. Løten Prestegård er fortsatt i statens eie, og kan det ha vært utslagsgivende for dette valget?⁶²

Slike påstander blir konsekvent avvist fra Statens Vegvesen. Generelt sett blir det argumentert med utgangspunkt i transportøkonomiske forhold, og innløsning av boliger og eiendommer blir karakterisert som små summer i den store sammenhengen.⁶³

Å mistenkeliggjøre motstanderes motiver ble etter hvert en strategi som stadig flere benyttet seg av. Særlig mot slutten da det hele skulle avgjøres. Ikke bare ble det stilt spørsmålstegn ved kommunestyremedlemmenes habilitet, men de ble også kritisert for å være feige og udugelige. For enkelte ble avisspaltene en arena for å lufte sinne og frustrasjoner. Også allerede i høringsrunden ble det rettet direkte og personlig kritikk mot de sentrale aktørene. På det politiske

---

⁶⁰ Høringsuttalelse 7.

⁶¹ Høringsuttalelse 20.

⁶² Høringsuttalelse 10.

⁶³ Østlendingen 17.10.02.

og byråkratiske nivået var det imidlertid lengre mellom personangrepene og latterliggjøringene, så det er en tydelig forskjell på hvordan man argumenterer på de to nivåene av diskursen.

Saken virker til å ha fått større og større interesse etter hvert som saksbehandlingen skred frem. Ved flere anledninger tidligere hadde det blitt diskutert hvordan man kunne løse trafikkproblemene i Løten, men uten at man kom frem til noen løsning. Det er derfor ikke utenkelig at mange ikke ønsket å blande seg inn i enda en veidebatt som kanskje ikke ville lede noe sted. Dessuten er det klart at det lange tidsperspektivet kunne ha en passiviserende effekt. Selv om det var mange med sterke meninger som kunne ha engasjert seg på den ene eller den andre siden i debatten, var det relativt få som valgte å ta på seg rollen som frontkjemper. En av de som stod frem i saken forteller at hennes aktive rolle i kampen for å bevare kulturlandskapet rundt kirka til tider var en stor belastning. Ved å hevde sine meninger offentlig havnet hun samtidig i en posisjon hvor hun sto lagelig til for hugg. Når ”alle” visste hvem hun var og hva hun stod for opplevde hun at privatlivet ble rammet. Ettersom saken splittet bygda på den måten den gjorde, var det mange som valgte å tone ned sine synspunkter i saken. Godt naboskap ble i mange tilfeller viktigere enn å stå på barrikadene og hevde sine meninger.

De som ikke kunne unngå å uttale seg om saken var selvfølgelig politikerne. De ble også i stor grad beskyldt for å ikke være objektive. De ulike interesseorganisasjonene måtte også tåle å bli kritisert for å sette egne behov først, uten å tenke på hvilke konsekvenser det ville få for resten av befolkningen i Løten og bygda som helhet. En av de ”tyngste” uttalelsene fra interessegrupper kom som nevnt fra en samlet bondenæring. Hovedbudskapet der dreide seg om jordvern. Det var imidlertid mange som hevdet at jordbruksarealer ble tillagt alt for stor verdi i forhold til vanlige boligområder. Et av vedleggene til Brenneriroa og omegn vel viser med tydelighet hva avsenderen mente om bondenæringas utspill

Jeg ber Brenneriroa og omegn vel tenke seg godt om, før en eventuelt kaster seg på propagandabølgen til bondenæringa. Disse tenker kun på eget velbefinnende.⁶⁴

Dette er sterke ord i en høringsuttalelse. Vedkommende var åpenbart av den oppfatning at jordbruksinteressene ble viet alt for stor oppmerksomhet, og at gårdbrukerne kun var motivert av egeninteresse – og dermed ikke av et generelt jordvern. Det er vanskelig å skulle ta stilling til denne påstanden på bakgrunn av materialet. Det var åpenbart mange vikarierende motiver ute og gikk, og det var neppe annerledes blant jordbrukere enn blant andre folk. Direkte egeninteresse ble gjerne underkommunisert til fordel for større og mer prinsipielle argumenter – som for

---

⁶⁴ Høringsuttalelse 7g.

eksempel jordvern. Å skjule sine private interesser i saken ser ut til å være en strategi som særlig privatpersoner benyttet seg av. Enkelte valgte å ikke nevne sine private interesser i det hele tatt, andre ”innrømmet” at de har noe å vinne eller tape på de ulike løsningene som ble foreslått, men mange av disse la også til at det ikke hadde noe å si for deres anbefaling. For bøndene som var involvert i denne saken er det slett ikke sikkert at de klarte å skille mellom private interesser og et mer generelt jordvern. De som lever av jordbruk utvikler naturlig nok et nært forhold til jorda, og det er ikke unaturlig at de i utgangspunktet stiller seg kritiske til å omregulere dyrka mark til andre formål. Fra gammelt av har det også vært en holdning blant bønder at odelsgården skulle overlates til neste generasjon i uendret eller bedre stand enn da forrige eier overtok. Med tanke på at mange av gårdene i Løten har lange tradisjoner, er det derfor naturlig at det blant mange bønder var motstand mot de alternativene som ville legge beslag på mest dyrket mark med god bonitet.

Den samme personen som kritiserte bondenæringa for å drive propagandavirksomhet og kun tenke på *eget velbefinnende*, hevder selv å tenke helhet. Selv om han var direkte berørt av både alternativ 2a og 2c, anbefalte han kommunestyret å vedta enten alternativ 1 eller 2a. Han mente også at det var på tide å begynne å se på veien som en ressurs, og ikke som et onde en skulle bekjempe.

Det var tydeligvis en utbredt oppfatning at de som var berørte først og fremst tenkte på egne interesser. I et intervju i Østlendingen uttalte en representant for oppsitterne langs RV3 seg:

Vi har inntrykk av at mange av dem som mener noe om vegvalget er opptatt av å verne om egne interesser, og skyve ulempene over på andre. (...) Vi har forsøkt å se på hele Løten, og satt mennesket i fokus. (...) Jeg håper at kommunestyret klarer å løfte beslutningen opp på et nivå over særinteresser, og at man klarer å se helheten.⁶⁵

Ettersom uttalelser fra berørte parter raskt ble kritisert for å være partsinnlegg ser det ut til at mange ønsket å komme tvilen i forkjøp ved å understreke at de uttalte seg på objektivt grunnlag. Også flere av de som uten tvil ville bli rammet av et vegalternativ hevdet å være objektive og opptatt av fellesskapets beste. En av privatpersonene uttrykte seg slik:

Jeg vil gjøre oppmerksom på at min begrunnelse for å engasjere meg i denne vegutbyggingen er ikke som berørt grunneier, men som innbygger i bygda og opptatt av gode vegløsninger.⁶⁶

En annen av de berørte grunneierne påberopte seg å være objektiv når han kom med en anbefaling til veitrasé: *Objektivt sett må det beste alternativet være å utvide veien ved nåværende trasé.*⁶⁷

⁶⁵ Hamar Dagblad 03.04.02.

⁶⁶ Høringsuttalelse 10.

⁶⁷ Høringsuttalelse 22 i.

I Rv3/Rv25-diskursen må uttalelser som dette ses i lys av at folk hadde ulike oppfatninger av hva som var viktig for befolkningen i Løten, og for Løten som sted. Dette henger også sammen med de ulike rasjonalitetene som kom til uttrykk i diskursen.

Fakta på bordet

En av kulturvernerne uttaler at det viktigste virkemidlet for henne var å få fakta på bordet. Hun mente at mulighetene for å hindre at det kom en vei gjennom dette området var størst dersom alle relevante fakta om kulturminnene og kulturlandskapet var kjent for både befolkningen generelt og beslutningstakerne. Konsekvensutredningen skulle i utgangspunktet ta med alle faktorer, men det var mange som mente at heller ikke den fremstilte alle forhold slik de faktisk var. Mange av de som var opptatt av å bevare kulturmiljøet rundt kirka stilte seg som tidligere nevnt kritiske til temarapporten for kulturminner som var utarbeidet av NIKU (Norsk institutt for kulturminneforskning). Det ble påpekt flere mangler i rapporten i form av kulturminner som ikke var registrert. Dette ble sett på som alvorlig for vurderingen av kulturmiljøet ved kirka, og man fryktet at avgjørelsen om den nye veien ville bli tatt på sviktende grunnlag. Med tanke på hvor opphetet diskursen rundt veiprojektet var, ble det også et poeng for kulturminnevernerne å forsøke å forholde seg saklige av hensyn til sin egen troverdighet.

Denne strategien må i hvert fall i ettertid sies å ha båret frukter. Folks interesse og kunnskap om historien til dette området økte betydelig som en følge av denne saken. Slik sett oppfatter mange at saken, til tross for at den splittet bygda, også har vært positiv for kommunen. I betydelig større grad enn tidligere har kulturlandskapet og kulturminnene i kommunen fått stadfestet sin verdi, og risikoen for at en tilsvarende sak skal dukke opp har blitt redusert.

Når kulturlandskapet trakk lengste strået til slutt, så må æren for det først og fremst tilskrives Riksantikvaren og de aksjonistene som sørget for at Riksantikvaren ble oppmerksom på hva som foregikk i Løten. Frem til Riksantikvaren grep inn kjempet kulturvernerne i motvind. Flertallet av kommunepolitikerne lot seg ikke overbevise om viktigheten av å bevare kulturlandskapet rundt Løten kirke, og uten innsigelsene fra Riksantikvaren ville kommunestyrets vedtak om å legge vegen forbi kirken vært gyldig. Slik sett lyktes ikke Riksantikvaren i å *overbevise* de kommunale beslutningstakerne, men ved å bruke makt fikk de likevel gjennomslag for sine synspunkter. Seieren til kulturminnevernet i denne saken kan altså ikke skrives på kontoen for kunnskapsmakt, ettersom det i utgangspunktet var et flertall som var uenige i Riksantikvarens anbefaling.

Også Statens Vegvesen var opptatt av at beslutningen skulle tas på det de mente var rett grunnlag. Deres utgangspunkt var som nevnt transportøkonomiske forhold, og de hadde mange viktige forbundsfeller når de anbefalte alternativ 2a. De dataene som først og fremst lå til grunn for denne anbefalingen var som nevnt resultatet av nytte- /kostnadsanalysen. Det ble ikke stilt spørsmål ved denne analysen, og Statens Vegvesen hadde derfor i liten grad behov for å begrunne sin anbefaling. Dette er et typisk eksempel på den kunnskapsmakten Statens Vegvesen besitter. Spørsmålet kulturminnevernerne stilte var altså ikke knyttet til om kostnadsforskjellene mellom de ulike veialternativene var riktig fremstilt, men i hvilken grad forskjellene var så store at de legitimerte ødeleggelsen av et kulturlandskap.

Pest eller kolera? Inhabile kommunestyrerepresentanter eller uerfarne vararepresentanter?

Som tidligere nevnt var kommunestyremedlemmene spesielt utsatt for kritikk, både av saklig og usaklig art. Kritikken var blant annet rettet mot deres kompetanse som politikere, deres uavhengighet i forhold til andre aktører, og ikke minst deres private roller som innbyggere i Løten. Det var mange som gikk mer eller mindre til direkte personangrep mot kommunestyrerepresentantene, eller på annen måte forsøkte å latterliggjøre dem. En av privatpersonene som uttalte seg skrev:

Jeg har enda ikke sett eller hørt om noen politikere i noen kommune som har lagt en motorvei med en ekstra sløyfe oppom et tettsted som i dette tilfellet Brenneriroa. Jeg er på forhånd glad for at vi i Løten heller ikke har sånne politikere.⁶⁸

Ved å uttale seg på denne måten forsøkte vedkommende å legge press på kommunepolitikerne. Forsøket på å latterliggjøre de som ønsket å legge vegen gjennom Brenneriroa ble etterfulgt av forskuttering av et resultat. Ved å ordlegge seg som han gjør forsøkte han å styre politikerne i ”riktig” retning. Vedkommende kamuflerte kritikken sin som ros av politikernes dømmekraft, selv om det skinner klart igjennom at han var bekymret for at vegen faktisk kunne bli lagt gjennom Brenneriroa. Den samme personen skrev et leserinnlegg i Østlendingen:

Det er ingen fornuftig politiker som legger veien oppom et tettbygd strøk, og heller ikke over ”kirkegårder”. Nå må politikerne på banen, og vise hva de står for. Feige politikere har vi vel ikke i Løten?⁶⁹

Den samme nedlatende og belærende tonen fra høringsuttalelsen blir brukt, men oppfordringen er enda mer direkte. Ved å antyde at kommunepolitikerne er feige, antydes det også at politikerne ikke følger sin egen overbevisning i denne saken, men lar seg styre av andre. Dette var en

---

⁶⁸ Høringsuttalelse 6.

⁶⁹ Østlendingen 14.11.02.

oppfatning som flere delte, og spørsmålet om politikernes mot og handlekraft i forhold til byråkratene ble derfor et sentral tema i diskursen.

Det var altså flere som savnet tydelighet fra politisk hold, og tiltroen til lokalpolitikere ble mindre og mindre etter hvert som saken gikk sin gang. Mange opplevde politikernes innsats som skuffende, og uttalte seg derfor i negative ordelag om deres evne til å tenke klart. Med tanke på hvor mange av Løtens innbyggere som bor innenfor influensområdene for de forskjellige vegalternativene, ble det vanskelig å komme helt utenom habilitetsproblematikken. Flere kommunestyrerepresentanter erklærte seg inhabile ved behandling av denne saken. Mange mente likevel at enda flere burde ha trukket seg. Det å sette spørsmålsteget ved habiliteten til kommunestyremedlemmene ble derfor en strategi for flere av de som var misfornøyde med kommunestyrets behandling av saken.

Men det var ikke alle som var enige i denne utviklingen. Noen så det rett og slett som et større problem for lokaldemokratiet at saken i stor grad skulle avgjøres av vararepresentanter. Det ble et spørsmål om kompetanse ettersom flere av de mest drevne politikere måtte avstå fra å uttale seg. En mann uttaler seg slik om det han kaller et demokratisk problem:

Dette gjelder mange dyktige og kunnskapsrike politikere. Men hele Løten er egentlig inhabil i denne saken. Vi har alle nær slekt som vil bli berørt av veien. Jeg synes ikke at noen burde behøve å erklære seg inhabile i denne saken.⁷⁰

I et leserinnlegg i Østlendingen ble det foreslått å holde en folkeavstemning *fordi de fleste i bygda, inklusive flere av politikerne, er inhabile i denne saken*.⁷¹ Det ble videre argumentert med at en slik avstemning også gjorde det mulig å unngå splittelse blant bygdas folk. Dette forslaget ble første gang lansert av oppsitterne langs RV3 i 1999, men fikk liten oppslutning den gangen. Relanseringen i 2002 falt heller ikke i fruktbar jord, så det ble med forslaget. Holdningen blant flere av oppsitterne var at en folkeavstemning ville være *høl i hue*. De mente at folk ikke ville klare å sette seg inn i saken og dermed ville det bare bli syensing.⁷²

De fleste mente altså at dette var en sak for politikerne. Det var imidlertid mange som var bekymret for at politikerne lot seg presse av Statens Vegvesen i denne saken. To kulturminneforkjempere uttrykte i et oppslag i Hamar Dagblad bekymring for Vegvesenets makt over politikerne.⁷³ De var redde for at politikerne la sin egen overbevisning til side fordi de fryktet

⁷⁰ Hamar Dagblad 11.10.02.

⁷¹ Østlendingen 22.10.02.

⁷² Østlendingen, 29.10.02.

⁷³ Hamar Dagblad 11.10.02.

at det ikke ville bli noen vei dersom man ikke fulgte Vegvesenets anbefaling. De uttrykte også bekymring for at de ulike partigruppene la så stort press på sine kommunestyrerepresentanter at disse ville komme til å ta standpunkt som de ikke fullt ut kunne stå inne for. De mente at dersom dette skjedde så ville hele den demokratiske prosessen bli gjort til et narrespill.

Bakgrunnen for denne kritikken var at det tidlig kom signaler fra politikerne (AP og SP med flertall i kommunestyret) at de ville gå for alternativ 2b. Vegvesenet på sin side ønsket 2a eller 2c, og var svært negative til alternativ 2b på grunn av økt kjørelengde. Når politikerne etter hvert begynte å helle mot alternativ 2a ble det av mange sett på som å gi etter for press fra Statens Vegvesen.

Der Vegvesenet ikke vil ha noen vei, blir det heller ingen vei Det vet politikerne, og derfor frykter jeg at de legger seg flate for Vegvesenet og ikke følger sin egen overbevisning.⁷⁴

Vedkommende som uttalte dette var ikke alene om denne oppfatningen. Det var mange som mente at å gå i mot vegvesenets anbefaling ville bety at det ikke ble noen ny veg i det hele tatt. Det er med andre ord ingen tvil om at Vegvesenet ble sett på som en svært mektig aktør i denne saken.

Lokaldemokrati for fall?

Selv om kommunepolitikerne ble utsatt for mye kritikk for sin behandling av saken, så var det likevel almen aksept for at det var i kommunestyret at beslutningen skulle tas. Det ble derfor sett på som bekymringsfullt at det i praksis var departementet som avgjorde saken. Etter hvert som det ble klart at beslutningsmyndigheten havnet i miljøverndepartementet i stedet for i kommunestyret, kom det flere bekymrede uttalelser på lokaldemokratiets vegne. I Hamar Dagblad uttaler varaordfører Kjersti Hoff:

Det er grunn til å undres på hva slags innflytelse Løten kommune har på denne avgjørelsen til slutt.⁷⁵

En av kulturvernerne forteller at varaordføreren lot til å være langt mer opptatt av at beslutningen skulle tas lokalt enn at man kom frem til en best mulig løsning. Hensynet til kulturminnene og kulturlandskapet ble i liten grad vektlagt. Det var altså kommet et nytt element inn i diskursen. Lokaldemokrati ble plutselig et argument i seg selv, ettersom det for enkelte ble helt avgjørende at man måtte komme frem til en løsning på lokalt plan som ikke ville føre saken over til departementet. I praksis ble det umulig for kommunestyret å unngå dette. Ettersom det ble lagt inn

⁷⁴ Hamar Dagblad 11.10.02.

⁷⁵ Hamar Dagblad 22.01.03.

innsigelse mot alle alternativene, måtte kommunestyret finne seg i at vedtaket det fattet kunne bli kjent ugyldig. Misnøyen med Riksantikvarens behandling av saken var ikke ubetydelig. Med tanke på hvor viktig folk mente det var at beslutningen skulle tas lokalt, ble det sett på som lite konstruktivt av Riksantikvaren å legge inn innsigelser på fire av de fem alternativene. Samtidig høstet selvfølgelig Riksantikvaren bred støtte fra de som var uenige i kommunestyrets vedtak, selv om de fleste hadde ønsket at saken skulle avgjøres lokalt.

Da det ble klart at det var lagt inn innsigelser mot alle de alternative traseene, måtte partene stille til megling hos fylkesmannen. Det ble fra kommunestyrets side besluttet å gå til megling med flere alternativer, for på den måten å holde flest mulig dører åpne. Hamar Dagblad beskrev situasjonen på lederplass:

Det ville vært en fallitterklæring for lokaldemokratiet dersom en så viktig sak var blitt avgjort i departementet. Med denne strategien er sjansene større for at Løten-politikerne får en hånd på rattet. Nå har Løten kommune strukket ut en hånd og den bør de statlige myndighetene ta imot. Hvis de ikke gjør det er vi svært betenkte på lokaldemokratiets vegne.⁷⁶

Lokaldemokrati er i det hele tatt høyt verdsatt i Løten, og det var mange som mislikte tanken på at kommunestyrets vedtak skulle bli omgjort av statlige myndigheter. Det var en vanlig oppfatning at så lenge dette var en sak som først og fremst angikk folk i Løten, så var det også der beslutningen skulle tas. Mange fremstilte det som at statens innblanding i denne saken vil få følger for lokaldemokratiet i fremtiden. De er bekymret for at terskelen for statlig inngripen i lokaldemokratiske beslutningsprosesser kan ha blitt senket som resultat av denne saken.

Østlendingen omtalte saken på lederplass etter at det ble klart at Miljøverndepartementet ga Riksantikvaren medhold:

(...)det er ingen tvil om at en del statlige myndigheter bør foreta en viss selvransakelse i kjølvannet av denne saken. Mye har nemlig gått galt. Politikerne i Løten ble stilt i en umulig situasjon da ulike statlige myndigheter la ned innsigelse mot alle alternativer, verst var Riksantikvaren. Allerede da hadde lokaldemokratiet tapt saken. Heller ikke mekling førte fram. Og i en lokaldemokratisk sammenheng ble ikke saken bedre av at miljøvernministeren overkjørte flertallet i kommunestyret i Løten. Kommunestyret var i utgangspunktet dypt splittet, og vi tror neppe at ministerens avgjørelse gjør saken noe bedre. Denne saken bør derfor være en lærepenge for statlige myndigheter. Skal en ta lokaldemokratiet på alvor, går det ikke an å være så lite smidige og lite kompromissvillige som enkelte statlige aktører har vært i denne saken.⁷⁷

Dette er nok et eksempel på hvilken betydning lokaldemokrati fikk i denne saken. Argumentasjonen her tar utelukkende utgangspunkt i beslutningssituasjonen, og nevner ikke med

⁷⁶ Hamar Dagblad 12.05.03.

⁷⁷ Østlendingen 26.01.04.

et ord hva som er bakgrunnen for at myndighetene så seg nødt til å gripe inn. Det er interessant at man her nærmest beskylder miljøvernministeren for å undergrave kommunestyrets arbeid. Å trekke frem splittelsen i kommunestyret som et argument for å støtte dets vedtak virker heller ikke særlig rasjonelt. Som kontrollinstans er det departementets oppgave å se bort fra slike forhold som kommunal selvstyret i denne type saker. Dersom ministeren støttet avgjørelsen i kommunestyret av hensyn til lokaldemokratiet ville det undergrave departementets troverdighet.

Det er også interessant at det blir hevdet at lokaldemokratiet hadde tapt saken da innsigelsene ble lagt inn. Måten lokaldemokratiet blir fremstilt som en egen aktør, viser at det i stor grad er en ”vi mot dem”-holdning i forholdet mellom kommunen og staten. Slik sett var det flere kamper som ble utkjempet i denne saken. Det var kulturminner/kulturlandskap mot veibygging på den ene siden, og kommunalt selvstyre mot statlig overstyring på den andre siden.

Ny vei – Nå!

Ettersom vedtaket om hvor den nye veien skulle gå ble forsinket i flere omganger, var det mange som ble utålmodige. Det var enighet om at det skulle bygges en ny vei, og den lange saksbehandlingstiden skapte frustrasjoner hos de som følte at behovet var akutt. Det er særlig trafikksikkerheten som blir brukt som et argument for å få fortgang i saksbehandlingen. I et tidligere nevnt intervju i Hamar Dagblad uttalte en av oppsitterne langs Rv3 seg om viktigheten av et vedtak:

Oppsitterne langs eksisterende RV3 har helt siden vi startet arbeidet for fire år siden sagt at det viktigste er å få en avgjørelse om hvor vegen skal gå.⁷⁸

For mange var trasévalget av underordnet betydning i denne saken. De mente at behovet for ny og bedre vei var så prekær at det ikke var tid til å bruke mange år på å finne en løsning som alle kunne akseptere. En av de som vektla dette sa i sin høringsuttalelse:

Alle klager på at vegen berører dem. Tenker alle slik vil vegplanene bli lagt på is. Det ville bli det verste som kan skje. Både Rv3 og Rv25 er i dag overbelastet, og delvis livsfarlig å ferdes på, uansett fremkomstmiddel.⁷⁹

Mye av frustrasjonen som kommer frem i forbindelse med denne saken bunner tilsynelatende i en oppfatning av at det hele tar så altfor lang tid. Enkelte var nærmest av den oppfatning at det var bedre å velge et hvilket som helst av alternativene og starte utbyggingen, enn å la det gå med så

---

⁷⁸ Hamar Dagblad 03.04.02.

⁷⁹ Høringsuttalelse 7g.

mye tid til saksbehandling. Denne følelsen av hastverk var det mange som hadde, både politikere, interesseorganisasjoner og privatpersoner.

Suksess eller fiasko?

Det var altså flere ulike strategier som ble forsøkt ut, men i hvilken grad lyktes disse strategiene? Jeg våger påstanden at de fleste uttalelsene fra privatpersoner ble ”tatt til etterretning” og deretter lagt til side. Den planlagte utbyggingen var for omfattende til at det kunne tas hensyn til enkeltpersoners interesser. Særlig ettersom det ikke var noe klart flertall blant befolkningen for noen av alternativene. De ulike interesseorganisasjonene hadde nok større mulighet til å bli hørt, men det var først når Riksantikvaren kom på banen at det skjedde en retningsendring i prosessen. Ansvar for å bringe saken til Riksantikvaren lå egentlig på fylkeskommunen, men da dette ikke skjedde var det andre aktører som følte seg nødt til å foreta en henvendelse. Denne strategien må vel sies å være den mest vellykkede i hele prosessen, ettersom det førte til at et kommunestyrevedtak ble kjent ugyldig.

For å holde oss til de stor aktørene, Statens Vegvesen og Riksantikvaren, så var det altså sistnevnte som gikk seirende ut av duellen. Vegvesenet var ansvarlig for å utrede de fem opprinnelige alternativene, og når de kom med en endelig anbefaling var det total kjørelengde som ble avgjørende. Hva kan man så si om Riksantikvarens og Vegvesenets fremgangsmåter i denne saken? Disse aktørene var de desidert mektigste i denne saken. De kunne mobilisere større ressurser enn noen av de andre som var involvert. Som eksperter på hvert sitt område representerte de to forskjellige kunnskapsregimer. Vegvesenets ingeniører og økonomer ble stilt opp mot Riksantikvarens kulturvernere. Den kunnskapsmakten som Vegvesenet besitter var deres viktigste virkemiddel for å få gjennomslag for den ønskede løsningen. Riksantikvaren hadde på sin side en stor fordel gjennom å ha den utøvende myndigheten på kulturminnefeltet. Ved å reise innsigelser mot fire av fem løsningsforslag tvang de frem et vedtak som verken utbyggeren, Hedmark fylkeskommune eller kommunestyret i Løten ønsket. Det i seg selv sier mye om hvilken makt Riksantikvaren har til å endre beslutninger, til tross for at Statens Vegvesen i utgangspunktet ser ut til å ha større kunnskapsmakt.

Det var nettopp alle innsigelsene Vegvesenet var oppgitt over. Vegvesenet så på det som lite løsningsorientert å protestere uten å komme med forslag til kompromisser. Det var imidlertid ikke Riksantikvarens oppgave å komme med forslag til ny veg uavhengig av de alternative traséene som Vegvesenet hadde utredet. Riksantikvarens oppgave var i denne sammenhengen å vurdere de ulike alternativene slik de var fremsatt, og på bakgrunn av disse måtte de ta et standpunkt. Det er

ingen tvil om at det aller beste for kulturminnene i Løten – både de registrerte og de som fortsatt er uoppdaget – er at den nye veien aldri blir noe av. Det er derfor legitimt å stille spørsmål ved Riksantikvarens behandling av saken. Ved å nedlegge innsigelse mot alle unntatt ett alternativ fremviste de en lite kompromissvillig holdning. Selv om heller ikke alternativ 2b ble ansett som bra med tanke på kulturminner, så var det dette altså det eneste alternativet Riksantikvaren vurderte som akseptabelt.

Spørsmålet mange stilte seg i forhold til innsigelsene var hvor langt Riksantikvarens makt burde og kunne strekke seg. Særlig fordi ikke alle så de samme verdiene i kulturminnene som Riksantikvaren gjorde. Det må også sies at Riksantikvaren på mange steder har et dårlig rykte, og det er ingen grunn til å tro at det stiller seg annerledes i Løten enn andre steder. Mange opplever nemlig at Riksantikvaren stikker kjepper i hjulene for nye prosjekter, og i det hele tatt legger store og urimelige begrensninger for bruk og drift av hus og eiendommer.

Som deltaker på ”vinnerlaget” var det mange meninger om Riksantikvarens rolle i Løtensaken. Det er ingen tvil om at mange applauderte Riksantikvarens inngripen, men det var også mange som mente det ble trådt over en grense. Som jeg har vært inne på var dette i stor grad knyttet til forestillinger om at dette var et lokalt spørsmål som lokalpolitikere burde avgjøre. Nå som dette er et tilbakelagt kapittel er det grunn til å spørre seg om folks oppfatning av kulturminneforvaltningen har endret seg. Etersom prosessen trakk ut og skapte store frustrasjoner på den måten, var det mange som la skylden på de som tilsynelatende var ansvarlige for forsinkelsene. Det kan selvfølgelig argumenteres med at dersom Statens Vegvesen hadde tatt ansvar for kulturminnene og kulturlandskapet i tråd med myndighetenes målsetting om et sektorovergripende miljøvern, så ville ikke Riksantikvaren hatt behov for å gripe inn. Det samme kan sies om kulturavdelingen i fylket som valgte å ikke sende saken videre til Riksantikvaren. Myndighetene anbefaler at alle parter bør involveres på et så tidlig tidspunkt som mulig i planarbeidet, slik at unødvendige forsinkelser kan unngås. I ettertid er det åpenbart at Riksantikvaren burde vært involvert langt tidligere, men det er selvfølgelig lett å være etterpåklok.

Selv om folks tiltro til kulturminneforvaltningen ikke har blitt styrket etter denne saken, så har likevel kulturminnene kommet positivt ut. Med så mye fokus på de historiske områdene i kommunen, og da først og fremst kulturlandskapet rundt Løten kirke, har den generelle kunnskapen blant folk økt. I forbindelse med myndighetenes satsing på ”den kulturelle skolesekken” ble det inngått et samarbeid mellom skolen og Løten historielag som resulterte i en kultursti på de historiske veiene i området. Ved kulturminnene langs denne ruta er det satt opp

informasjonstavler med historiske opplysninger. Denne kulturstien blir sett på som viktig for å øke folks kunnskap om sitt nærområde. Det vil igjen føre til at kulturlandskapet vil være sterkere rustet til å stå imot eventuelle nye trusler i fremtiden

Kapittel 10

Virkelighetsoppfatninger

Som i alle andre kommuner har folk i Løten forskjellige oppfatninger av stedet de bor og samfunnet de lever i. Mange løtensokninger har nok ikke reflektert så mye over hva Løten er, hvordan stedet har blitt og vil bli, og hva som er viktig for at bygda skal ha en positiv utvikling fremover (hva nå det måtte innebære). Andre derimot er svært bevisste på hva bygda står for. Det er mange i Løten som ikke bare bor i bygda, men som har vokst opp der og hatt foreldre og besteforeldre fra samme sted. Mange av de berørte partene er brukere på gårder hvor deres slekt har vært i flere generasjoner. Deres oppfatning av hva stedet er vil i stor grad være preget av den nære forbindelsen til fortiden. Når fortiden får en forankring til bestemte steder fortøner den seg på mange måter nærmere og mer virkelig. Samtidig forsterkes følelsen av at man selv er et ledd i en kjede som strekker seg fra fortid til fremtid.

I alle samfunn må det forventes at modernisering vil føre til endringer. Endringene skjer raskt og foregår på alle nivåer. Enkelte vil mene at utviklingen ikke er til det bedre, og vil forsøke å forhindre det de mener er en forringelse. Ved større endringer i det fysiske miljøet, som for eksempel omleggingen av Rv3/Rv25 i Løten, er det mange som har motforestillinger. Slike store omlegginger kan oppfattes som trusler mot det bestående samfunnet. Spørsmålet knyttes gjerne til hva en slik endring vil føre til på sikt, og om konsekvensene vil være negative eller positive for samfunnet. Som regel vil det i slike tilfeller være begge deler, og det som for noen fortøner seg som positivt, vil andre se på som negativt. Og noe som i hvert fall er sikkert er at de fleste ønsker å nyte godt av fordelene, men de stiller seg ikke like velvillige til å få ulempene med på kjøpet.

Ulike rasjonaliteter

Det er tydelig at de ulike aktørene i stor grad er representanter for ulike rasjonaliteter. For noen er det svært rasjonelt å ta vare på bygdas kulturminner fordi de med det mener at det er til bygdefolkets beste, både for dagens løtensokninger og fremtidige generasjoner. Andre mener at det viktigste for befolkningen i Løten må være å sikre gode betingelser for det lokale næringslivet. I den forbindelse kan det være rasjonelt å nedprioritere kulturminnene der det virker umulig eller uhensiktsmessig å kombinere vern av kulturminner med en positiv utvikling for næringslivet.

For kulturminnevernerne i Rv3-saken er det for eksempel rasjonelt å bevare området rundt kirka og prestegården fordi dette området må ses på som historisk kildemateriale i litt utvidet forstand. I høringsuttalelsen fra Løten kirkelige fellesråd presiseres det at *kirker og kirkegårder*

*dokumenterer våre forestillinger og ritualer, vesentlige sider ved vår kulturhistorie, stilhistorie, materialbruk og håndverkstradisjoner fra middelalderen og frem til vår egen tid. Videre står det For oss er det viktig at Løten kirke som kulturminne blir tatt vare på, og ikke blir forringet eller forstyrret.*⁸⁰ For Løten kirkelige fellesråd er det altså rasjonelt å argumentere for at dette område skal bevares mest mulig intakt, uten forstyrrelsene som en nærliggende motorvei ville ført til.

Statens Vegvesens rasjonalitet ligger tett opp til det som anses for å være transportøkonomisk lønnsomt. I denne sammenhengen var det altså først og fremst veilengde som ble avgjørende for Vegvesenets anbefaling. Statens Vegvesens er representant for en teknokratisk rasjonalitet. Teknokrati innebærer at organiseringen av samfunnet og fordelingen av produksjonsmidler blir gjort på en planmessig måte, og blir utført av de tekniske lederne. Målet er at resultatene av den tekniske utviklingen skal komme folk til gode gjennom økt levestandard og reduksjon av arbeidstiden.⁸¹ For Vegvesenet er det et ønske om at den nye veien skal medføre så kort reisetid som mulig for trafikantene, samtidig som linjeføringen og kryssløsningene er utformet slik at det gir best mulig flyt for trafikken. Deres rasjonalitet i denne saken tar altså utgangspunkt i konsekvensene for den samlede trafikken langs veinettet.

For representanter for næringslivet i kommunen er det en annen rasjonalitet som råder. Løten kirke med det omkringliggende landskapet blir vurdert som en potensiell turistmagnet som det er nødvendig å sikre tilgjengeligheten til. For næringslivsinteresser kan det være rasjonelt å argumentere for å legge en ny vei tett inntil kirka og prestegården dersom det vil føre til økonomisk vekst for turistnæringa i kommunen.

For mange av privatpersonene som har engasjert seg er det som nevnt egeninteresse som ligger til grunn for argumentasjonen. De som risikerte å få et veganlegg i sitt umiddelbare nærmiljø kjempet stort sett imot dette uavhengig av andre forhold. Deres vurderinger var altså basert på fremtidig bokvalitet i området, og først og fremst for sin egen del. Man er seg selv nærmest, og dermed er det rasjonelt å prioritere sine egne ønsker og behov foran andres.

Jordbruket i Løten kommune er i stor grad basert på matkornproduksjon. For landbruksorganisasjonene er det en målsetning om å ha et størst mulig areal med god dyrkbar matjord. En stor motorvei gjennom kommunen vil legge beslag på et stort areal, og med utgangspunkt i en tanke om jordvern er det rasjonelt å anbefale en trasé som beslaglegger minst

---

⁸⁰ Høringsuttalelse 1.

⁸¹ Kunnskapsforlagets fremmedordbok, s. 350.

mulig av den gode jorda. Av hensyn til skogbruket legges det vekt på at en nærliggende veg vil lette transporten av tømmer ut av skogen.

Det er imidlertid ikke alle konsekvenser av en veg som er like lette å forutse, og det kan derfor være uenighet om hvorvidt en endring vil få positive eller negative ringvirkninger. Ettersom det er mange ulike meninger om hvilke behov en ny vei bør dekke, kommer det naturlig nok også frem mange ulike forslag til løsninger. De som mener at behovet for ny veg først og fremst handler om trafikkikkerhet for folk som ferdes langs vegen, enten det er kjørende, syklende eller gående, vurderer de ulike løsningsforslagene først og fremst ut fra i hvilken grad de tilfredsstillende denne type behov. I en slik sammenheng vil det kunne være fullstendig rasjonelt å anbefale et alternativ som på mange andre områder vil være en dårlig løsning.

Konklusjonen er at det på bakgrunn av rasjonalitet ikke finnes en riktig eller gal løsning av trafikkproblemet i Løten. Løsningsforslagene vil slå positivt ut for noen og negativt ut for andre, alt avhengig av hva man egentlig ønsker å oppnå. På mange områder er det direkte motstridende interesser, og det vil derfor være umulig å oppnå enighet.

Historieoppfatning og stedsoppfatning

Innledningsvis presenterte jeg noen underordnede problemstillinger som jeg ønsket å finne svar på. Et av spørsmålene dreide seg om å finne ut i hvilken grad ulike historieoppfatninger og stedsoppfatninger kom til syne i Rv3/Rv25-diskursen. For mange er det ikke nødvendigvis så stor forskjell mellom sted og historie. Hva man tenker om Løten som sted er for mange et resultat av oppfatningen de har om bygdas historie. I tillegg er det naturligvis flere andre faktorer som er avgjørende for stedsoppfatningen.

I Rv3/Rv25-diskursen er det interessant å se hvordan folk gir uttrykk for ulike forståelser av Løten som sted. Folk har rett og slett forskjellige oppfatninger av hva Løten er, og hvordan Løten bør være. Noen vektlegger velferden til kommunens og tettstedenes innbyggere, mens andre legger vekt på å få flest mulig turister til å komme til Løten. For dem er det viktig at Løten ikke blir et sted folk bare reiser forbi, og de vil derfor ha den nye hovedveien så nær tettstedene som mulig. Her er det selvfølgelig også en konflikt mellom de to tettstedene Løten sentrum og Brenneriroa. Når det gjelder Rv3/Rv25-saken er det særlig mange som mener at de viktigste kulturmiljøene i bygda vil bli forringet dersom det blir lagt en motorvei tett inntil. Andre, som representanter for næringslivet i Brenneriroa, mener at en slik nærføring vil være positivt fordi de forbipasserende dermed vil se det Løten har å by på, og bli fristet til å stikke innom. At flere trekker inn

identitetsbegrepet for å underbygge sine argumenter viser at det ikke er noen bred enighet om hvordan Løtenbygda bør fremstå for fremtidige innbyggere og tilreisende.

En vesentlig forskjell mellom turistnæringens og kulturvernernes stedsoppfatning dreier seg om synet på landskapet. *Hvem* er landskapet til for? Er det for folk i Løten, eller er det for turistene og de forbifarende? Når bedriftene på Brænderiet ønsker å eksponere Løtens kulturminner for de reisende, vitner dette om en annen stedsoppfatning enn den kulturvernerne gir uttrykk for. De ønsker på sin side å skjerme kulturlandskapet for et omfattende inngrep, og begrunner dette først og fremst med utgangspunkt i hva som er best for den lokale befolkningen. At Løten kirke og kulturmiljøet rundt blir tillagt nasjonal verdi er ikke et hovedpunkt i denne sammenhengen. Det er betydningen for bygda som blir trukket frem som det viktigste, både i forhold til det historiske aspektet, men også fordi stedet er viktig for Løtens identitet.

Det finnes ikke noe annet sted i Løten som kan skilte med en tilsvarende rolle. En av beboerne på Løten prestegård tillegger stedet stor følelsesmessig verdi: *Kirken og prestegården er en vesentlig del av løtenbygdas "sjel" som det knytter seg sterke følelser til.*⁸² Dette utsagnet må ses i sammenheng med uttalelser om Løtens *identitet*. Til tross for at det åpenbart er mange som føler det på denne måten, er det få som bringer et ord som *følelser* inn i diskursen. De fleste som deltar velger å argumentere ut fra mer objektive størrelser enn følelser, selv om det er åpenbart at de bakenforliggende motivene i stor grad er av emosjonell art.

Som nevnt er historieoppfatningen i stor grad integrert i stedsoppfatningen som kommer til syne i Rv3/Rv25-diskursen. Hvordan man ser på fortida er også avgjørende for hvordan man verdsetter fortidens levninger. For noen er fortiden avsluttet en gang for alle, og blir ikke sett på som en ressurs for livskvalitet, eller en kilde til identitet og tilhørighet. Andre er derimot opptatt av å bevare flest mulig forbindelser til fortida. Å ta vare på kulturminner handler i stor grad om å holde fortida levende i nåtida. Ved å bevare gjenstander og andre objekter som tilhører en fortidig virkelighet skapes det en følelse av tilhørighet, og for mange er det av stor betydning å ha en slik historisk forankring til et sted eller en gruppe mennesker. Selvfølgelig er det flere ulike historieoppfatninger som råder i Løten, som alle andre steder. For noen løtensokninger er fortiden tilbakelagt en gang for alle, mens for andre har det stor verdi å holde noe av fortiden levende. Gjennom holdninger til kulturminner blir disse forskjellene synliggjort.

---

⁸² Høringsuttalelse 18.

Del 3: Ideologi og praksis

Kapittel 11

Kulturminneforvaltning

Det norske kulturminnevernet har røtter langt tilbake i tid. Fortidsminneforeningen ble stiftet på midten av 1800-tallet, og Riksantikvarembetet ble opprettet i 1912. Etter det har det skjedd stadig utvikling og endring i organisasjon, lovgrunnlag og forvaltningspraksis. Opprettelsen av miljøverndepartementet i 1972 var viktig, for dermed ble forholdet mellom miljø- og kulturminneforvaltningen tettere sammenbundet. Kulturminneloven av 1978 var også av stor betydning, men først på 1980- og 1990-tallet skjedde det mer gjennomgripende forandringer i kulturminnevernet. Med St.meld. nr 39 1986-87 *Bygnings og fornminnevernet* ble lovverket forandret slik at det ble mulig å frede hele bygningsanlegg og helhetlige miljøer. Etter det ble Riksantikvaren gjort om til et statlig direktorat under miljøverndepartementet, og det ble opprettet et fylkeskommunalt forvaltningsapparat for kulturminnevern. Sistnevnte fikk fra 1.januar 1990 overført en del oppgaver etter kulturminneloven. Gjennom handlingsplaner ble kulturminnevernet gitt både konkrete og generelle målsettinger og prioriteringer, og skulle ses på som en del av det samlede miljøvernet. Generelt sett har kulturminnevernet, som resultat av omleggingen, fått en langt sterkere politisk styring enn tidligere.⁸³

Gjennom 1990-tallet ble det utarbeidet en rekke tematiske landsverneplaner. Disse var ment å bedre måloppnåelsen når det gjelder de ulike satsningsområdene, og omhandlet kystkultur, tekniske og industrielle kulturminner, fyrstasjoner, jernbanebygninger, prestegårder osv. Fra 1993 startet også et prøveprosjekt med fylkesvise og kommunale verneplaner. I Levanger kommune ble det etter initiativ fra Riksantikvaren utarbeidet en kommunedelplan for kulturminner, som først og fremst hadde som hensikt å klargjøre hva som er viktige kulturminner og kulturmiljøer. Samtidig skulle planen belyse hvor sårbare eller robuste kulturminnene var, både som enkeltelementer og

---

⁸³Åse Moe Torvanger ”Fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg”, I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1. Jørn Holme (red.), (Økokrims skriftserie nr. 12, 2001), s 90-91.

som del av en større helhet. Planen hadde også som mål å oppnå forståelse for landskapets kulturhistoriske dimensjon.⁸⁴

For å ivareta kulturminnene på en best mulig måte kreves det samarbeid mellom ulike sektorer. Den sentrale kulturminneforvaltningen klarer ikke å ta vare på alt alene, og mye av ansvaret havner dermed på de regionale og lokale myndighetene. I flere Stortingsmeldinger har desentralisering av kulturminne- og miljøforvaltningen blitt vektlagt. Det er særlig kommunenes betydning som er blitt fremhevet.⁸⁵ Foreløpig har ikke kommunene noen myndighet eller direkte ansvar etter Kulturminneloven (KML), men det er ikke usannsynlig at de vil få det i fremtiden. Det største problemet knyttet til en slik omorganisering er å sikre at hver enkelt kommune innehar tilstrekkelig fagkompetanse på området.⁸⁶

Kommunene har imidlertid allerede et stort ansvar for sine egne kulturminner i forbindelse med arealplanlegging. Gjennom plan- og bygningsloven (PBL) kan hver enkelt kommune ta vare på sine egne verneverdige objekter, anlegg eller områder, selv om det ikke foreligger noe fredningsvedtak etter KML. Selv om kulturminneloven er det tyngste virkemidlet man har for å sikre vern, så er det plan- og bygningsloven som er mest brukt. Det er både fordeler og ulemper knyttet til å bruke de to forskjellige lovene, men til syvende og sist må de sies å utfylle hverandre. En av årsakene til at man ønsker å gi kommunene ansvar i forhold til kulturminneloven er at kulturminnevern ofte er fraværende i arealplanleggingen og byggesaksbehandlingen.⁸⁷ Med andre ord ser det ikke ut til at mulighetene som ligger i PBL til å ta vare på kulturminner som faller utenfor KML blir utnyttet godt nok i dag. I Riksantikvarens veileder for forvaltning av kulturminner og kulturmiljø gjennom plan- og bygningsloven står det:

Ivaretagelse av kulturminner og kulturmiljøer på kommunalt nivå må i stor grad styres etter reglene i plan- og bygningsloven. Gjennomførte undersøkelser viser imidlertid at arealforvaltningen etter plan- og bygningsloven i for liten grad ivaretar hensynet til kulturminner og kulturmiljøer. På kulturminnefeltet er det en utfordring å konkretisere nasjonale mål og rammebetingelser for en bærekraftig utvikling som kommunene må følge opp i sin samfunns- og arealplanlegging.⁸⁸

Plan og bygningsloven åpner for et fleksibelt vern av kulturminner hvor det er mulig å se større områder i sammenheng, og hvor flere kan være med i beslutningsprosessene. Samtidig er det en stor usikkerhet og manglende forutsigbarhet i denne type vern, ettersom vedtatte planer tas opp til

⁸⁴ Torvanger "Fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg", I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1. Jørn Holme (red.), s.92-93.

⁸⁵ Even Gaukstad og Jørn Holme "Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen", I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1. Jørn Holme (red.), (Økokrims skriftserie nr. 12, 2001), s.137.

⁸⁶ Gaukstad og Holme "Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen", I: Jørn Holme (red.), s.144-145.

⁸⁷ Jørn Holme (red), *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1, (Økokrims skriftserie nr. 12, 2001), s. 10-11.

⁸⁸ *Kulturminner og kulturmiljø. Plan- og bygningsloven*, Riksantikvarens rapporter Nr. 29.2001, s. 60.

ny vurdering hvert fjerde år. Vern av kulturminner gjennom kulturminneloven gir derimot et mer stabilt, langsiktig og forutsigbart vern, og det er nettopp dette som er kulturminnelovens styrke. Svakheterne er imidlertid mange. Loven er lite fleksibel, og åpner i svært liten grad for eieres eller allmennhetens medbestemmelsesrett. Samtidig medfører vern etter KML gjerne store økonomiske kostnader. Det er derfor et ønske om å benytte mulighetene for vern som ligger i plan- og bygningsloven på en bedre måte enn i dag.

Den regionale kulturminneforvaltningen, dvs fylkeskommunene (eller Sametinget), skal bistå kommunene med veiledning, kulturminnefaglige innspill, og uttalelser til planforslag. En av oppgavene er knyttet til å formidle nasjonale mål og retningslinjer, samtidig som man ser til at dette blir fulgt opp i planforslagene. Dersom planforslagene truer nasjonale eller regionale kulturminneverdier skal fylkeskommunen fremme innsigelse eller varsle Riksantikvaren. Dersom Riksantikvaren blir kontaktet må direktoratet vurdere om det skal tre inn i saken som kulturminnemyndighet, og i så tilfelle fremme innsigelse.⁸⁹

I forbindelse med konsekvensutredninger er det altså fylkeskommunen (eventuelt. Sametinget) som har hovedansvaret for kulturminneforvaltningens høringsuttalelser, og som skal ivareta nasjonale og regionale kulturminneinteresser. I Riksantikvarens rapport om kulturminner og kulturmiljø i konsekvensutredninger understrekes det at premissene som blir lagt tidlig i arbeidet med konsekvensutredningen kan være avgjørende for å få til et prosjekt som tar hensyn til kulturmiljø og landskap. Det vil også gjøre det lettere å unngå konflikter på et senere stadium i prosessen.⁹⁰

Verdivurdering og utvelgelse av verneobjekter

Ettersom kulturminnevern i stor grad har blitt et politisk anliggende har det blitt en stor utfordring for kulturminneforvaltningen å få gehør for sine verdivurderinger ved behandling i politiske organer. Dette gjelder særlig i tilfeller der kulturminner kommer i konflikt med andre samfunnsinteresser. Det er i mange tilfeller usikkerhet blant kommunepolitikere om hvordan de ulike interessene skal vektlegges, og avgjørelsene vil i mange tilfeller farges av lokalt press og personlige oppfatninger heller enn statlige retningslinjer. Som representanter for befolkningen, og ikke som en del av byråkratiets ekspertsystemer, er det avgjørende at kommunepolitikerne setter seg godt inn i de sakene de behandler. Ettersom politikerne er avhengig av støtte fra befolkningen, vil befolkningens syn på kulturminner i stor grad få betydning for politiske vedtak angående

---

⁸⁹ *Kulturminner og kulturmiljø. Plan- og bygningsloven*, Riksantikvarens rapporter Nr. 29.2001, kap. 3.

⁹⁰ *Kulturminner og kulturmiljø i konsekvensutgreiningar*. Riksantikvarens rapporter Nr 31. 2003, s 21.

kulturminner. Den oppfatningen folk flest har av kulturminner er imidlertid avhengig av mange faktorer. I NOU 2002:1 *Fortid former Framtid* er det formulert slik:

Hvilke verdier som betyr noe for enkeltmennesker og grupper avhenger av mange faktorer, som bakgrunn, interesser, kunnskap og erfaringer. Hva man oppfatter som kulturminner og hvilke verdier man legger i dem, varierer over tid og etter geografiske, kulturelle og ervervsmessige forhold. For eksempel vil verdioppfatningene kunne være påvirket av om man bor i et område, bruker det jevnlig, eller bare besøker det.⁹¹

Dette kommer tydelig frem i uttalelsene i Rv3-diskursen. De fleste er seg selv nærmest, også når det gjelder kulturminner. Det som er nærmest og som man bruker ofte er viktigere enn det man bruker sjelden. Dessuten er ens egne interesser stort sett viktigere enn andres interesser, selv om det gjerne blir kamuflert bak annen argumentasjon. Uansett er det slik at det er få som tar til orde for å bevare noe som de ikke selv har et personlig eller profesjonelt forhold til. Man nøyer seg altså med å kjempe sine egne slag.

Det er imidlertid ikke alle som er like aktive når det gjelder å hevde sine synspunkter. Det ligger en fare i at enkelte samfunnsgrupper kommer til orde i mindre grad enn andre, og at det derfor kan oppstå et skjevt bilde av hva som egentlig er befolkningens interesse. I NOU 2002:1 *Fortid former framtid. utfordringer i en ny kulturminnepolitikk* formuleres denne utfordringen slik:

Ikke alle har de samme mulighetene til å bli hørt i den offentlige debatten, eller til å få gjennomslag for synspunktene eller interessene sine. Kulturminner som kan virke marginale og historisk eller kulturelt verdiløse for det store flertallet, kan være kulturelt betydningsfulle for andre. De kan også utgjøre viktige og unike elementer i den totale bestanden av kulturminner, og ha en stor verdi som kunnskapskilde ut fra rent faglige vurderinger. Kulturminnepolitikken må basere seg på et bredt kunnskaps- og forvaltningsperspektiv som tar hensyn til både det allmenne og det spesielle, og som sikrer et bredt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer.⁹²

Både blant politikere og fagfolk er det ytre bekymringer i forhold til at kommunene i for liten grad klarer å ivareta nasjonale interesser i miljø saker. Dette har sammenheng med at de som skal ta beslutningene ofte har et personlig engasjement i lokale saker. Ofte er nasjonale og lokale interesser direkte motstridende, og mange lokalpolitikere vil i slike tilfeller velge å prioritere de lokale. Med statlige beslutningstakere blir distansen større til det området som blir berørt. I mange tilfeller vil det kunne ha avgjørende betydning for om nasjonale mål blir realisert, og det kan være lettere å holde fokuset på de overordnede målsettingene. På den andre siden vil mange hevde at lokale interesser bør veie tungt i alle saker som berører et lokalsamfunn. I Rv3/Rv25-saken

⁹¹ NOU 2002:1 *Fortid former framtid*, s. 28.

⁹² NOU 2002:1 *Fortid former framtid*, s. 28-29.

kommer det tydelig frem at saken ble ansett for å være et lokalt anliggende. Mange følte det derfor nærmest som et maktovergrep når Riksantikvaren grep inn.

Holdninger til kulturminneforvaltningen

I ”Kunnskap om Kulturminneforvaltning og holdninger til vern av faste kulturminner”⁹³, som er en delrapport fra NFR-prosjektet ”Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet”, kommer det frem at et stort flertall av befolkningen mener at det er viktig å verne kulturminner. Men blant de fleste av disse er det likevel en ”ikke for enhver pris”-holdning. Man ønsker ikke et kulturminnevern som hindrer framskritt og utvikling. Denne rapporten er basert på resultater av en spørreundersøkelse i fem utvalgte kommuner i Nord-Norge. Undersøkelsen er ikke representativ for landet som helhet, men jeg velger å anta at hovedtendensen er den samme. Når det gjelder kunnskaper om kulturminneforvaltningen viser undersøkelsen at det var et påfallende lavt kunnskapsnivå i alle de studerte kommunene. Det var heller ikke slik at de som hadde stor kunnskap om kulturminneforvaltningen nødvendigvis stilte seg positive til vern. Av de fem kommunene i undersøkelsen var det faktisk slik at befolkningen i den kommunen med flest kulturminner var minst positive til vern. Dette blir tolket i retning av at mange av de med god kjennskap til forvaltningen har fått denne kunnskapen på grunn av konflikter med myndighetene. Det må likevel bemerkes at undersøkelsen viser at det er langt mellom de som er klare motstandere av vern.

Det er ingen grunn til å tro at holdninger til vern er noe særlig annerledes i Løten. Det er ingen som gir uttrykk for at kulturmiljøet bestående av Løten kirke og Løten prestegård er av liten verdi. Ingen har argumentert mot et vern av disse kulturminnene og det omkringliggende landskapet, men det er derimot delte meninger om hvilke konsekvenser en nærføring av vei vil ha for dette miljøet. Selv om få, med unntak av Løiten Brænderi, argumenterer med at en slik veg vil ha en positiv effekt, så er det heller slik at man vurderer en slik veg som akseptabel. Mange mener at de andre vegalternativene vil medføre større ulemper enn de ulempene som alternativ 2a vil medføre, om ikke for kulturminnene.

Blant de som har skrevet leserinnlegg og høringsuttalelser ser det ikke ut til å være mange motstandere av kulturminnevern. Mange av innbyggerne i Løten ser ut til å mene at de kulturminnene som har vært til hinder for veiplanene har fått en for høy prislapp. De mener også at deres synspunkter ikke har blitt tatt hensyn til. For kulturvernmyndighetene må det være en målsetning å få lokalbefolkningen på parti med kulturminnene. Det kan skje på flere måter, men

⁹³ Reidar Bertelsen et.al. *Kunnskap om Kulturminneforvaltning og holdninger til vern av faste kulturminner*. (Stensilserie B Nr 55, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø, 1999).

uansett er formidling et nøkkelord. Myndighetene bør også vurdere hvilke fremgangsmåter de benytter, slik at de ikke skaper unødig misnøye. På sikt kan det slå negativt ut for tilstanden til den norske kulturarven. En ryddig og profesjonell saksbehandling er med på å gi kulturminneforvaltningen troverdighet, noe som er viktig ettersom man av flere årsaker er avhengig av et godt samarbeid med både privatpersoner og andre aktører.

Folks holdninger til kulturminnevern er altså svært avhengig av orden og ryddighet i kulturminneforvaltningen. Hvordan saksbehandlingen arter seg, og hvilke virkemidler som blir tatt i bruk har avgjørende betydning for myndighetenes omdømme på dette feltet. Det finnes mange eksempler på at fornminner har blitt ødelagt eller skjult fordi grunneierne verken har respekt for, eller tiltro til Riksantikvaren. I de fleste tilfeller hvor dette skjer er det fordi grunneieren frykter eventuelle begrensinger for bruk, lange forsinkelser og/eller kostbare arkeologiske utgravninger.

Riksantikvarens oppgaver er imidlertid av en slik art at det ikke kan unngås konflikter med eiere og utbyggere. For et best mulig resultat er det imidlertid viktig å holde konfliktnivået så lavt som mulig.

Det er ønskelig med en aktiv og levende debatt om prioriteringer og virkemidler når det gjelder bruk, forvaltning og vern av kulturminner og kulturmiljøer. For den offentlige kulturminneforvaltningen er det en utfordring å sørge for at de forskjellige samfunnsaktørene blir tatt med i beslutningsprosessene på en tilfredsstillende måte. Ikke minst må man ta hensyn til lokale forhold og trekke inn de enkelte eierne, brukerne og allmennheten.⁹⁴

Det er mange av aktørene i Rv3/Rv25-saken som mente at de burde ha vært kontaktet på et tidligere tidspunkt, forut for den offentlige høringsrunden. Ettersom Riksantikvaren ble involvert i prosessen på et relativt sent tidspunkt, oppstod det også en del misnøye. Det var Løten kirkelige fellesråd som henvendte seg til Riksantikvaren da det ble klart at både vegvesenet og kommunen gikk inn for alternativ 2a til tross for protestene fra kirkemiljøet. Ansvar for å mobilisere Riksantikvaren i saker der automatisk fredede kulturminner er involvert ligger i utgangspunktet på fylkeskommunen. Misnøyen som oppstod da det ble klart at Riksantikvaren kom til å gripe inn var imidlertid mer rettet mot Riksantikvaren enn mot fylkeskommunen. Denne misnøyen må i stor grad ses i sammenheng med alle utspillene om at saken burde avgjøres lokalt. I tillegg var det en utålmodighet blant både aktørene og befolkningen generelt etter å få fortgang i prosessen. Enhver forsinkelse ble altså sett på som negativt, og Riksantikvarens omdømme ble nok heller svekket enn styrket blant folk flest i Løten. Riksantikvarens behandling av saken førte til forsinkelser i

⁹⁴ NOU 2002:1 *Fortid former framtid*, s. 28.

prosessen, og utfallet av behandlingen falt heller ikke i god jord hos Vegvesenet. De beskyldte Riksantikvaren for å være svært lite løsningsorientert da det ble klart at de hadde innsigelser mot fire av de fem alternativene⁹⁵. Også fra en arbeiderpartipolitiker ble det uttalt at Riksantikvaren ikke ville ha reagert på saken hvis de ikke hadde blitt utsatt for press fra kirkemiljøet og kulturinteressenter⁹⁶. Det antydes med andre ord at Riksantikvarens beslutning om å gripe inn i saken var basert på andre faktorer enn rent kulturvernfarende hensyn.

Uansett hvilke motiver som måtte ligge bak de ulike aktørenes involvering i plansaker, så vektlegges det fra myndighetenes side at alle partene kommer med innspill og eventuelle innvendinger så tidlig som mulig. Plan- og bygningsloven legger i utgangspunktet opp til utstrakt medvirkning fra alle berørte parter i planprosesser, men i praksis har det vist seg at det kan ta lang tid før alle parter blir involvert. Det at kommunene i mange tilfeller er sent ute med å kontakte eiere og den regionale kulturminneforvaltningen resulterer ofte i at kulturminneinteressene blir oppfattet som et forstyrrende, forsinkende og negativt element⁹⁷. Når vernemyndighetene kommer sent inn i prosessen får det ofte store konsekvenser for progresjonen i planarbeidet. På dette området er det åpenbart potensial for store forbedringer. Det er slett ikke sjelden at Riksantikvaren blir kritisert for vente for lenge med å komme med eventuelle motforestillinger. Og når de først griper inn blir det gjerne oppfattet som å stikke kjepper i hjulene for prosjekter som det er investert mye tid og ressurser i.

Utfordringer for kulturminnevernet

En av de største utfordringene for kulturminnevernet er altså knyttet til å få aksept for de verdiene det formidler. Det er imidlertid en krevende balansegang mellom faglig måloppnåelse og markedets behov. Som aktør i et stadig mer kommersialisert samfunn må også kulturminnevernet forholde seg markedskreftene. Kommersialiseringen som ideologi er forbundet med stor makt, og det er derfor vanskelig å demme opp for en slik utvikling. Ettersom mektige kommersielle krefter i samfunnet har lett for å oppfatte kulturminnevernet som endringsfiendtlig, påvirker dette synet i sin tur det arbeidet som vernemyndighetene utfører. Det postmoderne kulturminnevernet er tvunget til å forholde seg til salgbarhet på en annen måten enn det tidligere kulturminnevernet. Det innebærer at fokuset i stor grad har blitt flyttet fra kulturminnenes historiske kildeverdi til deres opplevelsesverdier og identitetsskapende egenskaper. På den måten blir kulturminner gjenstand for konsumpsjon på lik linje med kommersielle produkter, og kulturminnevernet må

---

⁹⁵ Høringsuttalelse 40

⁹⁶ Hamar Arbeiderblad 24.12.02

⁹⁷ NOU 2002:1 *Fortid former framtid*, s 91

dermed konkurrere med andre kommersielle aktører i kampen om ”kundene”. I denne prosessen risikerer man at noen av kulturminnernes minst omsettelige verdier blir skadelidende.

I Rv3/Rv25-saken er det en planlagt vei som utgjør kulturminnernes fremste trussel og konkurrent. Det er ikke tilfeldig at det er en slik sak som er utgangspunktet for analysen, for utbygging av infrastruktur er en av de desidert største truslene mot kulturminner. Det stilles stadig høyere krav til fremkommeligheten for bilister, kollektivtransport og godstransport, og stadig større arealer tas i bruk for å tilfredsstille disse kravene. Blant annet keves det stadige forbedringer i form av spesialisering og effektivisering av infrastrukturen, og rommet blir mer og mer preget av at de ulike brukerne skal kunne komme seg frem raskest mulig uten å bli hindret av andre brukere. Som Marshall Berman beskriver det: *På gatan, liksom i den moderna fabriken, är den bäst utrustade modellen den grundigaste automatiserade: inga människor; utom maskinoperatörerna; inga oskyddade och o mekaniserade fotgängare som stopper opp flödet.*⁹⁸

Idealet er altså at de ulike brukergruppene skilles fra hverandre, og dermed har minst mulig kontakt. I dag stilles det krav til egne veier eller kjørebaneer for biler, busser og syklistene. Fotgjengerne har sine egne gangveier eller fortauer, og må krysse gater og veier i egne fotgjengeroverganger. For bilister betyr gående og syklende i veibanen uønskede forsinkelser og brudd med den gode rytmen i kjøringen. Marshall Berman poengterer at det er bilistenes behov som i størst grad legger premissene for moderne byutvikling: *Den nya bilmänniskans perspektiv kommer at skapa grundmönstern för nittonhundratalets modernistiska planering och utformning av städarna.*⁹⁹

Men det er ikke bare i byene at det er bilistenes behov som kommer i første rekke. Også på den norske landsbygda er det i stadig økende grad bilistenes behov for fremkommelighet som preger landskapet. Vegene slynger seg på kryss og tvers i landskapet, og skaper avgrensinger og barrierer i det som tidligere var åpne landskapsrom. Infrastrukturen går som nerver gjennom landskap - et landskap som bilisten bare oppholder seg i på vei fra et sted til et annet. Landskapet bærer i seg spor etter utallige generasjoner med mennesker. Ingen har imidlertid tidligere hatt muligheter til å forme landskapet på samme måte som dagens mennesker. I en tidsalder hvor naturen og landskapet ikke lenger er uforanderlige og uovervinnelige størrelser, finnes det lite som kan begrense den menneskelige utfoldelse i rommet. Fortidens levninger, større eller mindre, eksisterer ikke bare på egne premisser, men er i stor grad prisgitt vår tids oppfatning av landskap og kultur- og naturmiljø.

⁹⁸ Marshall Berman *Alt som er fast förflyktigas – Modernism och modernitet*, (Lund: Arkiv, 1982), s. 157.

⁹⁹ Berman *Alt som er fast förflyktigas – Modernism och modernitet*, s. 157.

Problemene knyttet til vegutbygging begrenser seg imidlertid ikke bare til direkte ødeleggelser av kulturminner eller kulturmiljøer, men de kan også bli skadet eller få nedsatt kvalitet ved at veger legges tett inntil. Slik nærføring kan gi negative visuelle effekter, og skape barrierer som kan ødelegge tilgjengeligheten til, og opplevelsen av kulturminnene.¹⁰⁰ Det ligger derfor et stort ansvar på alle som gjør inngrep i landskapet. Det er mange hensyn som skal tas, og selv i tilfeller hvor det ikke er noen kjente kulturminner i influensområdet, er landskapet i seg selv en verdi som det må tas hensyn til. Veibygging medfører store arealbeslag, og de langsiktige konsekvensene for opplevelsen og bruk av kulturmiljøer er store. Veianlegg medfører forurensing og påvirker også utbyggingsmønstre som kan få betydning for kulturminnene. For vernemyndighetene er det derfor en hovedoppgave å begrense eller hindre skadevirkninger av transportløsninger. Dette skjer som tidligere nevnt best ved at kulturvernmyndighetene deltar aktivt i planprosesser og konsekvensutredninger for transporttiltak., og at denne involveringen skjer så tidlig som mulig.¹⁰¹

Rv3/Rv25-saken som et eksempel på hvordan kulturminnevern praktiseres

I *Veg og kulturmiljø*, en håndbok utarbeidet av Statens Vegvesen og Riksantikvaren, står det:

Den tradisjonelle måten med å søke traséer først og vurdere konsekvensene av dem i ettertid har sine klare ulemper. Alle temaområder, som kulturminner og kulturmiljøer, naturverdier osv. bør kartlegges grovt og vurderes før en går inn på selve alternativsøkingen. Da vil denne kunnskapen være med på å danne premiss for arbeidet med vegløsninger.¹⁰²

Med hensyn til utredningsprogrammet sendte Riksantikvaren en forespørsel til Hedmark fylkeskommunes kulturavdeling om faglige innspill. Riksantikvaren hadde i utgangspunktet saksbehandlingsfrist 30.10.98, og ønsket svar fra fylkeskommunen innen 20.10.98. Hovedutvalget for samferdsel og næringsutvikling i fylkeskommunen behandlet imidlertid ikke Vegvesenets forslag til utredningsprogram før i slutten av november 1998. Da ble det påpekt at kulturminner og kulturmiljø var behandlet svært generelt og overflatisk. Det ble krevd at eventuelle konflikter mellom de ulike veitraséene og eventuelle automatisk fredete kulturminner måtte konkretiseres og avklares i utredningen.¹⁰³ Det var altså i utgangspunktet påpekt svakheter ved utredningsprogrammet med hensyn til kulturminner og kulturmiljø. På grunn av forsinkelsen og kapasitetsproblemer ble saken imidlertid ikke fulgt opp av Riksantikvaren i den omgang.

---

¹⁰⁰ Artikkel: *Samferdsel og kulturmiljø*, URL: <http://www.ra.no/tema/kulturmiljo/samferdsel> (sist oppdatert 28.03.2003, lesedato 26.01.2004).

¹⁰¹ *Samferdsel og kulturmiljø*.

¹⁰² *Veg og kulturmiljø* (Håndbok 197, Statens vegvesen og Riksantikvaren, 1997), s. 127.

¹⁰³ Riksantikvarens arkiv: 98/2674-1, 98/2674-2.

Utredningsprogrammet ble ikke fastsatt av Vegdirektoratet før i januar 2000, over ett år senere enn fylkeskommunen i utgangspunktet hadde håpet på. Fremdriftsplanen for prosjektet la opp til et kommunestyrevedtak av kommunedelplanen allerede innen 1. mars 2000, for på den måten å ha mulighet til å komme med i Nasjonal Transportplan 2002-2012. Denne tidsfristen viste det seg umulig å overholde. Først den 14. april 2004 forelå det et gyldig kommunestyrevedtak av kommunedelplanen for Rv3/Rv25, noe som vitner om hvor komplisert denne saken skulle vise seg å bli. Det er åpenbart at verken tiltakshaver eller fylkeskommunen innså hvor tidkrevende saksbehandlingen ville være. Det var ønsket om en svært rask avklaring, og selv om man var klar over at tidsskjemaet var i knappest laget, hadde man tro på at det kunne la seg gjennomføre. Denne forventningen til rask fremdrift var åpenbart urealistisk. Ved behandling av denne type saker er det ofte kapasitetsproblemer i forvaltningsapparatet som utløser forsinkelser.

Problemet med å få til en rask avklaring av saken var i stor grad resultat av konflikten i forhold til kulturminner og kulturmiljø. Riksantikvaren ble kontaktet av Statens Vegvesen i januar 2002, og bedt om å komme med en høringsuttalelse. I henhold til de foreliggende retningslinjene for behandling av konsekvensutredningssaker er det imidlertid fylkeskommunen som skal ivareta kulturminneforvaltningens interesser. Det var med andre ord ikke opp til Riksantikvaren å uttale seg om kommunedelplanen på dette tidspunktet. Først etter at høringsfristen var utløpt grep Riksantikvaren inn. Dette til tross for at fylkeskommunen ikke hadde hatt innvendinger. Bakgrunnen var at direktoratet var blitt gjort kjent med at planforslaget kunne innebære at kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal verdi likevel ble truet. 20. desember ble Løten kommunen varslet om at Riksantikvaren hadde overtatt saken, og skulle fra da av representere den offentlige kulturminneforvaltningen. Riksantikvarens saksbehandling endte som kjent med at direktoratet fremmet innsigelse mot fire av de fem alternativene.

Fylkeskommunen skulle altså i følge retningslinjene ha oversendt saken til Riksantikvaren da det ble klart at nasjonale interesser ville bli berørt. Hva var årsaken til at dette ikke ble gjort? Fylkeskommunens rolle var i det hele tatt problematisk i denne saken. Fra kulturvernets side ble det fremmet ønske om å bruke settefylke. Bakgrunnen var at fylkesrådmannen var inhabil, og det ble dermed hevdet at hele administrasjonen også burde erklæres inhabil. I stedet ble det bestemt at fylkesordføreren skulle komme med en innstilling til saken. Resultatet av fylkestingets behandling ble et vedtak som gikk imot anbefalingen fra kulturvernseksjonen i Hedmark fylkeskommune. På dette tidspunktet burde Riksantikvaren mottatt en formell henvendelse fra fylket om å vurdere saken. Når dette ikke skjedde må det anses som en grunnleggende svikt i saksbehandlingsrutinene.

Når Riksantikvaren til slutt grep inn i saken, var det på bakgrunn av henvendelser fra flere av aktørene i saken. I pressen ble det fremstilt som at Løten Kirkelige Fellesråd – på godt og vondt - var ansvarlig for å engasjere Riksantikvaren. De var imidlertid ikke alene om dette ansvaret. På dette tidspunktet kom også lederen for kulturvernseksjonen i Hedmark fylkeskommune med en redegjørelse for saken. Det ble da gitt klare signaler om at Riksantikvaren burde gripe inn. I etterkant av disse henvendelsene, som kom i oktober 2002, sendte Riksantikvaren et brev til Løten kommune hvor de gjorde det klart at de kom til å vurdere om de skulle overta som kulturminnemyndighet. Riksantikvaren beklager at henvendelsen kom såpass sent i prosessen med kommunedelplanen, men understreket at dette var et resultat av at fylkeskommunen ikke fulgte opp saken etter behandlingen i fylkestinget.

Ved siden disse saksbehandlingsproblemene var det også andre, og mer vurderingsmessige sider ved Rv3/Rv25-saken som det kan stilles spørsmål ved. Var det samsvar mellom den rikspolitiske verneideologien og praksisen i Løten? I *Kulturminnevern. Lov – forvaltning – håndhevelse* presenteres det noen punkter som skal beskrive dagens situasjon:¹⁰⁴

- Et overordnet felles miljøperspektiv på natur og kultur.
- Kulturminner vurderes i sammenheng med hverandre og som deler av helheter – større områder og landskap.
- Kulturminneforvaltningen integreres i den generelle areal- og samfunnsplanlegging.
- Kulturminnenes betydning for det enkelte sted og miljø understrekes.
- Kulturminnenes betydning for livskvaliteter som opplevelse og tilhørighet for den enkelte i nærmiljøet fremheves.

Dette er ideologiske målsetninger, og selv om alle disse punktene tas i betraktning når beslutninger blir tatt på regionalt og lokalt plan, er det ikke alltid samsvar mellom disse målene og vernepraksisen i kommunene og fylkeskommunene.

I Løten-saken er det vanskelig å se at disse målene ble omsatt til praksis på lokalt/regionalt plan. Verken Statens Vegvesen, Hedmark fylkeskommunen eller Løten kommune vektla kulturminnenes betydning for det helhetlige miljøet i tilfredsstillende grad. Selv om kulturminner og kulturmiljøer ble behandlet i sammenheng med andre miljøspørsmål, så ble de likevel omtalt som ulike interesser. I høringsuttalelsen fra Riksantikvaren ble det understreket at

¹⁰⁴ Even Gaukstad "Fra antikvarisk interesse til en egen forvaltning", I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1. Jørn Holme (red.), (Økokrims skriftserie nr. 12, 2001), s.134.

kulturminnevern er en del av et helhetlig miljøvern: *Det er med bakgrunn i det helhetlige miljøperspektiv saken bør vurderes og kulturminneinteressene må også legges i vektskålen.*¹⁰⁵ Det er åpenbart at Riksantikvaren var av den oppfatning at Statens Vegvesens miljødefinisjon ikke omfattet kulturminner slik retningslinjene tilsier.

I samsvar med generelle miljøpolitiske prinsipper om et sektorovergripende miljøvern er nemlig den enkelte sektor eller tiltakshaver ansvarlig for å ivareta kulturminner. Dersom det er tvil om hvilke konsekvenser et tiltak vil ha for kulturminner eller kulturmiljø, skal det tas kontakt med de rette fagmyndighetene.¹⁰⁶ I ettertid er det lett å se at Statens Vegvesen burde engasjert kulturminnemyndighetene på et tidlig tidspunkt i utredningsarbeidet. Vegvesenet vurderte det imidlertid slik at ingen av veiene kom i konflikt med nasjonale kulturminner.

I Rv3/Rv25-saken er det åpenbart vanskelig å definere influensområdet for det nye veisystemet. Aksjonistene og Riksantikvaren tok utgangspunkt i landskapsmessige forhold, og vurderte flere av veialternativene som mer konfliktfylte i forhold til Løten kirke og Prestegård enn det Vegvesenet selv mente. Kulturminnevern handler i stor grad om å foreta skjønnsmessige vurderinger, og tolkningsrommet er forholdsvis stort. Det er derfor ikke gitt at Vegvesenet gjorde noen direkte feil i forhold til eksisterende retningslinjer som angår influensområde. Det er imidlertid flere av aktørene i denne saken som vil hevde at Vegvesenet ikke la et overordnet syn på miljøvern til grunn for sine vurderinger. Uansett er det grunn til å tro at Vegvesenet undervurderte konfliktpotensialet i saken.

De temarapportene som ligger til grunn for konsekvensutredningen for Rv3/Rv25, og som har betydning for miljøet er utarbeidet av forskjellige konsulentbyråer. Temarapport for kulturminner og kulturmiljøer er utarbeidet av NIKU, temarapport for Naturmiljø er det Miljøfaglig Utredning ANS som har stått for. Andre temarapporter, slik som Nærmiljø, Landskap og Friluftsliv har også betydning for det samlede miljøet, og bør derfor ses i lys av hverandre. For alle disse temaene vil kulturminnene og kulturmiljøene være av betydning, men det er ikke alltid dette kommer klart frem i konsekvensutredningen.

Når de ulike temarapportene ikke tar opp betydningen av kulturminnene og kulturmiljøene for det samlede miljøet, har dette selvfølgelig sammenheng med at disse problemstillingene tas opp i en egen temarapport. I temarapporten for landskap blir problemene knyttet til inngrep i kulturlandskapet behandlet. Når det gjelder vurdering av verdi og sårbarhet blir det aktuelle

---

¹⁰⁵ Høringsuttalelse 41.

¹⁰⁶ *Veg og kulturmiljø*, s. 111.

området delt inn i tre hovedsoner. En av disse sonene, område 2, inkluderer de sentralt beliggende jordbruksområdene mellom Løten sentrum og Brenneriroa/Fura. Om dette området står det

Området fremstår med stor helhet og kontinuitet, har middels mangfold/variasjon, og stor inntryksstyrke og intensitet. Område 2 vurderes i sum å ha stor verdi. De mest åpne delene av området samt nærområdet til viktige landemerker vurderes å ha stor sårbarhet for inngrep.¹⁰⁷

De ulike aktørene fremstilte gjerne sine egne vegforslag som mindre konfliktfylte enn det de egentlig var. Selv om kulturminnevernerne anbefalte alternativ 2b, så vil en vei i denne traseen langt fra være positiv for kulturminnene. Dette alternativet ble rett og slett ansett som det minste av flere onder. Det var ikke tvil om at veien ville komme, og derfor var det opp til kulturminneforvaltningen å gjøre sitt for å redusere skadeomfanget. Hvorfor la ikke Riksantikvaren inn innsigelse også på dette alternativet? Ved å holde et alternativ åpent styrket de kanskje sjansene for at alternativ 2a i hvert fall ikke ble gjennomført. Det er vel grunn til å tro at Riksantikvaren i dette tilfellet måtte forholde seg til at en ny vei uansett ville være negativt med tanke på kulturminner og kulturlandskapet, og at de derfor hadde som utgangspunkt at veien uansett kom til å følge en av de utredete traséene.

Innsigelse er et sterkt virkemiddel, som i dette tilfellet ikke etterlot mer enn ett alternativ etter Riksantikvarens behandling. I denne saken brukte altså Riksantikvaren sitt sterkeste tilgjengelige virkemiddel på en slik måte at de tvang frem et vedtak som gikk imot lokalpolitikernes og utbyggerens ønsker. Det har naturlig nok ført til diskusjon om hvem som skal ta slike avgjørelser. Sentrale myndigheter eller lokale folkevalgte? Står lokaldemokratiet for fall? Det var i Statens Vegvesen stor frustrasjon over Riksantikvarens håndtering av saken. Der mente de at Riksantikvaren var lite løsningsorientert, ettersom de slo ned det ene alternativet etter det andre, uten å komme med forslag til forbedringer.

Målsettingen om et sektorovergripende miljøvern (inkludert kulturminnevern) forutsetter et godt samarbeid og åpenhet i prosessene. Fra vernemyndighetenes side innebærer dette også en erkjennelse av at deres oppgave ikke er knyttet til å bekjempe endringer, men at de skal være med på å styre endringene i en retning som er miljømessig forsvarlig.

Kulturminnene er en ressurs som skal forvaltes på samme måte som andre ikke fornybare samfunnsressurser i en diskusjon med andre sektorinteresser. Kulturminnevern er endringsadministrasjon.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ *Konsekvensutredning Rv3/Rv25 Løten. Hovedrapport.*

¹⁰⁸ Elisabeth Seip (red.) *Verneideologi, Strategisk instituttprogram 2001-2006*, (NIKU Tema 5, 2003), s 13.

Flere av aktørene som var involvert i Rv3/Rv25-saken var imidlertid av den oppfatning at Riksantikvaren gikk for langt da de grep inn i saken og fremmet innsigelse mot hele fire av fem traséalternativer. Det er grunn til å stille spørsmål ved om dette kan ha svekket Riksantikvarens omdømme, først og fremst hos Vegvesenet, men også blant lokalpolitikere og folk i Løten. Når innsigelsene medførte at kommunestyrets vedtak ble gjort om, må det likevel sies å være en seier for Riksantikvaren og den ideologien direktoratet representerer.

Innledningsvis skisserte jeg noen underordnede problemstillinger som jeg ønsket å belyse. Disse dreide seg i stor grad om forholdet mellom de ulike forvaltningsnivåene, og i hvilken grad det er samsvar mellom statlige myndigheters retningslinjer og lokal praksis. På bakgrunn av Rv3/Rv25-saken vil jeg hevde at nasjonale målsettinger er lavt prioritert i lokal saksbehandling. Dette kan være et resultat av flere faktorer, men det er åpenbart at sektorinteressene kommer klarere frem i den lokale og regionale saksbehandlingen, enn i den nasjonale. Utbygging av infrastruktur er et viktig nærings- og distriktpolitisk satsingsområde, og det er sterke krefter som engasjerer seg i slike saker. Per i dag har ikke kulturvernere i kommune og fylke stor nok faglig tyngde til å veie opp for presset fra andre aktører. På lokalt plan kan derfor kulturminnevern komme i skyggen av andre viktige interesser. For eksempel vil lokale aktører gjerne bruke sentrum/periferiargumenter som et skalkeskjul for sektorinteresser. I Rv3/Rv25-saken ser vi dette gjennom den betydningen lokaldemokratiet fikk i diskursen. Ved en lokal avgjørelse regnet de med å få større innflytelse enn dersom nasjonale myndigheter overtok beslutningsmyndigheten. Dermed ble kampen for lokaldemokratiet en viktig strategi for å få størst mulig innflytelse på resultatet.

Dersom man kun ser på det endelige resultatet av Rv3/Rv25-saken, er det ingen tvil om at myndighetenes verneideologi er omsatt i praksis. Hvis man også ser på den forutgående saksbehandlingen, er det derimot åpenbart at dette var et resultat av statlig inngripen i en sak som i utgangspunktet skulle avgjøres gjennom lokaldemokratiske prosesser. Det er i og for seg et problem, og strider imot myndighetenes målsetting om å delegere mer ansvar for kulturminner til distriktene. På den andre siden er det et bevis for at sentrale myndigheters kontrollfunksjon overfor kommunene fungerer.

Riksantikvarens involvering i saken var resultat av en spontan aksjon fra folk i Løten som var skeptiske til den vendingen saken hadde tatt i den lokale behandlingen. Selv om organiseringen var svært løs, fungerte motstanden som en aksjonsgruppe hvor lobbyvirksomhet og bruk av media var de fremste virkemidlene. Argumentasjonen var først og fremst knyttet til de følelsesmessige verdiene som kulturlandskapet rundt Løten kirke representerte. De spilte bevisst på at dette

området har en sterk symbolverdi for befolkningen i Løten. Gjennom bruk av media forsøkte de å spre kunnskap om områdets historie, og dermed øke det lokale engasjementet i saken. Ved å henvende seg til Riksantikvaren lyktes de i å overføre kulturminneansvaret fra regionalt til nasjonalt plan, noe som til slutt medførte at Løten kommunestyre måtte endre sitt vedtak i saken. Uten disse henvendelsene er det derfor grunn til å tro at det ville bli gjort et gyldig kommunestyrevedtak om at den nye veien skulle gå tvers gjennom kulturmiljøet ved Løten kirke og Prestegård.

Kapittel 12

Sammenfatning og konklusjon

Målsettingen med denne analysen var å studere kulturminnevern slik det blir praktisert, for så å sammenlikne med det ideologiske grunnlaget for kulturminneforvaltningen. Materialet viser med tydelighet at det ikke var samsvar mellom statlige retningslinjer og lokal praksis da Rv3/Rv25-saken ble behandlet. Beslutningen i denne saken skulle i utgangspunktet være et lokalt anliggende, men da det ble klart at kommunestyret ikke tok tilstrekkelig hensyn til nasjonale kulturminneverdier skjedde det en statlig overstyring. Riksantikvaren så seg nødt til å overta myndighetsansvaret for kulturminnene som var berørt av denne saken. Til tross for Riksantikvarens inngripen endret imidlertid ikke lokalpolitikernes kurs. Et splittet kommunestyre så ut til å ha større tiltro til Statens Vegvesens anbefaling, og valgte å se bort fra Riksantikvarens vurderinger. Dette kan ses i sammenheng med den kunnskapsmakten disse instansene besitter. Kulturminnevernere fremstår gjerne som mindre troverdig enn for eksempel samfunnsøkonomer og ingeniører, og dette får konsekvenser for i hvilken grad de får gjennomslag for sine synspunkter.

Da arbeidet startet med å utrede flere alternativer for nye riksveier i Løten, var ikke kulturlandskap og kulturminner noe viktig tema. Flere år senere er situasjonen en annen. Selv om ikke alle nødvendigvis ser den store verdien i kulturlandskapet, så har diskursen knyttet til denne saken satt kulturminner på dagsorden. Myndighetenes målsetting når det gjelder kulturminnevern er at det som en del av et overordnet miljøvern skal være sektorovergripende. Det innebærer at ansvaret for å forvalte kulturarven blir fordelt på flere. Dette skal føre til et bedre miljøvern, men også sørge for et lavt konfliktnivå.

I Løten var det Statens Vegvesen som var ansvarlig for å komme frem til flere alternativer for ny vei, og som skulle utredes videre. Kulturlandskapet rundt Løten kirke er spesielt på den måten at det er svært godt bevart, uten ny bebyggelse som ødelegger helhetsinntrykket. Samtidig er dette et område som utgjorde et sentrum fra hedensk tid og frem til midten av 1800-tallet. Alt i alt er det derfor mye som taler for at dette området bør skånes for inngrep av en slik art som en ny vei og rundkjøring vil innebære. Ettersom Miljøverndepartementet også kom til denne konklusjonen er det grunnlag for å sette spørsmålsteget ved om Vegvesenet var tilstrekkelig bevisst sitt miljøansvar da de åpnet for å legge den nye veien gjennom dette området. Av de fem alternativene som ble utredet gikk to gjennom dette kulturlandskapet. I sin høringsuttalelse understreker imidlertid Vegvesenet at de i størst mulig utstrekning søkte å ta hensyn til viktige kulturminner og kulturmiljø. Når det gjelder konsekvensene av Vegvesenets anbefalte trasé (alternativ 2a),

kommer det frem at de ikke vurderte det slik at veien ville komme i direkte konflikt med noen kulturminner.¹⁰⁹

Riksantikvarens og kulturminnevernere i Løten oppfattet situasjonen annerledes, og det er i grunnen denne meningsforskjellen i forhold til ulike konsekvensscenarier som er kjernen i diskursen. Det ble imidlertid aldri noe nasjonalt fokus på denne saken, til tross for at kulturmiljøet rundt Løten kirke anses for å være av stor nasjonal verdi, og til tross for at Rv3 har status som nasjonal stamvei. De som engasjerte seg i saken hadde derfor først og fremst et lokalt utgangspunkt. De verdiene som kom til å dominere debatten var i liten grad knyttet til nasjonale diskurser om kulturminner, miljø, økonomi, trafiksikkerhet osv. De som var opptatt av den nye veien, og hvilken linje den skulle følge, tok stort sett utgangspunkt i personlige interesser.

Til tross for at dette var en mye omtalt sak, mobiliserte den altså relativt få på bakgrunn av et generelt samfunnsengasjement. De som kan sies å ha utgjort en aksjonsgruppe var få, men de fikk likevel mye oppmerksomhet rundt sine synspunkter. Ved å bruke media aktivt, og ved å drive lobbyvirksomhet overfor politikere og byråkrater, klarte de å sette Løtens kulturlandskap på dagsorden. Selv om det var mange som var enige i at området rundt Løten kirke var viktig, ble ikke aksjonistenes engasjement sett på som udelt positivt. Som svært mange andre aktører måtte de tåle mye kritikk, både for sine motiver og for sine fremgangsmåter.

Ettersom en svært stor andel av Løtens befolkning på en eller annen måte vil bli berørt av veiomleggingen, ble det vanskelig å unngå at diskursen ble preget av personlige utspill. Mange av de som ville bli berørt av en eller flere av de alternative traséene ble kritisert for å kun ha personlige motiver. Likevel var det mange som ble avfeid nettopp fordi de *ikke* var personlig involvert eller hadde en profesjonell tilnærming. Det ble med andre ord i stor grad en diskurs hvor alle bidrag ble vurdert nøye i forhold til avsenderens rolle. Det fantes ingen bred enighet om hvem som hadde ”rett til” å uttale seg eller ikke, og det ble derfor svært viktig for aktørene å legitimere sin rolle.

Lokalpolitikerne møtte også de samme problemene i forhold til retten til å uttale seg. Rolleblandingen førte til at svært mange av kommunestyremedlemmene, deriblant ordføreren måtte erklære seg inhabile. Det skjedde heller ikke uten betenkeligheter. I det hele tatt ble spørsmålet om hvor den nye veien skulle gå i stor grad et spørsmål om *hvem* som skulle ta avgjørelsen.

---

¹⁰⁹ Høringsuttalelse 40.

Sosiokulturelle forhold i Løten kan være en av årsakene til en viss antiautoritær holdning blant mange løtensokninger. Dette faktumet ser likevel ikke ut til å ha hatt signifikant betydning i forbindelse med Rv3/Rv25-saken. Det er derfor ingen grunn til å anta at saken ville fått et vesentlig annerledes forløp i en annen kommune. Mange av bidragene i diskursen avslører imidlertid en betydelig mistillit til de utøvende myndighetene, men dette kan like gjerne ses på som et resultat av vanskelighetene i saksbehandlingen, som et utslag av lokale sosiokulturelle forhold.

Systemkritikken er altså først og fremst et bevis på at saken ikke gikk knirkefritt gjennom forvaltningsapparatet. I stedet for å diskutere de langsiktige samfunnsmessige konsekvensene av en såpass stor omlegging av infrastrukturen, ble dette en sak som dreide seg om makt og demokrati. Maktperspektivet var knyttet til de store aktørenes pressmidler i beslutningsprosessen. Demokratiperspektivet var delvis knyttet til påstander om at kommunestyret ga etter for slikt press, men først og fremst handlet det om statlig overstyring i en sak som hadde sterk lokal forankring. Når det endelige vedtaket ble fattet var det verken frilufsinteresser eller transportøkonomiske interesser som først og fremst ble trukket frem som skadelidende. Derimot var det mange som mente at det var lokaldemokratiet som var den store taperen.

I ettertid er det flere som har uttalt seg om de store aktørenes rolle i denne saken. I Østlendingen ble det på lederplass hevdet at en del statlige myndigheter burde foreta en viss selvransakelse, og at denne saken burde bli en lærepenge.¹¹⁰ Det er særlig Riksantikvaren som her blir kritisert. Statens Vegvesens møte imidlertid også kritikk for sin behandling av saken. Særlig var det mange som stilte seg kritiske til grunnlaget for Vegvesenets negative holdning til alternativ 2b. Ettersom dette var et alternativ som Statens Vegvesen selv utredet og la frem, virket det for mange merkelig at de i ettertid kom med en innsigelse på bakgrunn av økt kjørelengde. *Hvorfor utrede dette hvis forlengelsen var uakseptabel?* er det en som spør.¹¹¹ Det inntrykket mange dannet seg var at det hadde gått prestisje i saken, og at det var blitt viktigere for de statlige aktørene å ikke miste ansikt enn å få en best mulig løsning på veiproblemet.

Da det ble klart at kulturlandskapet rundt Løten kirke gikk seirende ut av kampen var det mange som jublet, men også mange som var skuffet over avgjørelsen. Til tross for skuffelsen var det imidlertid også stor lettelse over at den langvarige prosessen endelig så ut til å gå mot slutten. På kommunestyremøtet hvor det ble vedtatt å følge Miljøverndepartementets anbefaling uttalte en av

---

¹¹⁰ Østlendingen 26.01.04.

¹¹¹ Hamar Dagblad 18.03.03.

AP-politikerne seg om utfallet. Han hevdet ironisk at han hadde stor forståelse for at kulturlandskapet i Løten og regnskogen i Brasil skulle vernes, men han syntes det gikk litt vel langt noen ganger. Men når utfallet ble som det ble i Miljøverndepartementet så verken han eller de andre partifellene noen grunn til å utsette saken enda en gang ved å starte en ny utredning av andre alternativer. En av Høyres representanter i kommunestyret var også tydelig på at det var på tide å komme videre fra *tenke- og papirstadiet*. En av Sp-politikerne støttet også opp om alternativ 2b, men mente at den eneste grunnen for å velge dette alternativet var å slutte å seigpine folk. Miljøverndepartementets innstilling til saken hadde åpenbart ikke endret kommunepolitikernes syn på saken, men de valgte å følge departementets anbefaling av nødvendighet. Det endelige resultatet i Rv3/Rv25-saken ble dermed et vedtak som verken næringslivet i Løten, Løten kommune, Hedmark fylkeskommune eller Statens Vegvesen ønsket.

De mange ulike meningene om Rv3/Rv25 kan forklares som utslag av ulike virkelighetsoppfatninger og ulike rasjonaliteter. Det er på ingen måte gitt at den virkelighetsoppfatningen som bl.a. Riksantikvaren formidler er mer riktig enn andre oppfatninger. Det er derfor heller ingen selvfølge at man skal bevare levninger fra fortida. På et eller annet tidspunkt blir prisen på kulturminnevernet så høy at det blir vanskelig å forsvare. En utfordring knyttet til kulturminnevern blir dermed å komme frem til løsninger som flest mulig kan akseptere. Likevel må kulturminneforvaltningen tørre å ta upopulære beslutninger. Som profesjonelle aktører sitter de inne med en betydelig større kunnskap på kulturminnefeltet enn de fleste andre aktører, og denne kunnskapen både skal og bør tas i betraktning og omsettes til praksis. I hvilken grad kulturminneforvaltere lykkes i å gjennomføre sine målsettinger avhenger av om deres kunnskapsmakt blir anerkjent.

Denne oppgaven er ikke ment å være en kritikk mot hvordan vi tar vare på kulturminnene våre, men å gi et bilde av hvilke problemer og utfordringer kulturminnevernet kan møte i de enkelte sakene. Det er grunn til å stille spørsmålstegn ved er om det finnes en legitimitetskrise i det norske kulturminnevernet, dersom det ikke er større enighet om verneprosedyrer og verdivurderinger enn det som kommer frem i diskursene knyttet til omleggingen av Rv3/Rv25. Det er mange gode argumenter for kulturminnevern, men samtidig er det viktig at vernemyndighetene ikke fremstår som en motkraft mot samfunnsutviklingen. I mange tilfeller er det imidlertid ikke til å unngå at kulturminnevernet fungere som en bremsekloss, og i slike situasjoner risikerer vernemyndighetene å fremstå som urimelig. En viktig utfordring for kulturminnevernet i fremtiden blir derfor å oppnå en større grad av legitimitet. Uten støtte fra befolkningen kan det være vanskelig å få gjennomført vernebestemmelser på en konstruktiv måte. Ettersom det ofte er

manglende kunnskap om kulturminner blant folk, blir oppgaven med å øke interessen for kulturminner først og fremst et spørsmål om formidling av kunnskap.

Trykte kilder

Alle tiders kulturminner, Riksantikvaren 2001.

Handlingsplan for kulturminneforvaltning. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av Miljøverndepartementet 7. september 1990, avgitt 5. februar 1992.

Konsekvensutredning Rv3/Rv25 Løten. Hovedrapport. Statens vegvesen, januar 2002.

Konsekvensutredning Rv3/Rv25 Løten. Temarapport: Kulturminner og kulturmiljøer, NIKU, 2002.

Kulturarv – En kilde til verdiskapning. Rapport fra konferansen i Sandefjord 23. og 24. september 1996.

Kulturminner og kulturmiljø. Plan- og bygningsloven. Riksantikvarens rapporter Nr. 29.2001, kapittel 3.

Kulturminner og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar. Riksantikvarens rapport nr 31. 2003, s 21.

NOU 2002:1 *Fortid former framtid. Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*.

Nærings- og samfunnsmessige konsekvenser av kulturminneloven, Kulturminneutvalget. Agenda Utredning & Utvikling AS, 2001.

Seip, E. (red.), 2003

Verneideologi. Strategisk instituttprogram 2001-2006. NIKU Tema 5.

Skar, B (red.), 2002

Landskap som kulturminne. Strategisk instituttprogram 1996-2001. NIKU 121.

St.meld. nr.16 2004-2005 *Leve med kulturminner*.

Veg og kulturmiljø. Håndbok 197, Statens vegvesen og Riksantikvaren, 1997.

Andre kilder

Nettavisser

Østlendingen: <http://www.ostlendingen.no>

Hamar Dagblad: <http://www.hamar-dagblad.no>

Det ble gjort åpne søk med søkeord som Rv3 og Rv25 (flere skrivemåter), Løten, Løten kirke, kulturminner, veg/vei, Brenneriroa, Løten sentrum, Statens Vegvesen, Riksantikvaren, osv. Enkelte personnavn ble også benyttet som søkeord. Søkene ble gjort i kategorien ”artikler” i nettavisenes egne søkemotorer.

Lyddopptak

Løten kommunestyre: <http://www.loten.kommune.no/article2771-835.html>

Arkiv

Riksantikvarens arkiv: Saksnr. 98/2674

Løten kommune: Saksnr. 00/02934-062, Arkivkode L1.

Litteraturliste

Andersen, Ø., 1995

I retorikkens hage. Universitetsforlaget, Oslo.

Berman, M. 1982

Alt som är fast förflyktigas – Modernism och modernitet, Arkiv, Lund.

Bertelsen et al, 1999

Kunnskap om Kulturminneforvaltning og holdninger til vern av faste kulturminner. Stensilserie B Nr 55, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø.

Eriksen, A. 1999

Historie, minne og myte, Pax forlag, Oslo.

Fink, H., 1988

”Et hyperkomplekst begrep. Kultur, kulturbegrep og kulturel relativisme”. I: *Kulturbegrepets kulturhistorie*, Hans Hauge og Henrik Horstbøll (red.). Aarhus University Press, Århus.

Frønes, I., 2001

Handling, kultur og mening. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen.

Gaukstad, E., 2001

”Fra antikvarisk interesse til en egen forvaltning”. I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1, Jørn Holme (red.). Økokrims skriftserie nr. 12 (2001).

Gaukstad, E. og J. Holme, 2001

”Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen”. I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1, Jørn Holme (red.). Økokrims skriftserie nr. 12 (2001).

Henriksen, J.-H. og O. Krogseth, 2001

Pluralisme og identitet. Kulturanalytiske perspektiver på nordiske nasjonalkirker i møte med religiøs og moralsk pluralisme. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Holme, J. (red), 2001

Kulturminnevern. Lov – forvaltning – håndhevelse (2 bind), Økokrims skriftserie nr. 12 (2001).

Jørgensen, M. W. og L. Philips, 1999

Diskursanalyse som teori og metode, Roskilde universitetsforlag, Danmark.

Kollandsrud, M., 2001

”Kulturlandskap og kulturmiljø”. I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1, Jørn Holme (red.). Økokrims skriftserie nr. 12 (2001).

Kulturminner, publisert 03.12.2002.

URL:<http://miljostatus.no/templates/PrintThemePage.aspx?id=3178> [lesedato 26.01.2004].

Lowenthal, D., 1985

The past is a foreign country, Cambridge university press, England.

Mathisen, W.C., 2003

Kunnskapsmakt og miljøpolitikk, Makt- og demokratiutredningen 1998-2003, rapportserien nr. 58. Unipub, Oslo.

Navrud, S og R. C. Ready (red), 2002

Valuing cultural heritage. Applying environmental valuation techniques to historic buildings, monuments and artifacts. Edward Elgar Publishing ltd, Storbritannia.

Reiakvam, O., 1997

Kulturteori i kort- og klartekst: Mary Douglas og Michel Foucault. I: *Etnologi av hjertans lyst*, s. 112-127. Forlaget Folkekultur, Bergen.

Samferdsel og kulturmiljø, sist oppdatert 28.03.2003.

URL: <http://www.ra.no/tema/kulturmiljo/samferdsel> [lesedato 26.01.2004].

Sivertsen, J., 1996

Vitenskap og rasjonalitet. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Svennevig, J., 2002

Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse. Cappelen akademisk forlag, Oslo.

Torvanger, Å. M., 2001

”Fredete og bevaringsverdige bygninger og anlegg”. I: *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse*, bind 1, Jørn Holme (red.). Økokrims skriftserie nr. 12 (2001).

Sammendrag

Denne oppgaven handler om praktisk kulturminnevern, og tar utgangspunkt i planleggingen av et nytt hovedveisystem i Løten kommune i Hedmark. Jeg har sett på de politiske, byråkratiske, økonomiske og sosiokulturelle rammene som kulturminnevernet opererer innenfor i et lokalsamfunn, og har benyttet bl.a. høringsuttalelser, avismateriale, saksdokumenter, håndbøker og andre offentlige publikasjoner som kildemateriale. I Løten oppstod det konflikt mellom kulturminnevernere og andre aktører når man skulle velge nye traseer for Rv3 og Rv25. Ansvaret for kulturminner er sektorovergripende, og i forholdt til gjeldende retningslinjer forventes det at tiltakshavere er seg dette ansvaret bevisst når de setter i gang nye prosjekter. I Løten mente mange at Statens Vegvesen ikke tok tilstrekkelige hensyn til kulturlandskapet rundt Løten kirke og Løten Prestegård. Både kirken og hovedhuset på Prestegården er fredet. Det var imidlertid flere interesser som stod på spill i denne saken, og mange var personlig berørt av et eller flere av fem utredete alternativer. Ulike aktører argumenterte ut fra ulike virkelighetsoppfatninger og verdivurderinger. Turistnæringen var mest opptatt av at Løtens turistattraksjoner ble eksponert langs den nye veien. Kulturvernaksjonistene ønsket å skåne de viktigste kulturmiljøene for blant annet den støyen og barriereeffekten som en motorvei ville medføre. Privatpersonene som engasjerte seg var mest opptatt av hvilke ulemper de selv ville bli påført i form av støy og lignende, selv om de gjerne benyttet andre argumenter. Det var også mange kommunestyremedlemmer som var inhabile i saken pga personlige interesser. Med støtte fra både kommunalt og fylkeskommunalt hold så det lenge ut til at Statens Vegvesen skulle få gjennomslag for sine vurderinger. Avstanden mellom nasjonal verneideologi og lokal praksis ser ut til å ha vært stor. Saken tok imidlertid en vending da Riksantikvaren grep inn og overtok myndighetsansvaret for kulturminnene. Dette skjedde som resultat av lobbyvirksomhet fra enkelte kulturvernaksjonister. I praksis ble saken til slutt avgjort i Miljøverndepartementet, og resultatet ble en seier for Riksantikvaren og kulturvernaksjonistene, og en oppfyllelse av nasjonale målsettinger for kultminnevern. Mange så på det som svært alvorlig at kommunestyrets ble overkjørt, og Riksantikvaren høstet mye kritikk etter sin inngripen. Diskursen rundt denne veiomleggingen handlet derfor ikke bare om verdivurderinger og valg av trasé, men om lokaldemokrati og statlig overstyring.